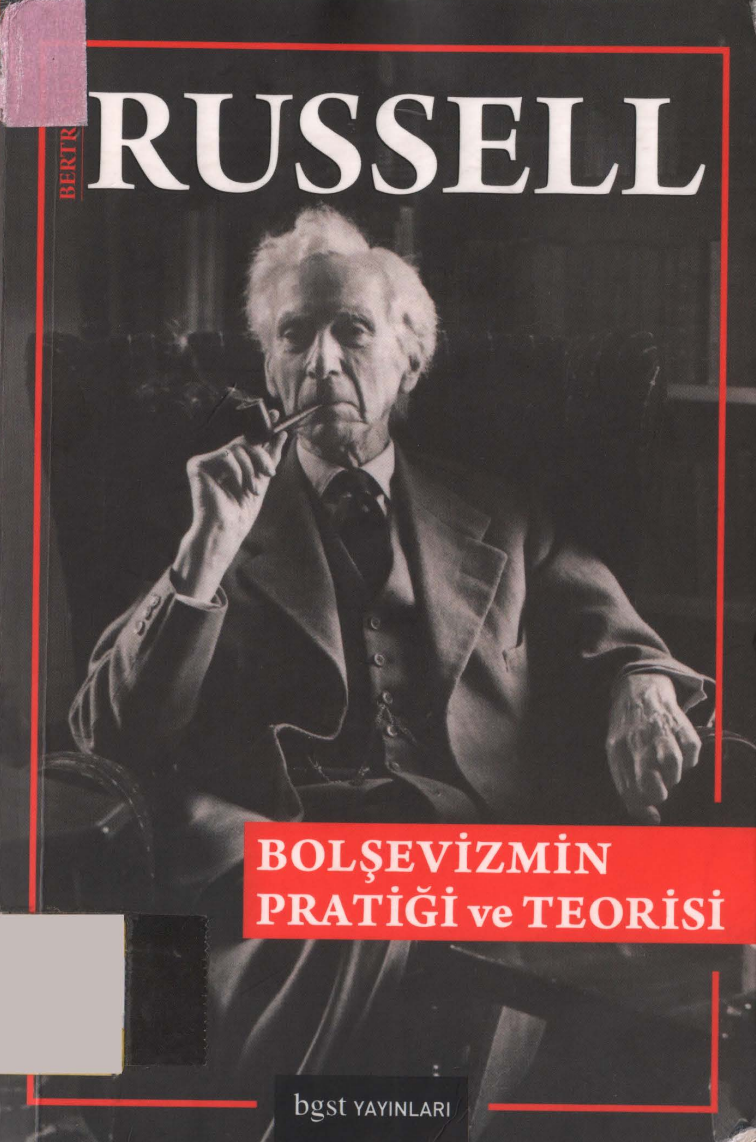
BERTR

RUSSELL

BOLŞEVİZMİN PRATİĞİ ve TEORİSİ

bgst YAYINLARI

BOLŞEVİZMİN PRATİĞİ VE TEORİSİ

Bertrand Russell

bgst Yayınları

bgst Yayınları- 71
Düşünce Dizisi- 31
Bolşevizmin Pratiği ve Teorisi
Bertrand Russell
"The Practice and Theory of Bolshevism"
Birinci Basım: George Allen and Unwin Ltd., Londra (1920)
© 1995 The Bertrand Russell Peace Foundation Ltd., Londra
Türkçesi: Özgür Ulusoy

Birinci Basım
İstanbul, Kasım 2016
© bgst Yayınları

Yayına Hazırlayan: Necdet Hasgül
Redaksiyon: Seda Ateş
Türkçe Düzelti: İlknur Özdemir
Kapak Tasarımı: Dilek Şişli
Mizanpaj: Esra Aşan

Baskı: GD Ofset Matbaacılık ve Tic. San. A.Ş.
Atatürk Bulvarı, Deposite İş Merkezi
A5 Blok, 4.Kat No:407
İkitelli OSB / Başakşehir/ İstanbul Sert. No:32211
0212 671 91 00

ISBN: 978-975-6165-74-4
Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu
Tomtom Mah. Kaymakam Reşat Bey Sok. 9/3
Beyoğlu / İstanbul Sert. No: 11193
0212 251 19 21
www.bgst.org
bgstyayinlari@bgst.org

BOLŞEVİZMİN PRATİĞİ VE TEORİSİ

Bertrand Russell

Türkçesi: Özgür Ulusoy

bgst **Yayınları**

Bertrand Arthur William Russell (1872-1970): Britanyalı felsefeci, mantıkçı, matematikçi, tarihçi, yazar, toplumsal eleştirmen ve politik aktivist. Yaşamının çeşitli dönemlerinde kendini liberal, sosyalist ve pasifist olarak adlandırmış, fakat bu tanımlardan hiçbirinin onu doğru ifade etmediğini belirtmiştir. Henüz 19. yüzyılda kadınların oy hakkı, kürtaj ve Darwincilik gibi radikal görüşleri benimseyen liberal bir aristokrat ailenin çocuğudur.

G. Frege, G. E. Moore ve kendi öğrencisi Ludwig Wittgenstein ile birlikte analitik felsefenin kurucularından kabul edilir. 1910-13 yılları arasında A. N. Whitehead ile birlikte yayımladıkları üç ciltlik eser *Principia Mathematica*, matematik için mantıksal bir temel inşa etme çabasının ürünüdür. 1905'te yayımladığı "On Denoting" adlı makale, bir "felsefe paradigması" olarak değerlendirilir. Çalışmalarının mantık, matematik, küme teorisi, dilbilim, yapay zekâ, bilişsel bilimler, bilgisayar bilimleri ve felsefe; özellikle dil felsefesi, epistemoloji ve metafizik üzerinde çok büyük etkileri olmuştur.

Russell aynı zamanda önde gelen bir savaş karşıtı aktivist ve antiemperyalisttir. I. Dünya Savaşı esnasında pasifist görüşleri nedeniyle hapse girmiştir. II. Dünya Savaşı arifesinde Adolf Hitler'e karşı kampanya yürütmüş, Soğuk Savaş yıllarında Stalin'in otoriter rejimini eleştirmiştir. ABD'nin Vietnam işgaline karşı çıkmış, nükleer silahlanma yarışına karşı mücadele yürütmüştür. 1950 yılında, "insani idealleri ve ifade özgürlüğünü savunan çeşitli yazılarından ötürü" Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülmüştür.

1955 yılında nükleer silahlanmaya karşı yayımlanan ve dönemin önde gelen on bir fizikçisi tarafından imzalanan Russell-Einstein Manifestosu, 1962 Küba Krizi sırasında Nikita Khruschev ve J. F. Kennedy arasındaki dolaylı görüşmede oynadığı rol, Kennedy sui-

kastinin ardından 1964'te Kennedy'yi Kim Öldürdü Komisyonu'nun kuruluşuna öncülük etmesi, 1966-67'de Jean Paul Sartre ve diğer önemli entelektüellerle birlikte Russell Vietnam Savaş Suçları Mahkemesi'nin kuruluşunda oynadığı rol, Russell'ın uzun siyasal aktivizminden önemli satırbaşlarıdır.

Russell'ın Türkçe yayımlanmış başlıca eserleri şunlardır: *Mümtaz Şahsiyetlerin Kâbusları ve Diğer Öyküler* (çev. Seda Çıngay Mellor, bgst Yayınları, 2016), *İkarus ya da Bilimin Geleceği* (çev. Nirva Osanyan, bgst Yayınları, 2016) *Toplumsal Yeniden İnşanın İlkeleri* (çev. Şebnem Duran, Taylan Doğan, bgst Yayınları, 2015), *Özgürlük Yolu: Sosyalizm, Anarşizm, Sendikalizm* (çev. Şebnem Duran, bgst Yayınları, 2015), *Neye İnanıyorum* (çev. Savaş Kılıç, bgst Yayınları, 2015), *Politik İdealler* (çev. Taylan Doğan, Sezin Gündoğan, bgst Yayınları, 2015), *Felsefe Yazıları* (çev. Funda Sezer, Say Yayınları, 2015), *Anlam ve Doğruluk Üzerine* (çev. Ezgi Onat, İtalik Yayınları, 2014), *Batı Felsefesi Tarihi, 3 Cilt* (çev. Ahmet Fethi, Alfa Yayıncılık, 2016), *Mutlu Olma Sanatı* (çev. Yunus Sağlamtürk, Say Yayınları, 2016), *Din ile Bilim* (çev. Akşit Göktürk, Say Yayınları, 6. baskı, 1994), *Eğitim Üzerine* (çev. Şebnem Duran, İlya Yayınevi, 2005), *Eğitim ve Toplum Düzeni* (çev. Nail Bezel, Varlık Yayınları, 1969), *Evlilik ve Ahlak* (çev. Ender Gürol, Cem Yayınevi, 1999), *İktidar* (çev. Mete Ergin, Cem Yayınevi, 2002), *İnsanlığın Yarını* (çev. Akşit Göktürk, Yapı Kredi Yayınları, 1998), *Neden Hıristiyan Değilim* (çev. Ender Gürol, İlke Basın Yayım, 1996), *Sorgulayan Denemeler* (çev. Nermin Arık, Say Yayınları, 2015).

İÇİNDEKİLER

9 **ÖNSÖZ**

15 ***KISIM I: RUSYA'NIN MEVCUT DURUMU***

16 ***1. Bölüm:*** Bolşevizmden Ne Bekleniyor?

23 ***2. Bölüm:*** Genel Özellikler

33 ***3. Bölüm:*** Lenin, Troçki ve Gorki

40 ***4. Bölüm:*** Sanat ve Eğitim

61 ***5. Bölüm:*** Komünizm ve Sovyet Anayasası

68 ***6. Bölüm:*** Rus Sanayisinin Başarısızlığı

77 ***7. Bölüm:*** Moskova'da Günlük Yaşam

82 ***8. Bölüm:*** Şehir ve Kırsal Bölge

87 ***9. Bölüm:*** Uluslararası Politika

97 ***KISIM II: BOLŞEVİK TEORİ***

98 ***10. Bölüm:*** Materyalist Tarih Teorisi

105 ***11. Bölüm:*** Siyasette Sonucu Belirleyen Güçler

110 ***12. Bölüm:*** Bolşeviklerin Demokrasi Eleştirisi

118 ***13. Bölüm:*** Devrim ve Diktatörlük

126 ***14. Bölüm:*** Mekanizma ve Birey

132 ***15. Bölüm:*** Rus Komünizmi Neden Başarısız Oldu?

141 ***16. Bölüm:*** Komünizmin Başarısı İçin Gereken Koşullar

149 ***Dizin***

ÖNSÖZ

Rus Devrimi, dünya tarihindeki en kahramanca olaylardan biridir. Fransız Devrimi ile karşılaştırmak doğal olsa da, aslında çok daha önemlidir. Günlük yaşamı ve toplumun yapısını; ayrıca insanın inançlarını daha fazla değiştirmiştir. Bu iki devrim arasındaki fark, Marx ile Rousseau arasındaki fark örnek gösterilerek açıklanabilir: Daha duygusal ve ılımlı olan ikincisi, duygulara başvurup keskin hatları aşındırırken; ilki Hegel gibi sistematiktir, fazlasıyla sert entelektüel içerikle yüklüdür, insanın mutlak maddi gücün pençesinde bir kuklaya dönüşmesini açıklamak için tarihsel zorunluluğu ve sanayideki teknik gelişmelere başvurur. Bolşevizm, Fransız Devrimi'nin belirleyici özellikleri ile İslam'ın yükselişinin belirleyici özelliklerini birleştirir; sonuç, ancak hayal gücünün azimli ve tutkulu çabalarıyla anlaşılabilecek yepyeni bir şeydir.

Ayrıntılara girmeden önce, bu yeni şey karşısındaki tutumumu, olabildiğince açık bir dille anlatmak isterim.

Rus Devrimi'nin en önemli yönü, komünizmi gerçekleştirme çabasıdır. Komünizmin dünyaya gerekli olduğuna inanıyorum; Rusya'daki kahramanlığın, insanların umutlarını ateşlediğine inanıyorum, zira bu umut gelecekte komünizmin gerçekleşmesi için elzemdi. Muhteşem bir teşebbüs olarak görülen Bolşevizm, insanlığın ilerici kesiminin takdirini ve minnet duygularını hak ediyor;

çünkü Bolşevizm olmasa nihai başarı büsbütün imkânsız olurdu.

Fakat, Moskova'nın komünizmi kurmak için izlediği yöntem öncü bir yöntem; kaba ve tehlikeli, doğurduğu muhalefeti hesaba katamayacak kadar da destansı. Bu yöntemle komünizmin istikrarlı ve arzu edilir bir biçiminin kurulabileceğine inanmıyorum. Mevcut durumdan üç olasılık çıkabilir: Birinci olasılık, Bolşevizmin kapitalizmin güçleri tarafından nihai olarak yenilgiye uğratılması. İkincisi, bütün ideallerinin tamamen kaybolması pahasına Bolşeviklerin zafer kazanması ve Napolyonik, emperyalist bir rejimin ortaya çıkması. Üçüncüsü, uygarlığın çöküşüyle ve (komünizm dahil) bütün tezahürlerinin unutulmasıyla sonuçlanacak uzun süreli bir dünya savaşı.

Üçüncü Enternasyonal'in yöntemlerinin istenen amaca hizmet edeceğine inanmadığımdan, Rusya'nın mevcut durumunun sakıncalı gördüğüm yönlerini gündeme getirmenin yararlı olacağını düşündüm. Batı'da Bolşeviklerin asıl amaçlarına sempatiyle bakanların arzu ettikleri dünyaya ulaşabilmek için, Rusya'dan öğrenilecek ve öğrenilmesi gereken dersler var. Rusya'da başarısızlığa işaret eden unsurlarla tam olarak ve açıkça yüzleşmeden bu derslerin öğrenilmesi mümkün değil. Bence bu başarısızlık unsurları, ayrıntıdaki hatalardan çok, sıradan kadının ve erkeğin duygu ve düşüncelerinde yeterli hazırlık olmadan yeni bir dünya yaratmayı hedefleyen sabırsız bir felsefeye atfedilebilir.

Her ne kadar Bolşevizmin yayılmasıyla komünizmin kısa sürede gerçekleşebileceğine inanmıyorsam da, Bolşevizmin düşmesi durumunda, bunun nihai başarı için olmazsa olmaz bir efsaneye ve kahramanca bir çabaya katkıda bulunacağını düşünüyorum -ki bu olmadan nihai başarıya asla ulaşılamaz. Eğer sanayileşme insanın

efendisi olmak yerine hizmetkârı olacaksa, o zaman düşünce ve duyguda, felsefede, sanatta ve özel ilişkilerde geniş kapsamlı bir değişimi beraberinde getirecek temel bir ekonomik yeniden yapılanmaya mutlak ihtiyaç var. Bu noktada Bolşeviklerle tamamen aynı görüşteyim; yalnızca siyasi olarak kullandıkları yöntemler kendi ideallerinden sapma gösterdiğinde onları eleştiriyorum.

Ancak, Bolşevizm'in daha temelden farklılaştığım bir yönü de var: Bolşevizm yalnızca siyasi bir öğreti değil; aynı zamanda ayrıntılı dogmaları ve vahiy edilmiş kutsal kitabı olan bir din. Lenin, bir önermeyi kanıtlamak istediğinde, bunu eğer mümkünse Marx ve Engels'ten alıntılarla yapıyor. Yalnızca toprak ve sermayenin ortak mülkiyetine ve bunlardan elde edilen ürünün mümkün olduğunca eşit dağıtılması gerektiğine inanmak, gerçek bir komünist olmaya yetmiyor. Gerçek bir komünistin, söz gelimi materyalist felsefe gibi doğru olabilecek, ancak bilimsel bir bakış açısıyla yaklaşıldığında doğruluğunun kesin olarak bilinmesi mümkün olmayan bir takım ayrıntılı ve dogmatik inançları aklında bulundurması bekleniyor. Nesnel olarak kuşkulu meselelere militanca bir kesinlikle yaklaşma alışkanlığından dünya Rönesans'tan bu yana yavaş yavaş kurtuluyor; bilimsel bakışın alt yapısını oluşturan yapıcı ve üretken bir şüpheciliği benimsiyor. Bilimsel bakış açısının, insan ırkı için sonsuz önem taşıdığını düşünüyorum. Eğer daha adil bir ekonomik sistem, yalnızca insan aklını özgür araştırmaya kapatarak ve yeniden Ortaçağ'ın zihinsel hapishanesine tıkarak elde edilebilecekse, o zaman ödenecek bedelin çok yüksek olduğunu söylememe izin verin. Dogmatik inancın kısa vadede mücadeleye yararlı olduğu yadsınamaz. Kapitalizmin destekçileri şüpheci bir tutum benimserken bütün komünistler dindar fanatiklere dönüşürse komünistlerin kazanacağı varsayılabilir, ter-

si durumda da kapitalistler kazanır. Kapitalist dünyanın Sovyet Rusya'ya, İtilaf Devletleri'nin İttifak Devletleri'ne, İngiltere'nin İrlanda ve Hindistan'a yönelik tutumundan yola çıkarak rahatlıkla şunu söyleyebiliriz. İktidar sahiplerinin kendilerini tehdit altında hissettiklerinde yapacakları zulmün, ihanetin ya da gaddarlığın sınırı yoktur. Dinî fanatizmden başka bir yolla bu iktidar sahiplerini devirmek mümkün olmayacaksa, o zaman ortaya çıkacak kötülüklerin asıl kaynağı da bu iktidar sahipleri sayılır. İktidarları ellerinden alındığında ise fanatizmin yavaş yavaş sönümlenmesi umut edilebilir, tıpkı geçmişte başka fanatizmlerin eriyip gittiği gibi.

Bugünkü iktidar sahipleri kötü insanlar; mevcut hayat tarzı da sonlanmaya mahkum. Geçiş dönemini mümkün olduğunca az kan dökerek, mevcut uygarlığımıza ait değerleri mümkün olduğunca koruyarak atlatmak hiç kolay değil. Aşağıdaki sayfaları yazarken aklımı en çok kurcalayan da bu sorun oldu. Keşke, bu dünyada hakkaniyetsiz ayrıcalıkları olanların biraz daha insanca duygular taşımalarının ve az da olsa insafa gelmelerinin bu sorunun çözümünü kolaylaştıracağına inanabilsem.

Bu çalışma, Rusya'ya yaptığım bir ziyaretin ürünüdür. Hem ziyaret öncesinde hem de sonrasında yaptığımız tartışmalar ve bolca okuma da bu çalışmayı destekledi. Gördüklerimi, teorik değerlendirmelerden ayrı olarak kayıt altına almayı uygun gördüm; izlenimlerimi (Bolşeviklere karşı veya Bolşeviklerin yanında bir tutumla değil), olabildiğince tarafsız bir şekilde nakletmeye çalıştım. Bolşevikler beni büyük bir saygı ve nezaketle karşıladılar; araştırmalarımda bana tanıdıkları kusursuz özgürlük için de kendilerine şükran borçluyum. Rusya'da, gerçekten güvenilir yargılara varmama yetmeyecek kadar kısa kaldığımın farkındayım; bu nokta-

da Ekim Devrimi'nden beri Rusya üzerine yazan bütün Batılılarla aynı kaderi paylaşıyorum. Bolşevizm o kadar önemli ki, neredeyse bütün siyasi meselelerde kişinin kendi tutumunu Bolşevizmi göz önünde bulundurarak tarif etmesi gerektiğini düşünüyorum; umarım ben de başkalarına kendi tutumlarını tarif etmelerinde yardımcı olabilirim, sırf benim yazdıklarıma muhalefet etmek yoluyla olsa bile.

Benim ayrılmamdan kısa süre sonra Rusya'ya giden sekreterim Miss D. W. Black'e kıymetli yardımları için teşekkür ediyorum. Sanat ve Eğitim'le ilgili bölüm büyük ölçüde onun tarafından yazıldı. İkimiz de birbirimizin fikirlerinden sorumlu değiliz.

KISIM I
RUSYA'NIN MEVCUT DURUMU

1

BOLŞEVİZMDEN NE BEKLENİYOR?

Olguları bilmek, Bolşevizmi anlamaya yetmez; aynı zamanda sempati veya hayal gücüyle bambaşka bir ruh haline girmek de gerekir. Bolşeviklerin en büyük başarısı bir umut yaratmak ya da en azından, daha önce birkaç kişinin paylaştığı umudu yeşertip filizlendirmek, insanlığa yaymak oldu. Hareketin bu yönü Rusya'da olduğu kadar uzakta da kolaylıkla kavranabilir -hatta belki uzaktan görmek daha kolay; çünkü Rusya'daki mevcut durum, uzak geleceği belirsizleştiriyor. Eğer, bütün yaşananların arkasındaki itici gücü, yani umudu unutursak, Rusya'daki fiili durumu ancak yüzeysel olarak anlayabiliriz. Bu da, yeryüzündeki fedakârlıklarının karşılığında sonsuz saadet bekleyen Mısırlı rahipleri hiç anmadan Teb şehrinden söz etmek gibi olur.

Mısırlı keşişlerin umutlarını paylaşmadığım gibi Bolşeviklerin umutlarını da paylaşmıyorum; ben ikisini de, dünyaya yüzyıllarca sürecek karanlık ve beyhude bir şiddet getirmeye mahkum trajik yanılgılar olarak görüyorum. Dağdaki Vaaz'ın* öğretileri takdire

---

* Sermon on the Mount: İsa'nın sırasıyla gerçek mutluluk, kutsal yasa, öfke ve cinayet, zina ve boşanma, ant içmek (yemin etmek), intikam, düşmanları sevmek, yoksullara yardım, dua, oruç, göksel hazineler, kaygı, başkasını yargılamak ve Tanrı'dan dilemek konularındaki öğretilerini aktardığı vaaz. Öğrencilerine Zeytin Dağı'nda aktarıldığı için bu isimle anılmaktadır. -y.h.n.

şayandır; ancak bu öğretilerin ortalama insan doğası üzerindeki etkileri, niyet edilenden çok farklı oldu. İsa'nın takipçileri düşmanlarını sevmeyi ya da diğer yanaklarını çevirmeyi öğrenmediler. Bunun yerine, bin yıl boyunca insan zekâsını cahil ve hoşgörüsüz ruhbanlığın boyunduruğuna mecbur etmek, sanatı geriletmek, bilimi yok etmek için Engizisyon ve kazığı kullanmayı öğrendiler. Bunlar, öğretinin değil öğretiye duyulan fanatik inancın kaçınılmaz sonuçlarıydı. Komünizme ilham veren umutlar, temelde Dağdaki Vaaz'da aşılanan umutlar kadar hayranlık uyandırıcıdır. Ne var ki, bu umutlara da aynı fanatizmle sahip çıkılıyor ve muhtemelen aynı ölçüde zararlı olacaklar. Zalimlik içgüdülerimize sinmiştir; fanatizm ise zalimliği gizleyen bir kamuflajdır. Fanatiklerin gerçekten insancıl davranması pek rastlanmayan bir durumdur. Zalimlikten samimiyetle nefret edenlerse fanatik bir itikadı kolay kolay benimsemezler. Bolşevizmin evrensel bir güç olmasının önüne geçilip geçilemeyeceğini bilmiyorum. Ama evrensel güç olmasa bile, kadim hakkaniyetsizliği çok sevdikleri için değil, insanın özgür ruhu adına Bolşevizme karşı çıkanların, ilerlemenin tohumlarını taşıyacaklarına inanıyorum. Dünya hazır olduğunda, bu tohumlardan yeni bir yaşam doğacak.

Savaş, Avrupa'da hayal kırıklığı ve çaresizlik havası yarattı, bu da insanları kendilerine yeniden yaşam enerjisi verecek tek güç olarak yeni bir din arayışına yöneltti. Bu yeni din ihtiyacını karşılayan Bolşevizm muhteşem şeyler vaat ediyor: Zenginle yoksul arasındaki adaletsizliğe, ekonomik köleliğe, savaşa son vermek. Siyasi yaşamı zehirleyen ve sanayi sistemimizi yıkımla tehdit eden sınıfsal ayrımlara son vermeyi vaat ediyor. İnsanın her şeyi parasal değeriyle ölçmesine yol açan ve bu parasal değerin de ço-

günlukla iş güç sahibi olmayan plütokratların* isteklerine göre belirlendiği ticari zihniyete, bu kurnaz sahtekârlığa son vermeyi vaat ediyor. Bütün erkek ve kadınların makul koşullarda çalışacağı, bütün yapılan işin birkaç zengin vampire değil topluma yarar sağlayacağı bir dünya vaat ediyor. İçinde bulundukları koşullar sayesinde tembellik edenlerin ve harekete geçecek kadar enerjileri olmayanların umursamazlığına, karamsarlığına, bıkkınlığına, ve her türlü sefilliğe son vermekten söz ediyor. Saraylar ve barakalar, anlamsız kötülükler ve beyhude sefalet yerini haysiyetli işlere bırakacak. Kadın ve erkekler çok değil fakat yeterince çalışıp yararlı işler yapacaklar; karamsarlık için vakitleri, ümitsizliğe kapılmak için nedenleri olmayacak.

Mevcut kapitalist sistem ölüme mahkûm. Sistemin adaletsizliği o kadar aşikar ki, yalnızca cehalet ve gelenek ücretlilerin bu sisteme katlanmasına neden olabilir. Cehalet yok oldukça gelenek de gücünü kaybetti ve savaş, salt geleneksel olan şeylerin insanlığın zihnindeki etkisini yok etti. Amerika'nın etkisiyle, kapitalist sistem bir elli yıl daha sürebilir; ancak gittikçe güçten düşecek ve asla 19. yüzyıldaki gibi rahat bir tahakküm kuramayacak. Kapitalizmi destekleme çabaları, yeni bir şey inşa etmeye sarf edilecek enerjinin heba edilmesi demek. Yeni şey Bolşevizm mi olacak, başka bir şey mi bilmiyorum; kapitalizmden daha iyi mi olacak daha kötü mü, onu da bilmiyorum. Ancak kökten yeni bir toplum düzeni ortaya çıkacağına hiç kuşkum yok. Yeni düzenin ya sosyalizmin bir biçimi ya da barbar istilası dönemindeki gibi vurkaç savaşlarına ve barbarlığa dönüş olacağına dair de hiç kuşkum yok. Kapitalizmin

* Plütokrasi: Yönetme erkinin maddi açıdan üstün kişilerce paylaşılmasını öngören oligarşik bir yönetim biçimi. Plütokrat: plütokrasi mensubu. -y.h.n.

karşısında tek güçlü ve etkili rakip olarak Bolşevizm kalırsa, korkarım ki ortaya çıkacak olan sonuç sosyalizmin herhangi bir biçimi değil, kaos ve yıkım olur. Nedenlerini daha sonra açıklayacağım bu inancım, Bolşevizme itirazımın dayanak noktalarından birisini oluşturuyor. Bolşevizme, kapitalizmi destekleyen bir bakış açısıyla karşı çıkmak ise kanımca abesle iştigaldir ve içinde bulunduğumuz çağın tarihsel akışına aykırıdır.

Bolşevizmin yarattığı devrimci umudun etkisi, Rusya'nın dışında Sovyet Cumhuriyeti'ne kıyasla daha fazla hissediliyor. Kasvetli gerçekler, Moskova'nın diktatörlüğüne maruz kalanların bir kısmında bu umudu çoktan yok etti. Yine de Rusya'da dahi yaşanan olayların baskısı umudu keskin, şiddetli ve uzak kılsa da bütün siyasi erki elinde bulunduran Komünist Parti, hâlâ umut sayesinde ayakta duruyor. Bütün dikkatlerin yetişen yeni nesil üzerine çevrilmesinin sebebi de bu umut. Rus komünistler, zaten yetişkin olanlar için fazla umut bulunmadığını çoğu zaman kabul ediyorlar ve daha ilk günden itibaren ancak komünizmin gerektirdiği grup zihniyetiyle yoğrulan ve yeni rejimde büyüyen çocukların mutluluğu bulabileceğini söylüyorlar. Kendi vizyonlarının hayata geçtiği bir Rusya'nın ancak bir kuşak sonra yaratılabileceğini ümit ediyorlar.

Batı dünyasında Bolşevizmin ilham verdiği umut, hem daha dolaysız hem de Rusya'da görüldüğü şekilde felaketle yüklü değil. Rusya'yı ziyaret eden Batılı sosyalistler, mevcut rejimin acımasız özelliklerini gizlemeyi uygun görüyor ve destekçilerine savaş ve ekonomik abluka olmasa Rusya'da mutluluk çağının hızla inşa edilebileceği inancını yayıyorlar. Kendi ülkeleri için Bolşevizmi benimsemeyen sosyalistler bile, toplumun Bolşeviklerin izlediği yöntemlerin yararlarını ve zararlarını değerlendirmesi için yeterli

çaba göstermedi. Bu cesaretsizlikleri yüzünden Batı sosyalizmini, ödenecek bedeli ve nihayetinde istenilen amaca ulaşılıp ulaşılamayacağını düşünmeden Bolşevikleşme tehlikesiyle yüz yüze bıraktılar. Batının sosyalizme ulaşmak için, Rusya'da gerekli görülen yöntemlerden daha az sancılı ve daha güvenilir yöntemleri benimseyebileceğini düşünüyorum. Sosyalizmin bazı biçimlerinin kapitalizmle karşılaştırılamayacak ölçüde kıymetli olduğunu kabul ederken, bazılarının daha kötü olduğuna da inanıyorum. Kapitalizmden daha kötü addettiğim biçimler arasında, Rusya'da erişilen biçim de yer alıyor. Yalnızca kendi açısından değil, aynı zamanda ilerlemenin önünde aşılması zor bir engel oluşturduğu için.

Bolşevizmin, Rusya'daki mevcut durumdan yola çıkarak değerlendirilebilmesi için, aslında hepsi tek bir sonuca hizmet eden çeşitli faktörleri birbirinden ayırmak gerekiyor. Öncelikle Rusya, savaşta yenilen ülkeler arasında yer alıyor. Bu yüzden, Almanya ve Avusturya'dakilere benzer koşullardan söz edilebilir. Örneğin, üç ülkede de gıda sorunu aslen birbirine çok benziyor. Özellikle Bolşevik olanı görebilmek için, sadece askeri felaket yaşayan bir ülkeye ait özellikleri denklemden çıkarmak gerekiyor. Daha sonra Rus komünistlerin öteki Ruslarla paylaştıkları, ancak öteki komünistlerle paylaşmadıkları, Rusya'ya özgü faktörlere bakmak gerekiyor. Örneğin yaşanan kargaşa, kaos ve israf Batılıları (özellikle de Almanları) şaşırtıyor -Bolşeviklere siyasi açıdan derin sempati duyanları bile. Bence, işinin ehli birkaç kişiyi saymazsak Rusya hükümeti, olası benzer koşullardaki Almanlar ya da Amerikalılarla kıyaslandığında organizasyon konusunda çok beceriksiz. Bununla birlikte, bu hükümet Rusya koşullarında en becerikli olanı ve kaosu durdurmak için olası bir alternatif hükümetten çok daha fazla çaba sarf ediyor. Çarlık rejiminden miras kalan hoşgörüsüzlük ve

özgürlük fukaralığı da, komünistlerden çok Ruslara ait bir özellik olarak görülmeli. Eğer bir Komünist Parti İngiltere'de iktidara gelecek olsa, muhtemelen daha sorumlu bir muhalefetle karşılaşır. Bu yüzden, İngiltere'de iktidara gelmesi durmunda -bir komploya kurban gitmezse- Komünist Parti, Rusya'da herhangi bir hükümetin umabileceğinden çok daha hoşgörülü bir tutum sergileyebilir. Ancak bu bir aşama meselesi. Bolşeviklere özgü despotizmin büyük kısmı Bolşevistlerin toplumsal felsefesine içkin ve bu felsefenin baskın olduğu her durumda daha ılımlı bir biçimiyle de olsa yeniden üretilmek zorunda.

Batı'da, Bolşevizmin savunucuları arasında, Bolşevizmin acımasızlığının İtilaf Devletleri ve onların paralı askerleriyle savaşma zorunluluğundan kaynaklandığı bahanesine sığınmak alışkanlık haline gelmiş durumda. Bu zorunluluğun mevcut gidişatın en kötü unsurlarını oluşturduğuna şüphe yok. İtilaf Devletleri'nin hırçın ve anlamsız muhalefetleri nedeniyle ağır bir cürümü yüklendiklerine de şüphe yok. Ancak bu tip bir muhalefet beklentisi her daim Bolşevik teorinin bir parçası oldu. Sınıf savaşı öğretisi, ilk komünist devlete karşı genel bir düşmanlık halini hem öngördü hem de bunu provoke etti. Bolşevik bakış açısını benimseyenlerin, kapitalist devletlerin hırçın düşmanlığını baştan hesaba katmaları gerekir; Bolşevik yöntemler, bu düşmanlığa karşın fayda sağlamayacaksa bu yöntemleri benimsemenin anlamı yoktur. Kapitalistlerin kötü olduğunu ve onların davranışlarından sorumlu olmadığımızı söylemek bilimsel bir yaklaşım değildir; bu özellikle de Marksizmin ekonomik determinizm öğretisine aykırıdır. Bu yüzden Rusya'da İtilaf devletlerinin düşmanlığının yol açtığı kötülükler, komünizme Bolşevik yöntemlerle geçişin olmazsa olmazı olarak hesaba katılmalıdır, sadece Rusya'ya özgü sıkıntılar

olarak görülemezler. Bu noktada bir adım daha ileriye gitmememiz için bir sebep yok: Kaybedilmiş savaşın yol açtığı tükenmişlik ve sefalet, Bolşeviklerin başarısı için şarttı. Müreffeh bir nüfus, ekonomiyi Bolşeviklerin yöntemleriyle temelden yeniden yapılandırmaya kalkışmaz. İngiltere'nin, Hindistan'ın kaybedilmesini de içeren başarısız bir savaşın ardından Bolşevik olduğunu hayal edelim –önümüzdeki birkaç yıl için beklenmedik bir şey değil. Ancak bugün için İngiltere'de ortalama ücretle çalışan birisi, bir devrimden gelecek belirsiz bir kazanç için sahip olduklarını riske atmaz. Bu durumda yaygın bir sefalet, komünizmin ortaya çıkışının olmazsa olmaz bir parçası olarak görülmelidir. Tabii eğer ülkenin ekonomik yaşamını geçici süre için bile olsa tahrip etmeyecek, iyi kötü barışçı bir yolla komünizmi kurmak mümkünse o başka... Eğer, başlangıçta komünizme ilham veren ve Batılı savunucularının esin kaynağı olmayı sürdüren umutlar bir şekilde gerçekleştirilebilecekse geçiş sürecinde şiddetin asgariye indirilmesi büyük önem taşıyor. Maalesef şiddet, gerçekten coşkulu devrimcilere hoş gelebilir ve şiddetten mümkün olduğunca kaçınma sorunuyla ilgilenme gereğini hissetmeyebilirler. Düşmanlara duyulan nefret, dostlara duyulan sevgiden daha kolay ve daha yoğun bir duygudur. Bununla birlikte, dünyaya yararlı olmaktan çok düşmanlarına zarar vermekle meşgul olan bir zihniyetten büyük bir iyilik beklenemez.

2

GENEL ÖZELLİKLER

Sovyet Rusya'ya 11 Mayıs'ta ayak bastım ve ülkeyi 16 Haziran'da terk ettim. Rus yetkililer, yalnızca İngiliz İşçi Partisi heyetiyle birlikte seyahat etmem koşuluyla ziyaretime izin verdiklerini net bir dille ifade ettiler. Ben bu koşula uymaya dünden razıydım ve İşçi Partisi heyeti de kendilerine katılmamı memnuniyetle kabul etti. Sınırdan Petrograd'a -ve müteakip yolculuklara- her yanı Sosyal Devrim ve bütün ülkelerin proletaryalarıyla ilgili sloganlarla kaplı özel lüks bir trenle götürüldük. Gittiğimiz her yerde asker alaylarıyla karşılandık. Alay bandosu Enternasyonal'i çalarken siviller şapkalarını çıkarmış, askerler selam durmuş halde bekliyordu. Yerel liderlerin tebrik konuşmalarını, bize eşlik eden saygın komünistlerin konuşmaları izliyordu. Vagonların girişinde göz kamaştıran üniformalarıyla Başkır süvarileri nöbet tutuyordu. Kısacası kendimizi Galler Prensi gibi hissettirecek her şey yapılmıştı. Onurumuza sayısız etkinlik düzenlenmişti: ziyafetler, halk toplantıları, askeri geçitler vb.

Öyle farzediliyordu ki biz, İngiliz İşçi Partisi'nin Rusya komünizmi ile dayanışma içinde olduğunu açıklamak için gelmiştik, vebuna dayanarak heyetin Bolşevik propogandasında kullanılması için gereken her şey yapılmıştı. Öte yandan bizim asıl arzumuz, Rusya'nın içinde bulunduğu koşullar ve yönetim yöntemleriyle

ilgili olabildiğince bilgi sahibi olmaktı; fakat bir kraliyet resmi gezisi atmosferinde bu mümkün değildi. Bu sebeple, zaman zaman saklambaç oyununa dönüşen dostane bir çekişme ortaya çıktı: Onlar bizi bekleyen ziyafetin ya da geçit töreninin nasıl görkemli olduğunu anlatırken, biz de dilimiz döndüğünce sokaklarda sessiz bir yürüyüşü tercih edeceğimizi anlatmaya çalışıyorduk. Heyetin üyesi olmadığımdan, konuşmaların içeriğini önceden ezbere bildiğiniz propaganda mitinglerine katılmak konusunda, kendimi heyetteki arkadaşlarıma göre daha az yükümlü hissettim. Böylece, çoğu İngiliz veya Amerikalı olan tarafsız çevirmenlerin yardımıyla, sokaklarda veya parklarda rastladığım sıradan insanlarla bol bol sohbet ederek politik olmayan alelade erkek ve kadınların sistemi nasıl gördüğünü anlama fırsatı buldum. İlk beş günümüzü Petrograd'da, sonraki ıı günümüzü Moskova'da geçirdik. Bütün bu süre zarfında hükümetten önemli kişilerle her gün temas halinde olduğumuzdan, resmi görüşü öğrenmekte hiç zorlanmadık. Her iki şehirde entelektüellerle de elimden geldiğince görüştüm. Muhalefet partilerinden siyasetçileri ziyaret etmekte tamamen özgür bırakılmıştık, elbette bu özgürlüğü sonuna kadar kullandık. Menşeviklerle, farklı gruplardan Sosyal Devrimcilerle ve Anarşistlerle görüştük; bu ziyaretlerimize Bolşevikler eşlik etmediği için, muhalifler ilk korkularını yendikten sonra görüşlerini özgürce paylaştılar. Lenin'le bir saat, gerçekten baş başa görüştüm. Yalnız kalmasak da Troçki ile de buluştum. Kamenev ile kırsal bölgede bir gece geçirdim; Rusya dışında daha az tanınmakla birlikte hükümette önemli konumlarda bulunan isimlerle de görüşmeler yaptım.

Moskova'daki günlerimizin ardından, hepimiz köylülerle görüşmek için biraz da kırsal kesimde vakit geçirmek arzusundaydık -zira köylüler nüfusun yüzde 85'ini oluşturuyordu. Hükümet,

büyük bir nezaket göstererek taleplerimizi karşıladı ve Nijni Novgorod'dan Saratov'a doğru Volga üzerinden seyahat etmemiz kararlaştırıldı. Yol boyunca küçük büyük pek çok yerde durabilecek, yerel halkla istediğimiz gibi özgürce konuşabilecektik. Benim için yolculuğun bu bölümü fevkalade eğiticiydi. Köylülerin, köy öğretmenlerinin, küçük Yahudi tacirlerin, ve her türden insanın yaşam tarzları ve bakış açılarına dair tahmin ettiğimden çok daha fazla şey öğrendim. Maalesef arkadaşım Clifford Allen hasta düştüğünden, zamanımın önemli bir bölümünü ona ayırmak zorunda kaldım. Aslında bunun olumlu bir sonucu da oldu. Allen, yerinden kıpırdatılamayacak kadar hasta olduğundan, onunla birlikte tekneyle Astrahan'a gitme fırsatı buldum ben de. Bu seyahat bana yalnızca ülke hakkında daha fazla fikir vermekle kalmadı aynı zamanda Ulaştırma Bakan Vekili Sverdlov'la tanışmamı da sağladı. Bakü'den Volga yoluyla petrol transferini düzenlemek üzere tekneyle seyahat eden Sverdlov, Rusya'da tanıdığım en işinin ehli, aynı zamanda en nazik kişilerden biriydi.

Sovyet Rusya'nın sınırına işaret eden kızıl bayrağı geçtikten sonra, bataklık, çam ağaçları ve dikenli tel engeller arasındaki ıssız topraklarda dikkatimi ilk çeken şeylerden biri, gerçek Bolşeviklerin teorileriyle, bu teorilerin ülkedeki ileri sosyalistler tarafından yaygın olarak benimsenen versiyonu arasındaki derin fark oldu. Burada, Rusya'nın dostları proletarya diktatörlüğünü yalnızca yeni bir temsili hükümet biçimi olarak görüyor. Bu hükümette sadece işçi kadınlar ve erkeklerin oy hakkı var, seçmen bölgeleri de coğrafyaya göre değil kısmen mesleklere göre belirleniyor. Rusya'nın dostlarına göre "proletarya" "proletarya" demekken "diktatörlük" tam olarak "diktatörlük" anlamına gelmiyor. Gerçek ise bunun tam tersi. Bir Rus komünist diktatörlükten söz eder-

ken, kelimenin tam anlamıyla diktatörlüğü kastediyor, ancak proletaryadan söz ederken kelimeyi gerçek anlamıyla kullanmıyor. Aslında proletaryanın "sınıf bilinci" olan kısmını kastediyor, yani Komünist Parti'yi[1]. Hiçbir şekilde proleter olmayan (Lenin, Çiçerin gibi), ancak doğru fikirlere sahip isimleri bu gruba katarken *burjuvazi* yardakçıları olarak sınıflandırdığı, doğru fikirlere sahip olmayan ücretlileri dışlıyor. Parti öğretilerine samimiyetle inanan bir komünist, özel mülkiyeti bütün kötülüklerin kökeni olarak görür. Bu düşünceye o kadar bağlıdır ki, komünist devletin inşası ve korunması için gerekli gördüğü önlemler ne kadar sert olursa olsun, bu önlemleri almaktan geri durmaz. Ne kendini, ne de başkalarını gözetir. Günde 16 saat çalışır. Cumartesileri yarım günlük tatilinden vazgeçer. Yapılması gereken zor ya da tehlikeli işler için gönüllü olur: Kolçak* veya Denikin**'den kalan ve mikrop saçan ceset yığınlarının toplanması gibi. İktidardaki konumuna, erzakların kontrolünü elinde bulundurmasına karşın son derece yalın bir yaşam sürer. Kişisel gayelerinin peşinde koşmaz, yeni bir toplumsal düzenin yaratılması için çabalar. Ancak kendisini bu

1 Bkz. "Proletarya Devrimi'nde Komünist Parti'nin Rolü" ("On the Role of the Communist Party in the Proletarian Revolution") isimli makale. Komünist Entersnasyonal'in İkinci Kongresi'ne Sunulan Tezler'de yer alıyor, Petrograd-Moskova 18 Temmuz. Elimde yalnızca Fransızcası bulunan değerli bir çalışma.

* Aleksandr Vasiliyeviç Kolçak (d. 4 Kasım (Gregoryen takvimi) 1874 – ö. 7 Şubat 1920), Rus deniz subayı, amiral, kutup araştırmacısı, Rusya İç Savaşı sırasında Bolşevik karşıtı Beyaz Ordu komutanı, 1918 yılında Rusya Beyaz Ordu Mareşali. Rus İç Savaşı sırasında gerçekleşen Beyaz Terör'ün en önemli komutanı. -y.h.n.

** Anton Ivanoviç Denikin (d. 16 Aralık 1872 - ö. 8 Ağustos 1947) Rusya Imparatorluğu'nda general ve Rus İç Savaşı sırasında öne çıkan Beyaz Ordu komutanlarından. 1918-1922 yılları arasında gerçekleşen Beyaz Terör'ün en önemli komutanlarından biridir. -y.h.n.

denli yalın bir yaşam sürmeye iten nedenler, aynı zamanda onu acımasız yapan nedenlerdir. Marx, komünizmin gerçekleşmesi kaçınılmaz bir kader olduğunu öğretmiştir. Bu, Rusların karakterinin Oryantal yanına uyuyor, böylece Muhammed'in ilk takipçilerininkinden pek de farklı olmayan bir ruh hali yaratıyor. Muhalefet, Çarlık polisinin uygulamalarından geri kalmayan acımasız yöntemlerle bastırılıyor; zaten polislerin çoğu eski görevlerine devam ediyorlar. Her türlü musibetin sebebi özel mülkiyet olduğundan, Bolşevik rejiminin özel mülkiyetle savaşma zorunluluğundan kaynaklanan musibetler de rejim başarıya ulaştığı anda kendiliğinden sona erecek.

Bu görüşler, herhangi bir fanatik inancın bilinen sonuçlarıdır. Bir İngiliz için, İngiliz yaşamının 1688'den beri temel aldığı görüşü, yani nezaket ve hoşgörünün, dünyadaki bütün inançlara yeğ olduğu görüşünü – ki biz bu görüşü hiçbir ulusa ya da tabi ırka uygulamadık - pekiştirmekten başka bir şeye yaramaz bu görüşler.

Yepyeni bir toplumda tarihsel paralellikler kurmaya çalışmak doğaldır. Mevcut Rus hükümetinin temel yönleri Fransa'da Direktuvar* dönemi ile paralelik gösterir, ancak iyi yönleri Cromwell**

* Direktuvar: Fransız Devrimi'nden sonra meydana gelen yönetim şeklidir. Yaşlılar meclisi ve 500'ler olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Yaşlılar meclisinde yasama yetkisi yoktu. Bunu 500'ler yapabilirdi, ancak asıl güç direktörlerdeydi. 5 tane direktör vardı ve 4 yıllık süre içerisinde 13 direktör görev yaptı. Bu rejim Napolyon tarafından yıkıldı. -y.h.n

** Oliver Cromwell (1599-1658 yılları arasında yaşamış İngiliz general, politikacı. İngiliz iç savaşı sırasında (1642-51) Kral I. Charles'a karşı, dönemin parlemontosunun oluşturduğu ordunun lideridir. Kral'ın idamından sonra yönetime geçmiştir. İngiltere devrimini gerçekleştiren, parlamenter demokrasiyi yerleştirmeye çalışan ve sanayi toplumu olmasına en önemli katkıyı sağlayan kişi olarak bilinir. -y.h.n.

dönemi ile yakın bir benzerlik gösterir. Samimi komünistler -ki, partinin yaşlı üyeleri, samimiyetlerini zulme maruz kaldıkları yıllar içinde kanıtlamıştır- katı siyasi-ahlaki amaçları açısından Püriten askerlerden farklı değiller. Cromwell'in parlamentoyla ilişkisiyle Lenin'in Kurucu Meclis'le ilişkisi de birbirinden pek farklı değil. İkisi de demokrasi ve dini inanç karışımıyla yola çıkmakla birlikte, demokrasiyi askeri diktatörlüğün dayattığı dine feda etmek zorunda kaldılar. İkisi de ülkelerini, insanların katlanabileceğinin üzerinde bir ahlak ve gayretkeşlik düzeyinde yaşamaya zorladılar. Modern Rusya'da yaşam, tıpkı Püriten İngiltere'de olduğu gibi, pek çok açıdan insani içgüdülere aykırı. Eğer Bolşevikler sonunda bir gün düşerse, bu Püritenlerin çöküşüyle aynı nedenden ötürü olacak: Çünkü eninde sonunda insanın, eğlence ve rahatlığı diğer bütün faydaların toplamına yeğleyeceği bir nokta gelir.

Tarihteki paralellik örneklerine kıyasla çok daha yakın bir paralellik Platon'un *Devlet*'i ile Bolşevik rejim arasında kurulabilir. Komünist Parti bekçilere tekabül eder; her iki yapıda da askerlerin statüsü hemen hemen aynıdır. Rusya'da da aile yaşamına yaklaşım aşağı yukarı Platon'un önerdiğine benzer. Bütün dünyada her Platoncunun Bolşevizmden tiksindiğine, her Bolşeviğin de Platon'u çağdışı bir *burjuva* olarak gördüğüne eminim. Yine de, Platon'un *Devlet*'iyle, iyi Bolşeviklerin kurmaya çalıştığı rejim arasında fevkalede yakın bir paralellik var.

Bolşevizm içten aristokrat, dışarıdan militan bir yapıya sahip. Komünistler, pek çok açıdan İngiltere'de özel yatılı okullardaki tipleri andırıyor: Genç ve yaşam dolu aristokrasinin bütün iyi ve kötü özelliklerini bünyelerinde barındırıyorlar. Cesurlar, enerjikler, yönetmeye meyilliler ve her zaman devlete hizmete hazırlar;.

Ancak öte yandan diktatörce eğilimleri var ve avam tabakaya dair sıradan bir kaygı bile taşımıyorlar. Gerçekte komünistler tek güç sahibi, bunun sonucunda sayısız avantajdan yararlanıyorlar. Çoğu, lüks denemese de diğerlerine nazaran daha iyi gıdaya ulaşabiliyor. Yalnızca siyasi öneme haiz kişiler motorlu araç veya telefon sahibi olabiliyor. Tren yolculukları, Sovyet mağazalarında alışveriş yapmak (bu mağazalardaki fiyatlar pazardakilerin yaklaşık beşte biri), tiyatroya gitmek gibi olanaklara sahip olabilmek de iktidarın dostları için sıradan ölümlülere göre çok daha kolay. Komünistler, pek çok açıdan toplumun geri kalanına göre daha mutlu bir yaşam sürüyor. Hepsinden önemlisi, polisin ve Olağanüstü Komisyon'un* tatsız ilgisine daha az maruz kalıyorlar.

Komünist teorinin uluslararası ilişkilere yaklaşımı son derece basit. Marx'ın öngördüğü ve kapitalizmi bütün dünyada sona erdirecek olan devrim, her ne kadar Marksist teori Amerika'da başlamasını istiyorduysa da, Rusya'da başlamış oldu. Devrimin henüz patlak vermediği ülkelerde komünistlerin tek görevi, devrimin gelişini hızlandırmaktır. Kapitalist devletlerle yapılan anlaşmalar sadece durumu idare eder, iki taraf için de hakiki bir barış anlamına gelmez. Hiçbir ülke kanlı bir devrim yaşamadan gerçek refaha kavuşamaz. İngiliz İşçi Partisi üyeleri barışçıl bir evrimin mümkün

* Extraordinary Comission: Çeka adıyla bilinen Olağanüstü Komisyon; Sovyetler Birliği'nin ilk günlerinde Ekim Devrimi'nden hemen sonra Dzerzhinsky'nin teklifiyle 4 Aralık 1917'de Petrograd Sovyet'inin Askeri Devrimci Komitesi tarafından "Karşı devrim ile savaş komisyonu" olarak önerildi. Üyeleri Skrypnik, Flerovski, Blagonravov, Galkin ve Trifonov gibi Bolşeviklerdi. Çeka 20 Aralık 1917 tarihinde Sovnarkom'un (Sovyetler Birliği Kabinesi) kararıyla kuruldu. Sovnarkom'un bir alt komitesiydi ve işlevi "karşı devrim ve sabotajı ortadan kaldırmak, karşı devrimcileri ve sabotajcıları devrim mahkemelerine teslim etmek idi. -y.h.n.

olduğu gibi bir hayale kapılabilir, ancak yanlışlarını anlayacaklar. Lenin görüşmemizde, İşçi Partisi'ni İngiltere'de iktidarda görmeyi umduğunu, yandaşlarının bunun için çalışmasını istediğini söyledi. Ancak Lenin, İşçi Partisi'nin iktidara gelmesini yalnızca parlamenter sistemin beyhudeliğinin İngiliz emekçilere kati suretle gösterilebilmesi için istiyor. Proletaryanın silahlandırılması ve *burjuvazinin* silahsızlandırılması dışında bütün seçenekler faydasız. Başka herhangi bir yolu telkin edenler ya vatan haini ya da aldatılmış aptallardır.

Kendi adıma, bu teoriyi dikkatlice ölçüp biçtikten ve *burjuva* kapitalizmine yönelttiği suçlamaların tamamını kabul ettikten sonra, bu teoriye kuvvetle ve kesinlikle karşı olduğumu gördüm. Üçüncü Enternasyonal, bütün dünyada sınıf savaşını körükleyerek devrimin gelişini hızlandırmak için var olan bir örgüt. Benim itirazım, kapitalizmin Bolşeviklerin inandığından daha az kötü olduğu yönünde değil, bir savaşla birlikte sosyalizmin en iyi biçiminin değil, ancak vasat bir biçiminin gelebileceği yönünde. Savaşın, özellikle de iç savaşın yol açtığı kötülüklerin vahameti tartışma götürmez; zaferin getireceği kazançlar da bu yüzden sorunlu. Gözü kara bir mücadele sonucunda uygarlığın mirasının kaybı neredeyse kaçınılmazdır. Aynı zamanda nefret, kuşku ve zulüm de insanlar arası ilişkilerde normal hale gelir. Savaşta başarıya ulaşmak için güçlerin yoğunlaştırılması şart. Ancak güçlerin yoğunlaşmasının yol açacağı musibetler, kapitalist sermayenin yoğunlaşmasının yol açacaklarından farklı değil. Temel olarak bu nedenlerden ötürü, dünya devrimini hedefleyen herhangi bir hareketi desteklemem mümkün değil. Bir ülkede devrimin uygarlığa verdiği hasar, devrim yaşamamış bir ülkenin etkisiyle onarılabilir; ancak evrensel bir felaket uygarlığın bin yıl boyunca batmasına neden olabilir.

Dünya devrimini savunmasam da dünyanın belli başlı kapitalist ülkelerinin hükümetlerinin bunun meydana gelmesi için ellerinden geleni yaptıklarını da görmezden gelemem. Almanya, Rusya ve Hindistan'a (öteki ülkeleri hiç saymıyorum bile) karşı gücümüzün suistimali, pekala çöküşümüzü getirebilir ve Bolşevizm düşmanlarının pek korktuğu musibetlere yol açabilir.

Hakiki komünist tepeden tırnağa evrenseldir. Örneğin Lenin; görebildiğim kadarıyla, onu Rusya'nın menfaati, diğer ülkelerin menfaatinden daha fazla meşgul etmiyor. Rusya şu anda, sosyal devrimin öncüsü, bu yüzden de dünya için kıymetli. Ancak, Lenin bir seçim yapmak zorunda kalırsa, Rusya'yı devrime feda eder. Bu ortodoks tutumun, liderlerin çoğunda var olan samimi bir tutum olduğundan kuşkum yok. Ne var ki milliyetçilik, doğal ve içgüdüseldir. Devrimden duyulan gurur, komünistlerin bağrında bile milliyetçiliğin yeniden yeşermesine neden oluyor. Bolşevikler, Polonya savaşında milliyetçi hislerin desteğini kazandılar ve ülkedeki konumları son derece güçlendi.

Troçki'yi bir kere görebildim, o da Moskova Operası'nda. İngiliz İşçi Partisi heyeti, eskiden Çar'a ait olan locayı işgal ediyordu. Troçki fuayede bizimle sohbet ettikten sonra kalabalığın tezahüratı arasında locanın önüne doğru ilerledi ve kollarını kavuşturdu. Sivri ve kısa cümlelerle, askeri hassasiyetlere değinen kısa konuşmasını "cephedeki cesur dostlar için üç kere tezahürat" isteyerek noktaladı. İzleyicinin bu konuşmaya verdiği tepki, 1914 sonbaharında Londra'da bir izleyici grubunun benzer bir konuşmaya vereceği tepkiden farksızdı. Troçki ve Kızıl Ordu hiç kuşkusuz ciddi bir milliyetçi hassasiyetin desteğini arkalarına aldılar. Asyatik Rusya'nın yeniden fethi, esasında emperyalist bir bakış açısını

canlandırdı. Tabii bu emperyalist hissiyata sahip olduğunu tespit ettiğim insanların büyük bölümü, bunu öfkeyle inkâr ediyor. İktidar deneyimi, kaçınılmaz olarak komünist teorileri değiştiriyor. Devasa bir hükümet mekanizmasını kontrol eden kişilerin, aranan kaçaklar oldukları dönemdekiyle aynı bakış açısına sahip olmaları beklenemez. Bolşevikler iktidarda kalmaya devam ederse, korkarım komünizmleri sönümlenecek, herhangi bir Asya hükümetinden, örneğin bizim Hindistan'daki hükümetimizden bir farkları kalmayacak.

3

LENİN, TROÇKİ VE GORKİ

Moskova'ya varışımdan kısa süre sonra Lenin'le bir saat İngilizce sohbet ettik. Oldukça iyi konuşuyor. Konuşmada bir çevirmen de mevcuttu, ancak yardımına pek ihtiyaç duymadık. Lenin'in odası, son derece sade; büyük bir masa, duvarda bazı haritalar, iki kitaplık, misafirler için rahat bir koltuk, iki üç tane de döşemesiz sandalyeden ibaret. Değil lüksü, rahatı bile sevmediği ortada. Son derece dostane, mütevazı, ve kesinlikle *kibrin* zerresi yok. İnsan, kim olduğunu bilmeden Lenin'le tanışsa, bırakın ne kadar büyük bir güce sahip olduğunu, önemli bir kişi olduğunu bile tahmin etmekte zorlanabilir. Kibirden bu kadar arınmış bir kişilikle şimdiye kadar hiç karşılaşmadım. Misafirlerini yakından inceliyor, bir gözünü kısması, öteki gözünün insanın içine işleyen gücünü korkutucu biçimde artırıyor. Konuşma sırasında bol bol gülüyor. Başlangıçta gülüşü dostane, neşeli gibi geldi ancak zaman geçtikçe bu gülüşte daha ziyade gaddarlık hissettim. Diktatörce bir tavrı var; sakin, korku nedir bilmiyor; kişisel menfaatlerden inanılmaz şekilde uzak, teorinin vücut bulmuş hali sanki Lenin. Materyalist tarihin onun can damarı olduğunu hissediyor insan. Tıpkı, teorisinin anlaşılmasını arzulayan, yanlış anlayanlara ya da kabul etmeyenlere öfke duyan, açıklama hevesiyle yanıp tutuşan bir profesöre benziyor. Pek çok insanı hor gördüğü ve entelektüel bir aristokrat olduğu izlenimine kapıldım.

Lenin'e ilk sorum, İngiltere'deki ekonomik ve siyasi koşulların özgünlüğünün ne kadar farkında olduğu idi. Şiddet içeren bir devrimi desteklemenin Üçüncü Enternasyonal'e katılmak için zorunlu bir koşul olup olmadığını merak ediyordum. Bu soruyu doğrudan ben yöneltmedim, zira heyetin diğer üyeleri bunu resmen sormuştu. Yanıtını tatmin edici bulmadım. Şu anda İngiltere'de devrim olasılığının zayıf olduğunu, İngiltere işçisinin henüz parlamenter hükümetten tiksinmediğini kendisi de kabul etti. Ancak Lenin, Çalışma Bakanlığı'nın bunun üstesinden geleceğini umuyor. Örneğin Bay Henderson başbakan olursa, kayda değer hiçbir şeyin yapılmayacağını; örgütlü İşçi Partisi'nin de o zaman devrime yönelebileceğini umuyor ve buna inanıyor. Bu çerçevede de İşçi Partisi'nin parlamentoda çoğunluğu sağlaması için, bu ülkede Lenin'i destekleyenlerin ellerinden geleni yapmasını istiyor. Parlamenter mücadelede çekimserlikten yana değil, ancak ona göre bu mücadeleye Parlamentonun rezilliğinin açıkça ortaya dökülmesi amacıyla girilmeli. İngiltere'de şiddet yoluyla devrimi çoğumuzun gözünde ihtimal dışı ve sakıncalı kılan nedenler, Lenin'e hiçbir şey ifade etmiyor; hatta bunlar ona salt *burjuva* önyargıları gibi geliyor. İngiltere'de mümkün olabilecek herhangi bir şeyin kan dökülmeden kazanılması gerektiği yönündeki fikrimi, "fantastik" olarak niteleyerek kale bile almadı. Büyük Britanya'ya ilişkin bilgisine ve psikolojik tahayyülüne dair sınırlı bir izlenim edindim. Gerçekten de, Marksizmin genel eğilimi psikolojik tahayyüle karşıdır, çünkü siyasetteki her şeyi tamamen maddi nedenlerle açıklar.

Köylülerin nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu bir ülkede komünizmin tam anlamıyla kurulmasının mümkün olup olmadığını sordum, ikinci olarak. Bunun zorluğunu kabul etti ve köylülerin gıdalarını parayla değiş tokuş etmek zorunda kalışını anlattı gülerek; Rus pa-

rasının değersizliğini komik bulmuştu. Ancak, köylülerle takas edilebilecek uygun mallar olursa, işlerin yoluna gireceğini düşünüyor, ki şüphesiz bu doğru. Bunun için bir ölçüde sanayide elektrifikasyonu bekliyor. Elektrifikasyonun Rusya için teknik bir zorunluluk olduğu, ancak tamamlanmasının 10 yıl alacağı görüşünde.[2] Diğerleri gibi Lenin de, torf kullanarak elektrik üretmeyi hedefleyen büyük planı coşkuyla anlatıyor. Tabii ki, ablukanın kaldırılmasını tek radikal çözüm olarak görüyor; ne var ki, başka ülkelerde devrim olmadan, ablukanın tamamen ve kalıcı olarak sonlandırılmasının mümkün olmadığı görüşünde. Bolşevik Rusya ile kapitalist ülkeler arasındaki barışın her zaman hassas bir dengede olduğunu söylüyor; İtilaf Devletleri'yle ittifakın karşılıklı bıkkınlıklar ve kavgalarla da olsa sürebileceğine, buna karşın barışın kısa süreli olacağına inanıyor. Lenin'in, tıpkı çoğu önemli komünist gibi, barış ve ablukanın kaldırılması konusunda bizim heyete göre çok daha az hevesli olduğunu hissettim. Lenin, dünya devrimi olmadan ve kapitalizm tamamen ortadan kaldırılmadan gerçek bir değerin elde edilemeyeceğine inanıyor; sanırım kapitalist ülkelerle ticaretin yeniden başlamasının geçici ve belirsiz bir değer olduğunu düşünüyor.

2 Elektrifikasyon yalnızca sanayinin yeniden organizasyonu için değil, tarımda sanayileşme için de gerekiyor. *Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresi'ne Sunulan Tezler*'de – "Tezler" diye anacağım küçük, yol gösterici bir kitap – tarım sorununun ele alındığı bir makalede, sanayi yeniden organize edilene kadar sosyalizmin sağlamlaşamayacağı söyleniyor. Bu yeniden organizasyonun da, "elektrik enerjisinin tarım ve kırsal ekonominin bütün kollarında uygulanması" temeline dayanması gerekiyor. Böylelikle tarımsal ve kırsal emek gücünün verimliliğini olağanüstü şekilde artırmak ve küçük toprak sahiplerinin kendi çıkarları için kademeli olarak kolektif, mekanik bir tarımcılığa geçişini sağlamak üzere "geri kalmış kırsal bölgelere toplumsal ve teknik desteğin verilebileceği" belirtiliyor. Fransızca baskı s. 36.

Lenin, zengin ile yoksul köylüler arasındaki bölünmeyi ve hükümetin zenginlere karşı yoksullar arasında yaptığı, şiddet eylemlerine yol açan propagandayı anlatırken eğleniyor gibiydi. Köylüler üzerindeki diktatörlüğün, serbest ticaret heveslerinden ötürü, sanki daha uzun süre devam etmesi gerekiyormuş gibi konuştu. Lenin, istatistiklere dayanarak köylülerin geçen iki yılda daha önceki yıllara göre çok daha fazla erzak bulduğunu söylerken (ki buna gönül rahatlığıyla inanıyorum), biraz hüzünle "yine de bize karşılar", diye ekledi. Ülkesinde komünizmi tesis etmek yerine, yalnızca köylülerin mülk sahibi olmasını sağladığı yönündeki eleştirilere nasıl yanıt vermemiz gerektiğini sordum. Bunun pek doğru olmadığını ifade etti, ancak doğrunun ne olduğunu da söylemedi.[3]

Kendisine yönelttiğim son soru ise, kapitalist ülkelerle ticarete yeniden başlanırsa, bunun kapitalist nüfuz merkezlerinin yaratılmasına yol açarak komünizmin korunmasını zorlaştırıp zorlaştırmayacağı idi. Bana daha coşkulu komünistler dış dünyayla ticari ilişkiden çekinirmiş gibi geliyordu, zira dış dünyayla ticari ilişkinin aykırı düşüncelerin sızmasına yol açacağını ve mevcut sistemin katılığını muhafaza etmesini imkânsız kılacağını düşünüyordum. Lenin'in de böyle bir endişe taşıyıp taşımadığını merak ettim. Ticaretin bazı zorluklar yaratacağını kabul etti, ancak bunların savaşın yarattığı zorluklardan daha az olacağını düşünüyor. İki yıl önce dünyanın düşmanca tutumu karşısında ayakta kalabileceklerine ne kendisinin ne de arkadaşlarının inandıklarını söyledi. Ayakta kalmalarını, farklı kapitalist ülkeler arasındaki kıskançlıklar ve çıkar çatışmalarına; tabii bir de Bolşevik propagandanın gücüne bağlıyor. Lenin,

3 *Tezler*'de şöyle deniyor: "Kamulaştırılan toprağı yoksullara hatta hali vakti yerinde olan köylülere karşılıksız vermemek... onulmaz bir hata olur." s. 39.

Bolşeviklerin silahlara karşı bildirilerle savaşma önerisine Almanların güldüğünü, ancak olayların bildirilerin de hayli güçlü olduğunu kanıtladığını söyledi. İşçi Partisi'nin ya da sosyalist partilerin bunda herhangi bir payı olduğunu düşündüğünü hiç sanmıyorum. İngiliz İşçi Partisi'nin tavrının, hükümeti gizli kapaklı yürüttüğü işleri pek de yaygaracı olmayan bir yalancılıkla inkar etmeye mecbur bırakarak Rusya'ya karşı açılacak topyekün bir savaşın imkânsız kılınmasında çok önemli bir katkısı olduğundan haberdar değil gibi.

Lord Northcliffe*'in saldırıları Lenin'i fazlasıyla eğlendiriyor belli ki. Northcliffe'e Bolşevik propagandaya katkılarından ötürü madalya vermek istiyor. Gasp suçlamalarının burjuvaziyi şaşırtabileceğini ancak proletarya üzerinde ters teptiğini vurguladı.

Sanırım, kim olduğunu bilmeden Lenin'le tanışsaydım, onun büyük bir şahsiyet olduğunu tahmin edemezdim; fazlasıyla dik kafalı ve dar ortodoks yapısı beni şaşırttı. Zannedersem gücü dürüstlüğünden, cesaretinden ve sarsılmaz inancından - Marksist kutsal kitaba olan dini inancından - geliyor. Hıristiyan şehitlerin Cennet beklentisinin yerini alan bu inancın tek farkı daha az bencil olması. Olsa olsa Diocletianus** yönetimi altında zulüm gören ve gücü ele geçirdiklerinde misilleme yapan Hıristiyanlar kadar seviyor özgürlüğü.

* Alfred Charles William Harmsworth, 1. Viscount Northcliffe (15 Temmuz 1865 - 14 Ağustos 1922) İngiliz gazete patronu. *Daily Mail*, *Daily Mirror* gazetelerinin sahibi ve bulvar gazeteciliğinin öncüsü olarak İngiltere kamuoyunun fikirlerinin şekillenmesinde çok büyük etkide bulunmuştur. -y.h.n.

** Gaius Aurelius Valerius Diocletianus (d. 245–ö. 312) 284 ile 305 tarihleri arasında görev yapmış Roma imparatorudur. Roma'da imparatorların "eşitlerin birincisi" olarak adlandırıldığı "cumhuriyetçi" dönemden kopuşu temsil eder. İkiye bölünmüş ve ikişer otokratik imparator tarafından yönetilen Doğu ve Batı Roma döneminin başlatıcısıdır. Kendisine "Efendi ve Tanrı" yani *Dominate* ünvanını layık görmüştür. -y.h.n.

Belki de özgürlük sevgisi, insanın bütün insani kötülüklere çare olacak tek bir ilaca tüm kalbiyle duyduğu inançla bağdaşmıyor. Eğer durum böyleyse, Batı Dünyası'nın kuşkucu tutumunu sevinçle karşıladığımı söylemeliyim. Rusya'ya bir komünist olarak gittim; ancak rejimi sorgusuz sualsiz kabul edenlerle yaptığım görüşmeler, benim komünizme karşı değil ama insanların uğruna yaygın bir sefalete katlandıkları bir itikata körü körüne bağlılıklarına karşı olan kuşkularımı binlerce kat artırdı.

Komünistlerin hiçbir suretle Lenin'le eşdeğer görmediği Troçki, karakteriyle değilse de, zekası ve kişiliğiyle beni daha fazla etkiledi. Ancak Troçki'yi çok az gördüm, bu yüzden edindiğim izlenim son derece yüzeysel. Pırıl pırıl gözleri, askervari tavrı, keskin zekası ve insanları çeken bir kişiliği var. Çok yakışıklı, dalgalı saçları hayranlık uyandırıyor; muhtemelen kadınlar için dayanılmaz bir cazibesi var. Troçki'nin şen, güleryüzlü bir mizacı olduğu hissine kapıldım, tabii şu yada bu şekilde yoluna çıkılmadığı sürece. Belki de yanılıyorum ama, kibri güce olan sevgisinden bile daha büyük gibi geldi bana; sadece bir sanatçı veya aktörde görebileceğiniz türden bir kibir. En çok Napolyon'la mukayese ediliyor. Ancak komünizme inancının gücünü tahmin edebilecek imkânım yoktu, belki gerçekten çok samimi ve derindir.

Petrograd'da kısa bir görüşme yaptığım Gorki, hem Lenin'le hem Troçki'yle tam bir tezat oluşturuyordu. Yataktaydı, belli ki çok hastaydı, kalbi kırıktı. Rusya'yla ilgili ne söyleyeceksem söyleyeyim, Rusya'nın çektiklerini vurgulamam için adeta yalvardı. Hükümeti destekliyor -ki Rus olsaydım, benim de desteklemem gerekirdi- hükümetin kusursuz olduğunu düşündüğü için değil, olası diğer alternatifler çok daha kötü olduğu için destekliyor.

Gorki'nin Rus halkına duyduğu sevgiyi hissedebiliyor insan. Bu sevgi şu anda Rus halkının çektiği eziyetleri katlanılamaz kılıyor Gorki'nin gözünde, katıksız Marksistlerin savunduğu fanatik inanca sahip olmasını da önlüyor. Bütün tanıdığım Ruslar arasında en çok sevdiğim, en cana yakın bulduğum Gorki oldu. Gorki'nin olaylara bakışı hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterdim, ancak zorlukla konuşabiliyordu, konuşması sık sık korkunç öksürük nöbetleriyle bölünüyordu, yanında daha fazla kalamadım. Tanıdığım bütün entelektüeller (hayli eziyet görmüş bir sınıf), kendileri için yaptıklarından ötürü Gorki'ye şükranlarını sundular. Tarihin materyalist anlayışına sözüm yok, ancak uygarlığa dair daha yüksek şeylere gösterilen özen de insanın içini rahatlatıyor. Bazen Bolşeviklerin sanat adına çok önemli şeyler yaptığı söyleniyor, bense daha önceden var olanların korunması dışında fazla bir şey yaptıklarını görmedim. Bu konuda biraz sıkıştırdığım bir Bolşevik sonunda sinirlenerek şunları söyledi: "Yeni bir sanat için vaktimiz yok, tıpkı yeni bir din için vaktimiz olmadığı gibi." İster istemez, hükümet sanatı her ne kadar desteklese de, sanatın gelişebileceği koşullar sağlanamıyor, çünkü sanat anarşisttir, düzenlemelere direnir. Gorki, Rusya'da entelektüel yaşamı ve sanat yaşamını korumak için bir kişinin yapabileceği her şeyi yaptı. Gorki'nin çok hasta olmasından endişe ederken, entelektüel ve sanatsal yaşamın ölmesinden de korkuyordum. Ancak Gorki iyileşti, umarım sanat da iyileşir.

4

SANAT VE EĞİTİM

Bolşevik örgütlenmenin, başka alanlarda bazı yetersizlikler sergilese de, en azından sanatta ve eğitimde büyük ilerleme kaydettiği sık sık dile getirildi.

İlk olarak sanatı ele alalım: Bolşeviklerin öncelikle sanatsal dürtünün önemini ve kendiliğindenliğini kabul ettiği doğrudur, belki de bu başka bir devrimci hükümette görülemez. Bu yüzden, bütün diğer toplumsal faaliyetlerde karşı devrimcileri kontrol altına aldıkları ya da yok ettikleri halde, siyasi itikadı ne olursa olsun sanatçılara çalışmalarına devam etmeleri için mutlak özgürlük sağladılar. Hatta, gıda ve giyecek karnesi konusunda da sanatçıları gözetiyorlar. Bu tutumlarının yanı sıra, kiliselerin, anıtların ve müzelerin bakımı konusundaki özenleri de herkes tarafından biliniyor, bu hususta yeterince kanıt mevcut.

Eski sanatçı camiasının bozulmadan korunması yönündeki çabalar, sanatçıların eski rejime ne denli güçlü bir sempati besledikleri göz önüne alındığında dikkat çekici bir tutum. Bu yaklaşım sanatla siyasetin ayrı dünyalar olduğu kuramına dayanıyor; tabii devrimden esinlenen sanatçılar gururdan daha büyük pay alıyor.

Fakat, üç yıllık deneyim bu öğretinin yanlışlığını gösterdi; sanatla halkın genel duygularının, hassas bir gözlemcinin dikkatinden

kaçmayacak derecede birbirinden ayrılmasına yol açtı. Bu ayrılık, kendini en belirgin şekilde, şimdiye dek Rus sanatının can damarı olan tiyatroda gösteriyor. Sanatçılar, hem trajedi hem komedide eski klasikleri ve eski tarz operetleri sergilemeye devam ettiler. Tiyatro programları geçtiğimiz iki yılda değişmedi, ancak oyunlar Paris ya da Londra tiyatrolarındakinde görülebilecek ölçüde daha yüksek sanatsal performans ile sergileniyor. Tiyatrodayken izleyicinin günlük yaşamıyla, oyunda tasvir edilen karakterin günlük yaşamı arasındaki tezat o denli net görülüyor ki, oyundaki karakter büsbütün cansız ve anlamsız geliyor insana. Daha ateşli bazı komünistlere göre bir hata yapılıyor. Bu komünistler, artık zamanı geçen *burjuva* sanatının hâlâ korunuyor olmasından şikayetçi. Sanatçıları halkı hakir görmekle, tıpkı kişisel rahatının kaybına hayıflanan yaşı geçkin *burjuvalar* gibi devrimci ruhtan nasibini almamakla suçluyorlar. Sanatın sadece devrimci ruhu yansıttığını görmek istiyorlar. Buna ulaşıldığında kökten bir temizlik yapılmış olacak ve hem yazınsal sanatlar hem sahne sanatları hem de görsel sanatlar yalnızca devrimci oyunlara, devrimci resimlere mecbur bırakılacak. Bu ateşli komünistlerin söylediklerinde gerçeklik payı olmadığı söylenemez. Eski sanatsal geleneğin korunmasının amaca çok da fazla hizmet etmediği gün gibi ortada, öte yandan sanatçılara acemi er gibi talim yaptırılamayacağı da ortada. Neyse ki, böylesi taktiklerin doğrudan benimseneceğine dair bir işaret yok, fakat dolaylı yollarla şimdiden bu taktikler uygulanıyor. Sanatçı tepkisini Bolşevik liderlerinin karikatürünü çizerek ya da Sovyet rejiminin gülünç yönlerini -ki bunlardan bolca var- hicvederek ortaya koyarsa bunda sanatçının suçu yoktur. Böyle bir sanatçıyı yeteneğini yalnızca Denikin, Yudeniç ve Kolçak'a veya İtilaf Devletleri'nin liderlerine karşı kullanmaya zorlamak, geçici

olarak komünizmin işine yarayabilir. Ancak sanatçının hevesini kıracağından uzun vadede hem sanat hem de muhtemelen komünizm açısından olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Rusya'da komünizmin dinsel doğasından hareketle, sanatsal yaratım dürtüsünün kontrol altına alınmaya çalışılması kaçınılmaz görünüyor ve böyle bir atmosferde yalnızca propaganda sanatının gelişebileceği de gün gibi ortada. Örneğin geleneksel (ortodoks) olmayan hiçbir şiir ya da edebiyat metni matbaaya ulaşamaz. Kâğıt eksikliğini ya da acil manifesto basma ihtiyacını buna bahane olarak göstermek çok kolaydır. Böylece Ortaçağ kilisesinin halkın efsanelerine, masallarına yönelik geliştirdiği tutum pekâlâ tekrarlanabilir. Ancak bu sefer halk masalları korunurken, daha duyarlı ve uygar ürünler yasaklanacaktır. Rusya'da şu anda en çok konuşulan şair kaba saba halk şarkıları yazan şairdir. Devrimci şiirler yazılıyor, ancak bu şiirlerin bizim yurtsever savaş şiirlerimize benzediğini tahmin etmek zor değil.

Bu gidişatın uzun vadede sanat için olumsuz olabileceğini söyledim ama tam tersi de pekâlâ doğru çıkabilir. Mevcut koşulların, eski tarz sanatçılar için heves kırıcı, felç edici bir etkisi olduğu ortada; sanatçının mizacının inceliğine ve tuhaflıklarına dayanan ve büyük ölçüde aylak bir yaşamın karmaşık psikolojisinin ürünü olan bireysel sanatın ölümüne yol açtığı da. Sanat sanat içindir öğretisinin hükümsüzlüğünü gösteren kusursuz bir anıt gibi yükseliyor eski sanat: Tıpkı, kökleri kesilmiş, yaprakları tek tek solmaya yüz tutmuş olmasına karşın ihtişamlı görüntüsünü koruyan muhteşem güzellikteki bereketli, egzotik bir bitki gibi...

Bolşevikler bu açıdan Püritenlerin aksine kökleri kazımaya çalışmadılar. Ayrıca "felç etkisi"nin yalnızca geçici olduğuna dair

işaretler var. Dahası, bireysel sanat tek biçim değil; özellikle de plastik sanatlar kitle hareketi ile yaşayabildiğini, hoşgörüsüz bir inanç altında bile gelişebildiğini gösterdi. Geleceğin komünist sanatçıları, Ortaçağ kiliselerinin ihtişamını gölgede bırakan kamu binaları inşa edebilir, freskler yapabilir, gösteriler düzenleyebilir, kahramanları için Homervari şiirler döktürebilirler. Komünist sanat başlayacak. Hatta propaganda resimleri, köylüler ve çocuklar için hazırlanan öykülerle şimdiden başladı bile. Örneğin, *Rake's Progress*'in* bir çeşidinde ya da "Nasıl Komünist Oldu" öyküsünde İtilaf Devletleri'nin liderleri zavallı ve grotesk bir biçimde tasvir ediliyor. Lenin'le Troçki şimdiden gravürlerde halklarının kurtarıcısı olarak Musa ve Harun'un yerini almış durumda. Annelikle ilgili istatistikleri gösteren tasvirlerdeki anne ve çocuklar da Ortaçağ'daki Meryem Ana tasvirlerinin zarafetini ve güzelliğini aratmıyor. Rusya Ortaçağ'dan şimdi çıkıyor, resimdeki Kilise geleneği de inanılmaz bir pürüzsüzlükle komünist öğretinin hizmetine geçiyor. Bu resimlerde de Oryantal bir tat var: Rus kiliselerindeki Meryem Ana'lar esmer. Hindistan'da çocuk ölümleriyle ilgili istatistiklerde yer alan tasvirlerdeki anne ve bebekleri andıran resimler var; ancak bu kez Rus anneler canlı rengârenk etekleri, eşarpları ve taraklı ayaklarıyla yıldızlar altındaki çayırlarda oturmuş, büyük ak göğüslerinden bebeklerini emzirirken tasvir ediliyor. Kilise geleneğine meyletmenin farkında olmadan, içgüdüsel olduğunu düşünüyorum. Bence çok sayıda komünist de bu yönelimi esefle karşılıyor, çünkü komünistlere göre heybetli ve haşin Rodin heykeli ve kübizmin kabalığı, devrimden kastettiklerini daha iyi anlatıyor.

* William Hogart'ın bir mirasyedinin hayatını anlatan 9 parçalık resim serisi. -y.h.n.

Tabii bu devrim Fransız Devrimi değil, Rus Devrimi. Bu yüzden de her şey yolunda giderse, sanatı da kaçınılmaz olarak Rus damgasını taşımalı. Vulgar olan sözde ilkel ve popüler sanattır. Rus köylüsünün eserleri "Çocuk Masalları"nın ruhuyla karşılaştırılarak incelendiğinde ortaya çıkan görüntü bu en azından.

Rus köylüsünün içindeki sanatsal dürtü efsaneden ibaret değildir. Köylülerin becerilerini bariz biçimde ortaya koyan ahşap oymalar ve nakış işleri dışında gündelik hayatta da insan birçok örnek gözlemleyebilir. Ağır ağır giden bindiği tren durduğu anda vagonunun hem içini hem dışını süslemek için çiçek ve dallar toplamak üzere aşağıya atlayan bir köylü görebilirsiniz sözgelimi. Ucunda güzelliğin bulunduğu her işe gönüllüdürler. Rus köylüsü, eski rejimde de zamanını ve işvereninin malzemelerini küçük metal ya da ahşap obje işlemesinde harcamaya eğilimliydi.

Eğer burjuva geleneği iş görmeyecekse, hâlâ tutkulu ve canlı olan bir halk geleneği var ve belki devam edebilir. Ne yazık ki, sanatın daha dişli bir düşmanı var. Sanayinin yapısı ve gelişimi, komünist öğretiden çok daha fazla zarar veriyor sanata. Henüz emekleme dönemindeki sanayi, gittiği her yerde güzelliğin ve içgüdüsel hayatın düşmanı haline geliyor. Aslında ilk sosyalist devlet Rusya'nın başına aynı şeyin gelmeyeceğini umabilir insan. Çünkü, henüz sanayileşmemiş olan Rusya, bütün dünyada yaşanan sanayileşme deneyiminden dersler çıkarabilir. Ancak, insan sanayi makinesini kendi içinde amaç olarak görmeye başlayan kişilerdeki aynı rahatsız edici tatsız tavrı Bolşevik liderlerde de görünce hem endişeye kapılıyor hem de inancını sorguluyor. Üstelik aklı fikri sanayiye çalışan bu insanların hiçbir pratik deneyimi olmadığı gibi, çevrelerinde onlara yardım edecek iyi niyetli insanlar

da yok. Rusya'nın sanayileşme sürecinden bir hayli kötü yönetilerek israf, uzun çalışma saatleri, çocuk emeğinin kullanılması gibi Batı'nın fazlasıyla yakından bildiği bütün o kötülükleri yaşamadan geçmesi çok akla yatkın görünmüyor. Velhasıl Bolşevikler sanata isteyerek zarar vermeyeceklerse de harekete geçirmeye meyilli oldukları sanayileşme canavarı onlar adına sanatı ezip geçecek.

Rusya'da gelecek kuşağın işbilir, çalışkan kişilerden oluşması gerekiyor; eski tarz sanatçıların kökü kazınırken yerlerine hemen yenileri gelemez. Ekonomik zorluklarla boğuşan bir devletin sanatçılara kadro vermesi zor, çünkü bu el becerisi gerektiren işlerde iş gücü kaybı demek aynı zamanda. Ayrıca, insan aklı çoğunlukla içgüdüsel olarak anın gerçek ihtiyaçlarına doğru döner. Bu yüzden aslında opera sanatçısı olabilecek yetenekteki birisi, komünist coşkunun yarattığı baskı ve hükümetin yönlendirmesiyle dikkatini ekonomiye çevirebilir. (Burada yaşanmış bir olayı aktarıyorum). Bu noktada bütün Rus halkı, içinde bulundukları koşulların dayattığı mantıkla benzer seçimler yapmak zorunda.

Belki de profesyonel sanatçıların sayısının az olması kötü olmayabilir, zira bugüne kadar yapılmış en güzel sanatsal işlerden bazıları sanatsal ifadeyi yalnızca hobi olarak gören insanlar veya gruplar tarafından yapıldı. Sanatı vakit geçirmek için icra eden sanatçılar, ağırbaşlılık, sanata aşırı saygı gibi profesyonel sanatçılarda kendiliğindenliğin genellikle yok olmasına neden olan engellerden muaftırlar. Aslında, sanata bu tarz bir yaklaşımın yeniden ortaya çıkması, daha gelişkin bir sanayi toplumunda yaşanacak komünist devrimden beklenmesi gereken olumlu sonuçlardan birisidir. Böyle bir toplumda, eğitimin amacı yaratıcı dürtüleri sanata ve bilime yönlendirmek olur, böylece insanlar serbest zamanlarını

nasıl değerlendireceklerini de bilirler. Fabrikada çalışmak, hiçbir zaman yaratıcı duyguların ifadesini sağlamak için uygun değildir. Bir sanayi toplumunda insanca yaşamın korunması için tek umut iş saatlerinin asgariye indirilmesidir. Ancak bu, son derece verimli bir üretim ve organizasyon ile mümkündür -ki bu Rusya için epey uzak görünüyor. Bu yüzden Rusya'da sanatçı sayısının artmasını beklemek bir yana, amatör bir ruhla sanat eserleri üreten veya sanatı takdir eden kimselerin sayısının bile hazin şekilde düşmesi sürpriz olmaz. Rusya'da sanatı bekleyen en büyük tehlike, sanayinin insani içgüdüler üzerindeki zararlı etkileridir.

Sanayinin zanaatlar üzerindeki etkisi son derece açık: El becerisi isteyen işlerde uzmanlaşmış, atalarından devraldığı geleneği sürdüren bir zanaatkâr, makineler karşısında artık işe yaramaz konuma düşer. Makineleri kullanabilen bir kişinin ilk başta tek derdi nicelik ve faydadır. Güzelliğin gerekliliği zamanla fark edilir. Modern taşıtları ilk taşıt örnekleriyle kıyaslayın, hatta -doğada da aynı yasalar geçerli gibi göründüğünden- tarih öncesi hayvanları modern torunlarıyla karşılaştırın. İnsanla maymun, atlarla hipparionlar* arasındaki ilişki hepsi için geçerlidir. Yaşam hep daha fazla zarafet ve karmaşıklığa doğru evrilir; insanın zarafet, karmaşıklık arayışı da ürettiği ürünlere, geliştirdiği topluma yansır. Sanayi çok yeni, idare etmesi zor bir araç. Tıpkı Ortaçağ'daki ustalar, zanaatkârlar gibi sanayi de bir gün güzel nesneler üretecek ama bunun için uzun bir süre geçmesi, bir gelenek oluşması gerekiyor.

Bu sebeple Rusya'da zanaatların sanatsal değerinin düşmesi bek-

* Hipparion: At cinsinin atalarından olduğu düşünülen fakat attan farklı olarak ikisi çok küçük olmak üzere üç tırnaklı olan, miyosen ve pliyosen çağlarda yaşadığı kabul edilen hayvan cinsi. -y.h.n.

lenebilir. Bununla birlikte makineyle hiçbir alışverişi olmayan, sadece zihinsel ve ruhsal ilhama dayanan tiyatro, heykel, resim gibi bütün sanatlar için komünist inanç itici güç olacak. Bu tarz sanatların olgunlaşma döneminin uzunluğu ya da kısalığı kısmen siyasi duruma, asıl olarak ise sanayideki gelişimin hızına bağlı. Kim bilir belki makineler eninde sonunda komünist inancı fethedecek, insani dürtüleri öğütecek ve Rusya geçiş döneminde, tıpkı yakın bir zamana kadar Amerika'nın olduğu gibi, sanattan yoksun, ruhsuz bir ülkeye dönüşecek. İnsan, makineleşme sürecinin hızla geçmesini, toplumsal idealizmin kontrolü elinde tutabilecek kadar güçlü olmasını temenni ediyor. Ne var ki reel zorlukların aşılması neredeyse imkânsız.

Sanattaki ilerlemeye dair, bu erken aşamada görülebilen işaretler yukarıdaki argümanı doğruluyacak gibi görünüyor. Örneğin, köylerde oyma, nakış gibi zanaatların sürdürülmesini sağlamak için çaba harcanıyor. Ama belli ki bu işleri yapan köylülerin gelenekle bağı çoktan kopmuş. Köylü Müzesi'ndeki modellerin eşörneklerini yapması öğretiliyor bu insanlara; ne var ki vitrinin ardından gülümseyen, sanki canlıymış gibi duran ahşap kızla, tezgâhta satılan ruhsuz donuk bakışlı yaratık arasında uzaktan yakından bir ilişki yok. Yine tezgâhta satılan tahta kuşla, son derece sevimli, insanın bakmaya doyamayacağı gerçek boyutundaki kuş arasında dağlar kadar fark var.

Doğrudan komünizmden ilham alan sanata gelince, bu başka bir hikâye. Daha önce sözünü ettiğimiz propaganda resimlerinin yanı sıra, Kızıl Ordu'nun boş vakitlerinde sahnelediği propaganda oyunları ile devlet törenlerinde sahnelenen kitlesel katılımlı oyunlar var. Her türden bir örnek izleme şansına eriştim.

Zarevo (Şafak) isimli oyun, bir cumartesi gecesi, küçük bir salondaki küçük bir sahnede tamamen amatör bir ruhla sergilendi. Rusya'da devrimin hemen öncesindeki yaşam anlatılıyordu oyunda. Çarpıcı, trajik bir oyundu, büyük bir tutkuyla sahnelendi. Rusya'da tiyatro yeteneğine rastlamak zor değil. Oyunda akışı değiştiren tek komik unsur, oyunun sonlarına doğru sahne alan Çarlık polisiydi. Ortaçağ'da sahnelenen mucize oyunlarında komik karakterin Şeytan olması gibi, bu oyunun komik karakteri de müzikal komedilerdeki asker tiplemelerine benzeyen polisti. Eser, tipik bir Rus işçi ailesini anlatmak üzere hazırlanmıştı. Yaşlı baba figürü sürekli votka içen sarhoşun tekiydi; ya içip içip ağlıyor ya da herkesi haşlıyordu. Yaşlı annenin iki oğlundan birisi komünist, diğeri anarşist idi. Anne, iki oğul, komünist oğlun terzi olan eşi, eşin fahişe kız kardeşi, burjuva aileden gelen komünist bir genç kız, komünist oğul ile bir olay dizisine dahil oluyordu. Komünist oğlan tabii ki oyunun kahramanıydı.

İlk perdede anne babasının sitemlerine, karısının dırdırlarına rağmen görüşlerinden ödün vermeyen, inatçı ve kahraman komünist oğlanı görüyoruz. Anarşist erkek kardeş de (Bolşevizmin anarşizme düşmanca tavrına uygun şekilde) asi, tembel, işe yaramaz, genç *burjuva* kızı Sonia'ya tutkun ve aşkı karşılıksız kalırsa tehlikeli olabilecek birisi gibi resmediliyor. Sonia ise tabii ki komünist kardeşi tercih ediyor. Komünist de belli ki kıza aşık, ancak ortak idealler uğruna mücadelede ilişkinin platonik bir yoldaşlıktan ibaret kalmasını isteyip istemediği belli değil. Polisin tehlikeli müdahalesiyle sonuçlanan başarısız bir grev ve anarşistin kıskançlığının gitgide artması trajik sonu hazırlıyor. Olayların nasıl bu noktaya geldiğinden pek emin değilim. Şiddet içeren sahnelerin hiçbiri sahnede gerçekleşmediğinden, kimi zaman olay örgüsünü

takip etmek hayli zordu. Ancak anladığım kadarıyla anarşist, bir kıskançlık nöbeti sonunda, ağabeyinin ağzından yazdığı mektupla Sonia ile bir buluşma ayarlıyor, Sonia'yı öldürüyor, sonra da polise ağabeyini gammazlıyor. Olay yerine gelen polis baş şüpheli olarak ağabeyi tutuklamak üzereyken anarşist pişmanlıkla kıvranıyor ve her şeyi itiraf ediyor. Polis ikisini de alıp götürüyor. Kurgu kabataslak ortaya çıkınca, yoruma gerek kalmıyor. Bence oyunun pek bir değeri yoktu, ancak diyaloglar tam çevrilmediğinden oyun hakkında bir yargıda bulunmak çok da mantıklı olmaz. Bununla birlikte oyun gerçekti ve izleyiciyle oyuncular arasında profesyonel tiyatrolarda eşine az rastlanır bir bağ kurulmuştu. Performanstan sonra sahne dans için hazırlandı, izleyici de tamamen eğlenme moduna geçti.

Petrograd'da Üçüncü Enternasyonal'in açılışında sahnelenen "Dünya Komünü" gösterisi, daha önemli ve dikkate değer bir olaydı. Ortaçağ'daki dini piyeslerden beri böyle bir şey sahnelendiğini sanmam. Hatta, komünist inancın Baş Rahiplerinin halkı eğitmek için hazırladığı bir tür ortaçağ dini piyesiydi desek yeridir. Bir zamanlar borsa olarak kullanılan kocaman beyaz bir binanın merdivenlerinde sahnelendi gösteri. Üç tarafında klasik sütunların bulunduğu binanın ön cephesindeki geniş basamaklar cephe boyunca uzanmıyor, yan taraflarında sütunların zeminiyle eşit yükseklikte birer platform yer alıyordu. Binanın hemen önündeki geniş yol nehrin bir kolundaki köprüden diğer kolundaki köprüye uzanıyordu; öyle ki, her iki yanda da alabildiğine uzanan su ve gökyüzü devasa bir sahnenin boyanmış iki kanadı gibi duruyordu. Her iki tarafta da bina ile nehrin tam ortasında, ama yolun karşısında kalan fantastik tasarımlı, yıpranmış iki kırmızı sütun bir zamanlar gemilere yol gösteren fenerler olarak kullanılıyormuş.

Bayraklarla süslenen, aydınlatılan ve sahne ışıkları vazifesi gören sütunların arasını ve arkasını 40-50 bin kişilik kalabalık bir izleyici topluluğu hınca hınç doldurmuştu. Gün batımında, gökyüzü sağ tarafta ufka doğru kırmızıya çalarken solda nehir kıyısındaki saraylar ise hâlâ batan güneşin ışığını yansıtırken başlayan oyun gökyüzünün büyüleyici karanlığı altında da devam etti. Ortamın güzelliği ve ihtişamı o kadar göz alıcıydı ki, ilk başta insan oyuncuları bile görmüyor ancak yavaş yavaş platformda şatafatlı kıyafetleri içindeki krallar, kraliçeler, saray mensupları ve onlara eşlik eden askerlerin oturduğu sıranın önünde pandomim yapanları fark edebiliyordu. Aralarından birkaçı ortaya kurulan küçük tahta platformun basamaklarına tırmandı. Bir diğeri elini kaldırarak buraya kapitalizmin yeryüzü üzerindeki gücü anısına bir anıt dikilmesi gerektiğini işaret etti. Öneri herkes tarafından sevinçle karşılandı. İçli bir müzik sesi duyuldu, neşeli topluluk saatler sürecek valse kendini kaptırdı. Bu sırada, aşağıda, yol seviyesinde, binanın her iki yanındaki karanlıktan çıkan köleleştirilmiş emekçi kitleler, efendilerinin anıtın inşa edilmesi emrini yerine getirmek için yarı aydınlatılmış basamakları tırmanmaya başladı. Bileklerindeki prangaların çıkardığı ses, müzikle uyum içindeydi. Geniş merdiven basamaklarındaki karanlık figürlerin ağır hareketlerinin oluşturduğu enfes güzelliği tam olarak tarif etmek mümkün değil; yüz ifadeleri tabii ki tek tek ayırt edilemiyordu ancak grubun tavrı ve ortak hareketleri, acıma ve sabırla katlanma duygularını en az sıradan bir tiyatrodaki konuşmalar veya jestler kadar veriyordu. Bazı gruplar çekiç ve örs taşıyor, kimileri çok büyük taş blokların altında yalpalıyordu. Rusların bale sevgisi belli ki aktörleri, grup olarak ahenk içinde hareket etme sanatını anlamaya yöneltmiş. Kafile güya umursamaz ve doğal bir şekilde merdivenlerden çıkar-

ken ortaya çıkan zarafet, bana *Prens İgor* operasında okçuların çılgınca sahneye fırlayışını anımsattı. *Prens İgor*'da da hareketler güya umursamaz, doğaldı, tamamen vahşi ve asimetrik bir güzellikle doluydu ve bu kendiliğindenlik performanstan performansa zerre değişiklik göstermiyordu.

İşçiler kendi karanlık dünyalarında ırgat gibi çalışmaya devam ettiler bir süre, yukarıda yönetenlerin ışıl ışıl cennetinde ise dans, ta ki anıtın hazır olduğunu bildiren işarete kadar devam etti. Anıtı temsilen büyük sarı bir disk, tezahüratlar eşliğinde sütunlar arasındaki en yüksek platforma kaldırıldı. Aynı anda, halk arasında bir bayrak göğe yükselirken küçük bir figürün jestleri dikkat çekti. Öfkeli yumruklar havaya savruldu, bayrak ve konuşmacı bir süre gözden kayboldu, sonra kalabalığın arasında bir başka noktada tekrar ortaya çıktılar. Sonra tekrar husumet oldu ve nihayet ilk komünist manifesto sağ taraftaki Fransız işçiler arasında taraftar bulmaya başladı. Bayraklarının etrafında toplanan komüncüler, bağıra çağıra koşarak merdivenlerden inerken giderek artan destekçileri bir araya getiriyorlardı. Bu sırada yukarıda tam bir keşmekeş vardı; krallar, kraliçeler hiç de soyluluğa yakışmayan bir tarzda kaçacak delik arıyorlardı. Sağda solda içeriye doğru koşuşan kadife elbiseler göze çarpıyor, ordu ise altın iktidar diskiyle kapitalizmin ana kalesini korumaya hazır bekliyordu. Merdivenleri üçer beşer çıkan komün üyeleri sonunda kaleyi ele geçirdiler, diski indirip yerine kendi bayraklarını diktiler. Devrim marşı Carmagnole'un neşeli ezgisi duyuldu, savaşın galipleri zafer selamı verip önce bir ayak üzerinde sonra öteki ayakları üzerinde dans ettiler, kuklalar gibi. Aşağıdaki kitleler de coşkuyla, sevinç çığlıklarıyla dansa katıldılar. Ancak o sırada Prusya lejyonu alayının tantanalı bir şekilde yaklaştığı görüldü, feryat ve çığlıklar

arasında, umutsuzluk içindeki insanlar geriye püskürtülerek hareketin liderleri kurşuna dizildi.

Bu sahneyi, dramanın en dokunaklı sahnelerinden birisi izledi. Siyahlara bürünmüş bir grup kadın sopaların ucunda taşıdıkları siyah bir kefeni, liderlerin cansız bedenlerinin önüne koydular. Siyah örtü, beyaz sütunlardan oluşan fonda keskin uçlu ve düzensiz bir şekil oluşturdu. Sahnede şimdi bu hüzün anıtından başka bir şey yoktu. İki yandaki mangallardan çıkan siyah dumanlar hem platformu hem basamakları gizledi. Sislerin içinden Chopin'in "Cenaze Marşı"nın melodisi yükseldi. Sis dağıldıkça siyah duman bulutu altında kara örtüyü taşıyan sopaların etrafında ağırbaşlılıkla yas dansı yapan beyaz figürler seçilmeye başladı. Arkalarındaki sütunlar belirsiz, soluk, kararsız bir şafaktan süzülen leylak rengi ışıkların karşısında hayalet gibi, gerçek değilmiş gibi parlıyordu.

Gösterinin ikinci bölümü Temmuz 1914'le açıldı. Yine yöneticiler ziyafet çekiyor, işçiler harıl harıl çalışıyordu. Ancak sahne bu kez İkinci Enternasyonal liderlerinin varlığıyla renklenmişti. Vakur bir edayla salına salına yürüyen bir grup yaşlı profesyonel, ellerinde ciltler dolusu uluslararası öğreti taşıyordu. Yöneticilerle halk arasına tek sıra halinde oturmuş, burunlarının üzerine düşmüş gözlükleriyle kitaplara gömülmüşlerdi. Savaş çağrısı, işçilerin, şimdiye kadar Kızıl Bayrağı kabul etmeye yanaşmayan ama kendi hükümetlerinin uzattığı vatansever bayrakları da pek benimsemeyen liderlere dramatik bir seslenişte bulunmaları için bir işaret oldu. Jaure, protestoların sembolü olarak omuzlara alındı ancak suikastçının ateşlediği kurşun, haykıran gür sesini boğdu ve Jaure yere yığıldı. İnsanlar kendi ulusal gruplarına ayrıldı, savaş başladı. Bu noktada, İngiliz askerler "Tanrı Kralı Korusun" şarkısıyla yürü-

yüşe geçti, sözleri gülünç bir şekilde sanki "Aman Tanrım!, Kralı koru"* gibi duyuluyordu. Diğer ulusal marşlar da benzer şekilde hicvedilmişti, ama hiçbiri bunun kadar başarılı değildi. Ardından sahnedeki sembolik mevkiye elinde kamçısıyla, komik bir Çar taklidi çıktı. Neredeyse bütün sahneyi kaplamıştı. Savaşın Rusya'yı etkileyen olayları sahnelendi. Gösterinin savaşa ayrılmış bu bölümü görsel bir şölen gibiydi. Atlı süvariler hücuma geçtiler, askerler uygun adım geçit yaptılar, sakatlar ve hemşirelerden oluşan acınası bir kafile ve savaşı anımsatan daha bir sürü sahne birbirini izledi.

Ardından Rus Devrimi bütün aşamalarıyla sahnelendi. Silahlı kişilerle dolu arabalar hızla ilerlerken her yer kızıl bayraklara büründü, kalenin içine akın eden kitleler temsili Çarı aşağıya indirdiler. Kontrolü Kerensky Hükümeti aldı, halkı yeniden savaşa sürükledi, ama kısa sürede kontrolü tekrar ele geçiren kitleler geçici hükümeti devirdiler ve Rus Sovyet Cumhuriyeti'nin sancağını göndere çektiler. Fakat, bir yandan da İtilaf Devletleri'nin liderleri, ordularını savaşa hazırlamaktaydı ve gösteri Kızıl Ordu'nun sembolü olan Kızıl Yıldız altında kuruluşunu anlatan sahneyle devam etti. Altın rengi trompetler çalan bembeyaz figürler, proletaryanın zaferini haber verdiler. Son sahne Dünya Komünü, bir Rus gazetesinde şöyle anlatılmıştı:

"Top ateşi Sovyet Rusya'ya karşı ablukanın kalktığını ve Dünya proletaryasının zaferini ilan eder. Kızıl Ordu cepheden döner ve devrimin liderleri önünde zafer yürüyüşü yapar. Kralların taçları, bankacıların altınları ayakları altındadır. Bayraklarla donatılmış

---

* İngilizce'de "God Save the King" yerine "*Gawd* save the King" denerek; "Tanrı" anlamına gelen "God" yerine "Aman Tanrım" anlamına gelen "*Gawd*" kelimesi kullanılarak bir hiciv yaratımı anlatılıyor –y.h.n.

gemiler Batı'dan işçileri taşırlar. Bütün dünyanın işçileri, emeğin simgeleriyle, Dünya Komünü'nü kutlamak için toplanır. Gökyüzünde ışıklı harflerle farklı dillerde sloganlar yazılırken Kongre'de kutlamalar sürmektedir: "Yaşasın Üçüncü Enternasyonal! Dünyanın bütün işçileri birleşin! Zaferi Dünya Komünü'nün marşıyla, 'Enternasyonal' ile kutluyoruz."

Ancak bu övgü dolu alıntı bile sahnenin hakkını veremiyor. Kıyamet Günü'nün haşmeti, heybeti vardı sahnede. Havaya fırlatılan roketler binlerce yıldız yağdırırken, dört bir yanda yapılan havai fişek gösterisine, nehrin bir ucundan diğerine gidip gelen, çelenkler ve bayraklarla donatılmış gemiler eşlik ediyordu. Üzerlerinde bolluğun bereketin simgesi üzüm ve mısır resimleri taşıyan tekerlekli at arabaları da yol boyunca salınarak ilerliyordu. Doğu halkları, ellerinde hediyeler ve zaferin simgeleriyle çıkageldiler. Basamakları dolduran aktörler zafer selamları verdi, trompetler çaldı ve on binlerce kişinin ağzından yükselen Enternasyonal bütün geceyi içine aldı.

Dramanın son sahnesi ihtişam açısından biraz kusurlu görünse de organizatörlerin bunu belirli bir amaç için hazırladığı düşünüldüğünde bu affedilebilir. Ancak hiçbir şey açılış sahnesinin ve başka birçok sahnenin güzelliğini, dramatik gücünü gölgeleyemez. Dahası toplu haldeki hareketlerin yarattığı etki, baş döndürücüydü. Kitlelerin sahneye suskun, sabırlı bir gücü hissettiren ilk toplu girişleri son derece etkileyiciydi. Fransız *komüncülerinin* zaferini kutlayan kalabalıkların coşkuyla dansında da insan mest oluyordu. Gösteri belki 5 saat, belki daha fazla sürdü. En az İhtiras Oyunu*'nun yaptığını söylendiği kadar insanı duygusal olarak

* Hz. isa'nın çarmıha gerilmesini canlandıran tiyatro temsili. -y.h.n.

tüketiyordu. Muazzam bir komünist sanat dönemi canlandı gözümün önünde: Daha ziyade böyle açık hava gösterilerinden oluşan, Antik Yunan oyunlarının, Ortaçağ'ın dini piyeslerinin, Shakespeare tiyatrosunun o ebedi anlamını barındıran, ihtişamlı gösteriler... Mimaride, yazıda, oyunculukta, hatta resimde eskiden olduğu gibi gruplar halinde üretim yapılacak, tek bir aklın değil ortak aklın ortaya koyduğu eserlere dayalı bir sanat gelişecek, ta ki kitlenin içinden tekrar birey çıkana dek...

Bolşevik rejimde eğitim üzerine konuşurken daha önce sanatı tartışırken sözünü ettiğim iki unsuru hesaba katmak gerekiyor: sınai gelişim ve komünist öğreti. Sınai gelişim aslen komünizmin ilkelerinden birisidir. Ancak Rusya'da olduğu haliyle, öğretiye bir bütün olarak zarar verme olasılığı bulunduğundan, ayrı bir başlık olarak ele almak daha uygun olur.

Sanatta olduğu gibi, eğitimde de sorgusuz sualsiz övgü yolunu seçenler, kolaycı ve yüzeysel bir bakış açısına sahip demektir. Montessori yöntemlerinin uygulandığı ve çocukların kendi bahçelerini ekip biçtiği, kille oynadığı, şarkı söyleyip dans ettiği, oyunculuk yaptığı, resim çizdiği, müzik eşliğinde çıplak ayakla dans ettiği (ki bu bir zamanlar sadece soylulara mahsustu) kreşlerin, kır evlerinin, sarayların ayrıntılı tarifine gerek yok. Petrograd'da özel bir tür yatılı okulu** ziyaret ettim, bilimsel açıdan organizasyonda tek bir kusur bile bulmak mümkün değil. Çocukların gözleri parlıyordu,

** "reception and distribution school": Ülkenin değişik yerlerinden öğrencilerin toplanıp eğitildikten sonra yine ülkenin değişik bölgelerine görev yapmak üzere dağıtıldığı okullar. Yazar burada Rusya'da 1917 devriminden önce de var olan ve devrimden sonra da yeniden düzenlenip kullanılan, Türkiye'deki köy enstitülerine ve parasız yatılı bölge okullarına benzeyen bir okulu tanımlıyor. -y.h.n.

neşeliydiler, odalar havadar ve temizdi. Moskova'da öğrencilerin sergilediği bir gösteriyi de izledim, harika bir ritmik dans sergilediler, özellikle Grieg'in *Tanz in der Halle des Bergkonigs*'ini Dalcroze yöntemini kullanarak sahneledikleri yorum muhteşemdi. Üstelik Dalcroze performanslarının çoğunda görülen matematiksel kesinlik yerine Ruslara özgü bir sıcaklık ve renkler hâkimdi oyuna. Ancak, bu kurumların bütün meziyetlerine karşın yine de insanın aklına bazı kuşkular takılıyor. İlk olarak akılda tutulması gereken şu ki çocukların tamamen devlete teslim edildiğinin kabul edilmesi gerekiyor. Annesi hâlâ okula, çocuğunu görmeye gelebiliyor ancak çocuğun ülkeye hizmet etmek üzere yetiştirilmesi önce geliyor ve yetkililerin bütün tavrı anneyle çocuk arasındaki bağı kırmaya yönelik. Kimileri bunu bir avantaj olarak görebilir, uzun uzadıya tartışma gerektiren bir mesele. Ama konu daha çok komünizmde kadın ve aile başlığı altında tartışılmalı, şimdilik bu noktaya dikkat çekmekle yetiniyorum.

Yine akılda tutulması gereken ikinci nokta da şu ki, Bolşeviklerin eski rejimde taşrada ve köylerde açılan bu tarz okullara yönelik tutumları, tiyatrolara yönelik taktiklerinden farklı. Bu okulların çoğu, kısmen personel yetersizliğinden, kısmen karşı devrimci propaganda korkusuyla kapatıldı. Sonuçta ortaya çıkan tablo şu: Kurdukları okullar iyi ve modern şekilde organize edilmiş olsa da ülkede çocuk eğitimi önceki dönemdeki kadar yaygın değil. Bolşevikler, başka alanlarda olduğu gibi eğitimde de komünist öğreti ile yoğrulmamış ve geniş ölçekte uygulanamayan herhangi bir şey için uğraşmakta son derece gönülsüzler. Söylemeye hiç gerek yok, okullarda şimdiye kadar nasıl Hıristiyanlık öğretisi veriliyorduysa şimdi de komünist öğreti öğretiliyor. Dahası, komünist öğretmenler, öğretiyi benimsemeyen diğer öğretmenlere karşı düşmanlık

besliyor. Daha önce sözünü ettiğim, çocukların hazırladığı eğlencede sahnelenen dansların ve şiirlerin neredeyse hepsi komünizmle ilişkiliydi ve bir öğretmen yaklaşık bir buçuk saat boyunca çocuklara komünistlerin görevleriyle anarşizmin yanlışları konusunda nutuk çekti.

Her ne kadar gelecekteki komünist devletin inşası için komünizmin öğretilmesi şart gibi görünse de, eğitime bu kadar duygusal ve fanatik bir tarzda, yapıcı bir akıl yerine nefret dolu ve militanca bir tutumla yaklaşılması bana kötü bir şey gibi geliyor. Bu tutum özgür aklı tutsak alırken inisiyatifi de yok ediyor. Sanayileşmiş bir devletin yalnızca itaatkâr ve sabırlı işçilere ve sanatçılara değil, bilimsel araştırma konusunda inisiyatif üstlenecek kadın ve erkeklere de ihtiyacı vardır.

Eğer bilimsel araştırma daha kaynağında boğulursa bilimsel araştırmanın gelişmesi için sonradan kanallar yaratmaya çalışmak boşunadır. Bu kaynak da soru soran, demirden dogmalarla örselenmemiş özgür bir akıldır. Bu yüzden komünizmin bir inanç olarak öğretisi sanatsal ve duygusal gelişim için faydalı olsa da eğitimin bilimsel ve entelektüel yanı için habis denebilecek ölçüde zararlı olabilir. Ayrıca, bilgiye ve bilimsel çalışmaya yönelik pragmatist bir yaklaşıma neden olacaktır ki bu da Kilise ve kapitalist sermayenin canına minnet.

En temel ve en güncel sorun ise, eğitimle sanayi arasında nasıl bir ilişki kurulacağı. Rusya'da eğitim, er geç sınai gelişimin ihtiyaçlarına boyun eğecek. Lunaçarski'nin *La Phare* (Cenevre) gazetesinde çıkan yazısı Bolşeviklerin bu gerçeğin farkında olduğunu gösteriyor. Sanatta olduğu gibi eğitim üzerine düşünürken de kafamı en çok kurcalayan şey, sanayinin yol açacağı olumsuz etkiler oldu.

Sanayinin sanata yönelik oluşturduğu, daha önce saydığım tehlikeler, eğitim için de geçerli. Bence Montessori okulları, sınai gelişimde, eğitimin çocukları iş yaşamına olduğu kadar daha eğlenceli işlere de hazırladığı bir aşamaya denk düşüyor. Faydasız bilimsel araştırma da muhtemelen bu aşamaya aittir. Eğer Bolşeviklerin sınai kalkınma programı hakkıyla yerine getirilirse önümüzdeki yıllarda Rusya'da kimsenin pek boş vakti olacağa benzemiyor. Çocukların ileride bir fabrikada veya atölyede en ağır işlerde ezilerek geçireceği uzun saatler düşünüldüğünde, bu değişik ve makbul eğitim sisteminde zalim, zavallı bir yan var. Tekrar söylüyorum, sanayinin ilk zamanlarında, işin işçiler için katlanılır düzeyde olmasının mümkün olduğuna inanmıyorum. Bir kez daha, Rus devrimcilerin ideallerinin, zorunluluklar mantığına dayanamayıp silinip gideceği korkusunu yaşadım. Şimdiden sağlam, pratik insanlar olmakla övünüyorlar. Velhasıl, çocukların bu dolu dolu ve insani gelişmelerini pekâlâ lüks olarak görüp ihmal edebileceklerinden korkmak için oldukça makul nedenler var. Daha da kötüsü, bu az sayıdaki mevcut okul belki de yalnızca komünistlere ve çocuklarına ya da kitleleri etkisi altına alıp yönetecek olan Samuray tayfasına tahsis edilecek. Bu gerçekleşirse eninde sonunda bizim devlet okullarına benzeyecekler; o vakit bu okullarda çocuklar yapay bir oyun atmosferi içinde doğrudan geleceğin lideri olacakmış gibi yetiştirilecek, bu sırada liderlere hizmet eden proletarya ise ancak teknik eğitime ve komünist öğretiyi öğrenmeye yetecek ölçüde okuyup yazacaktır.

Bu varsayım kabus gibi görünse de ortadaki sorunlardan kaynaklanan zorluklar onu eğlenceli kılıyor. Rusya'da okuryazar sayısı çok düşük, bu insanların bir an önce fabrikalarda çalışmaya başlamasına duyulan ihtiyaç ise çok büyük; haliyle bu koşullarda he-

vesli, açık fikirli bir eğitim sisteminin ortaya çıkması zor. Ayrıca bu eğitim sistemi yeterince uzun bir süre uygulanmadan istikrar kazanamaz ve gelenekselleşemez. Yetişkinlerin eğitiminde insanlar ancak kısa bir süre için okula gidiyor; komünizmi, okuyup yazmayı öğreniyor -zaten başka bir şey öğrenmeye zaman kalmıyor- sonra öğrendiği fikirleri çevresindekilere yaymak üzere ya köyüne dönüyor ya da orduya katılıyor. Bolşevikler, bu hedefe ulaşmakla bile çok önemli ve değerli bir iş yapmış oluyor, ancak uzun vadede bunun şimdiye kadar kendilerinin temsil ettiği tarzda bir kamu eğitim sistemi modeline dönüşebilmesi zor görünüyor. Nihayetinde hedefledikleri gibi bir eğitim anlayışına ulaşabilmelerinin yolu ise ne kadar uzun sürerse sürsün bu stresli dönemde bile ideallerine bağlılıktan ve komünist öğretilerindeki fanatizmin törpülenmesinden geçiyor. Ne yazık ki bu iki koşul birbiriyle bağdaşmıyor gibi görünüyor.

Bu bölümde ortaya koyduğum görüşler, katıksız bir idealistin gözden kaçırabileceği tek bir ifadede özetlenebilir aslında: Rusya, ekonomik kalkınma düzeyi açısından Amerika'nın öncü dönemlerine göre daha gelişmiş bir ülke değil. Eski uygarlık aristokrattı, egzotikti; modern dünyada yeri yoktu. Pek çok büyük isim yetiştirdiği doğru, ancak temeller çürümüştü. Yeni uygarlık, bireysel dehayı temsil eden işler açısından şimdilik fukara, ancak yeni ve sağlam bir harcı var ve yeni bir birlik vaat ediyor. Belki de ben fazla iyimserim ve gelecekteki Rusya'nın şimdinin gelenekleri ve yaşam tarzıyla arasındaki bağ, modern Amerika'nın Kızılderili kabileleriyle arasındaki bağ kadar olacak. Rusya'daki nüfusun kültürel gelişimin çok daha yüksek bir basamağında bulunması ve bu nüfusun Kızılderililer gibi yok edilmeyerek fabrika işçisi olarak eğitilecek oluşu her ne kadar bu hipotezi çürütüyor gibi görünse

de eğitim ihtiyacı ABD'ye nazaran daha yavaş bir seyir izleyebilir.

Amerika'nın ilk demiryolculuk ve çiftçilik günlerinde hiç kimse ne komünizmin altın çağını ne de değerli sanat ve eğitim deneyimini umuyordu. Bunları henüz Rusya'dan da beklememek gerekir. Belki gelecek 100 yılda ekonomik evrim, komünist idealleri gölgeleyecek. O vakit belki bugünkü Amerika'nın bulunduğu aşamaya ulaşan bir ülkede, tekrar savaşılarak zafer kazanılacak ve istikrar sağlanacak. Tabii eğer, Marksist kutsal metinler asla yanılmaz değilse ve inanç ve kahramanca bağlılık ekonomik zorunluluğa galip gelmeyi başarırsa.

5

KOMÜNİZM VE SOVYET ANAYASASI

Rusya'ya gitmeden önce, temsili hükümetin yeni bir biçimine dair ilginç bir deneyime tanıklık edeceğimi düşünüyordum. İlginç bir deneyim gördüm, ama bu gördüğüm şey temsili hükümet değildi. Bolşevizme ilgi duyanlar, köy toplantılarından, Tüm Rusya Sovyet Kongresi'ne kadar olan bir dizi seçimle ilgili bilgi sahibidir. Halk komiserlerinin güçlerini bu seçimlerden aldığı varsayılır. Mesleki seçim bölgelerinin iptal edilmesiyle, halkın iradesini belirleyip kayda geçirecek çok daha mükemmel bir mekanizmanın geliştirildiği söylendi bize. Biz de Sovyet sisteminin bu açıdan parlamenter sistemden gerçekten üstün olup olmadığını araştırmak istiyorduk.

Böyle bir çalışma yapmak mümkün olmadı, çünkü Sovyet sistemi can çekişiyor.[4]

---

4 *Tezler*'de (Fransızca baskı, s. 6) şöyle yazıyor: "İşçi hareketinin eski klasik üç parçaya bölünmesinin (parti, işçi sendikası, kooperatif) modası geçmiştir. Rusya'daki proleter devrim, proletarya diktatörlüğünün temel biçimini yaratmıştır: *Sovyetler*. Ancak hem konseylere hem de artık devrimci olan sendikalara sürekli ve sistematik biçimde proletaryanın partisi tarafından, yani Komünist Parti tarafından kılavuzluk edilmelidir. İşçi sınıfının örgütlü öncü gücü olarak Komünist Parti, tüm işçi sınıfının ekonomik, politik ve manevi ihtiyaçlarına eşit şekilde cevap verir. Komünist Parti, sendikalar ve Sovyetlerin olduğu

Makul hiçbir serbest seçim sisteminde ne şehirden ne de kırsal kesimden komünist çoğunluk çıkmaz. Bu yüzden de hükümet adaylarının zaferini garantilemek için çeşitli yöntemler uygulanıyor: Birincisi, oylama el kaldırmak suretiyle yapılıyor, böylece hükümet aleyhine oy kullananların hepsi mimleniyor. İkincisi, komünist olmayan hiçbir aday broşür bastıramıyor, çünkü bütün basım işleri devletin elinde. Üçüncüsü de, komünist olmayan adayların herhangi bir toplantıya katılıp konuşma yapması mümkün değil, çünkü bütün toplantı salonları devlete ait. Tabii ki, basının tamamı resmî; bağımsız bir gazeteye izin yok. Bütün bu engellere rağmen menşevikler, seçim kampanyasının ağızdan ağıza yürütül-

---

kadar, her çeşit proleter örgütün de ruhu olmalıdır.

Proletarya diktatörlüğünün temel tarihsel biçimi olarak Sovyetlerin doğuşu hiçbir şekilde proleter devrimde Komünist Parti'nin kılavuzluk rolünü azaltmaz. Alman "sol" komünistleri (bkz. 14 Nisan 1920 Alman proletaryasına "Alman Komünist İşçi Partisi" imzalı çağrı), "parti de kendisini gitgide Sovyet fikrine uyarlıyor ve proleter bir karakter kazanıyor" (K[ommunistische] A[rbeiter] Z[eitung], no 54) dediklerinde bu, sanki Sovyetler Komünist Parti'nin yerini alabilirmiş gibi, Komünist Parti'nin Sovyetlerin içinde çözünmesi gerektiği fikrinin utangaç bir ifadesidir."

"Bu fikir temelden yanlıştır ve gericidir. "

"Rus devrim tarihinde, Sovyetlerin proletarya partisi ile karşı karşıya kaldığı ve burjuvazinin ajanlarının politikalarını desteklediği belli bir dönem vardı."

"Eğer Sovyetler tarihsel misyonunun hakkını verecekse, bu ancak kendisini basitçe Sovyetlere "uyarlamayıp" Sovyetlerin kendilerini burjuvaziye ve resmi sosyal-demokrasiye uyarlamamasını garanti altına alabilen, güçlü bir Komünist Parti ile mümkündür."

düğü bazı büyük fabrikalardaki varlıkları sayesinde, Moskova Sovyeti'ndeki 1.500 sandalyeden 40'ını aldılar. Aslında seçime giren bütün adayları seçimi kazanmış oldu.

Moskova Sovyeti sözde Moskova'da egemen güç olmasına karşın, gerçekte yalnızca 40 kişilik icra komitesini seçen bir organ işlevi görüyor. Bu komitenin içinden de bütün gücü elinde toplayan 9 kişilik Presidyum* seçiliyor. Moskova Sovyeti kendi başına nadiren toplanıyor; icra komitesinin haftada bir toplanması lazımmış ama biz Moskova'dayken hiç toplanmadı. Presidyum ise her gün toplanıyor. Hükümetin hem icra komitesi hem Presidyum seçimlerinde baskı uygulaması tabii ki çok kolay. İfade özgürlüğünün ve özgür basının tamamen bastırılmış olması nedeniyle etkili bir muhalefet yürütmenin mümkün olmadığı unutulmamalı. Sonuç olarak Moskova Soyveti Presidyumu yalnızca ortodoks komünistlerden oluşuyor.

Moskova Sovyeti'nin Başkanı Kamenev, geri çekme sürecinin sık sık başvurulan bir uygulama olduğunu, Moskova'da ayda ortalama 30 kişinin geri çekildiğini söyledi. Kamanev'e, başlıca geri çekme gerekçelerini sordum, dört neden saydı: Alkol, cepheye gitmek (böylece görevlerini yerine getiremeyecek durumda olmak), seçmen tarafında politik değişiklik olması, iki haftada bir seçmenlere rapor verme görevini yerine getirmemek; zira Sovyet'in bütün üyelerinin iki haftada bir rapor sunması gerekiyor. Geri çekme işleminin hükümet baskısı için fırsat yarattığını söylemeye hiç gerek yok, ancak bu amaç doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını anlama fırsatım olmadı.

---

* Presidyum: Rusya'da başbakanlık heyeti. —y.h.n.

Kırsal kesimdeki seçim bölgelerinde uygulanan yöntem biraz daha farklı. Köy sovyetinin tamamının komünistlerden oluşmasını sağlamanın garantisi yok. Her nasılsa gittiğim köylerin hiçbirinde komünist görmedim. Ancak köylülere Volost'larda (köyün bir büyüğü olan yerleşim birimi) ya da Guberniya'da (valilik) nasıl temsil edildiklerini sorduğumda, verdikleri yanıt hiç temsil edilmedikleri şeklindeydi. Bu bilgiyi doğrulama şansım olmadı, biraz abartı payı da var gibi duruyor. Ancak komünist olmayan bir aday seçilse, bu adayın tren seyahati için paso alamayacağı, bu yüzden Volost ya da Guberniya Sovyet'ine gidemeyeceği konusunda hemfikirler. Saratov'daki Guberniya Sovyeti toplantısına katıldım. Sayısal açıdan şehirli işçiler, bölge köylerden gelenlere göre ezici çoğunluğu oluşturuyordu; bölgenin tarımsal anlamda ne denli önemli olduğu göz önünde bulundurulduğunda, köylülerin temsil oranı şaşırtıcı derecede düşüktü.

Anayasada en yüksek organ kabul edilen ve halk komiserlerinin de bağlı olduğu Tüm Rusya Sovyet Kongresi, nadiren toplanıyor, zaman içinde şekilsel bir kuruma dönüşmüş. Görebildiğim kadarıyla tüm işlevi, Komünist Parti'nin aldığı ve anayasal onay gerektiren kararları (özellikle dış politikayla ilgili olanları) tartışmadan onaylamaktan ibaret.

Gerçekte bütün güç, Komünist Parti'nin elinde. 120 milyon nüfuslu ülkede Komünist Parti'nin üye sayısı 600 bin. Aslına bakarsanız, hiçbir zaman tesadüfen bir komünistle karşılaşmadım: Sokaklarda ya da köylerde konuşma fırsatı bulduklarımın istisnasız hepsi tarafsız olduklarını söylüyordu. Bunun dışında, bazı köylülerden açıkça Çarlık yanlısı oldukları yanıtını aldım. Köylülerin Bolşeviklerden haz etmeme gerekçelerinin çok da tatmin edici olmadığını

söylemeliyim. Köylülerin eskisine göre daha iyi durumda oldukları söyleniyor ki benim gördüklerim de bu iddiayı doğrular nitelikte. Kadın, erkek, çocuk fark etmez, köylerde yetersiz besleniyor gibi görünen tek bir kişiye rastlamadım. Büyük toprak sahiplerinin elinden topraklarının alınması da köylülerin yararına olmuş. Ancak orduda ve şehirlerde yiyeceğe ihtiyaç var, hükümetin gıda karşılığında köylülere vereceği paradan başka bir şey yok, fakat köylüler bunu istemiyor. Çar dönemi rublesinin, Sovyet rublesinden 10 kat daha değerli olması ve daha yaygın kullanılması ilginç bir olgu. Çarlık rublesi güya yasa dışı ancak pazarlarda kimse cüzdanından çıkarmakta beis görmüyor. Buradan köylülerin Çarlık döneminin geri gelmesini istediği sonucuna varmak yanlış olur. Daha ziyade geleneklere bağlılık ve yenilikten pek hoşlanmamaları ile açıklanabilir bu durum. Ablukadan haberleri yok; bu yüzden hükümetin neden kendilerine ihtiyaç duydukları giysileri ve tarımsal alet edavatı vermediğini anlayamıyorlar. Toprakları var ve kendi etraflarında olan biten dışında dünyadan bihaber bir halde, kendi köylerine kimsenin karışmamasını istiyorlar ve hangi hükümet olursa olsun fark etmez, bir hükümetten gelen talepler onları kızdırıyor.

Bürokraside her zaman olduğu gibi, Komünist Parti içinde de fraksiyonlar mevcut, ancak dışarıdan gelen baskı şimdiye dek birliğin bozulmasını önlemiş. Bence bürokraside yer alan personel üçe ayrılabilir. İlk grupta, yıllarca zulüm gören eski devrimciler yer alıyor. En üst düzey görevler bu eski komünistlerin elinde. Hapishane ve sürgün hayatı, onları sağlamlaştırdığı gibi fanatikleştirmiş de. Kısmen kendi ülkelerine yabancılar. Dürüst bir şekilde komünizmin dünyayı iyileştireceğine kalpten inanıyorlar. Duygu dünyasıyla hiçbir alışverişleri olmadığına kendilerini inandırsalar da

komünizm ve kurdukları rejim söz konusu olduğunda son derece duygusallar; kurdukları şeyin tam olarak komünizm olmadığı gerçeğiyle, köylülerin komünizmden nefret ettikleri ve yalnızca kendi topraklarını önemsedikleri gerçeğiyle yüzleşemiyorlar. Yetkililer arasındaki yolsuzluk veya ayyaşlık acımasız yöntemlerle cezalandırılıyor; ancak kurdukları sistem ufak tefek yolsuzlukların ayarttığı yetkililerle dolu ve bizzat kendi materyalist dünya görüşleri onları böyle bir sistemde yolsuzluğun alıp başını gideceğine ikna edebilmeliydi.

Bürokrasideki ikinci grup, çoğunlukla en üst kademe işlerin hemen altındaki siyasi görevleri üstlenen, Bolşevikliğin maddi başarısından ötürü ateşli Bolşevik olmuş, sonradan görmelerden oluşuyor. Bu gruptan söz ederken polis teşkilatını, casusları, gizli ajanları mutlaka saymak gerekir. Büyük ölçüde Çarlık rejiminden miras kalan bu grup, yasaları ihlal etmeden yaşamanın mümkün olmadığı gerçeğinden nemalanıyor. Bolşevizmin bu yanı, Olağanüstü Komisyon ile daha iyi anlatılabilir. Hükümetten tam anlamıyla bağımsız olan bu Komisyon'un kendi emrinde bir alayı mevcut; bu askerler Kızıl Ordu askerlerinden daha iyi besleniyor. Komisyon, herhangi bir kadın veya erkeği spekülasyon ya da karşı devrimci aktiviteler nedeniyle yargısız tutuklama hakkına sahip. Binlerce kişiyi doğru dürüst bir mahkeme süreci olmadan kurşuna dizdi; sözde artık ölüm cezası verme yetkisini kaybetmiş olsa da gerçekte bu yetkiyi kaybedip etmediği o kadar net değil. Her yerde casusları var ve halk arasında terör estiriyor.

Bürokrasideki üçüncü grup, istikrarlı olduğunu kanıtladığı için hükümeti destekleyen ya yurtseverlikten ya da geleneksel kurumların baskısından uzakta özgürce fikir geliştirebilme fırsatından

yararlanmak için hükümette çalışan, ancak gönülden komünist olmayan kimselerden oluşuyor. Başarılı iş insanları da bu grupta. Amerika'daki gibi sıfırdan tröst patronluğuna yükselebilen, ancak para için değil başarı ve güç için çalışan iş insanları. Bolşevikler, kapitalist toplumlardaki gibi bir sermaye birikimine müsaade etmeyerek bu tarz bir beceriyi kamu sektörüne uyarlama sorununa çözüm getirmekte hiç kuşkusuz başarılı olmuş. Savaş alanını saymazsak, belki de şimdiye kadarki en önemli başarıları bu. Bu başarı insana şunu düşündürüyor: Rusya'nın barış içinde yaşamasına izin verilse muazzam bir sınai kalkınma ile Rusya, Birleşik Devletler'e rakip olabilir. Bolşevikler her açıdan sanayileşme mantığına sahip çıkıyor; kapitalistlerin aşırı derecede ödüllendirilmesi dışında modern sanayiye ait her şeyi seviyorlar. İşçilerin sert bir disiplinle çalıştırılması da planlı bir adım; aslında, şimdiye dek eksik olan ve bu yüzden Rusya'nın sanayileşmiş ülkeler arasında önde yer almasını engelleyen sanayi ve dürüstlük alışkanlığını kazandırmayı amaçlıyor.

6

RUS SANAYİSİNİN BAŞARISIZLIĞI

Rusya'da sanayinin bu kadar berbat bir çöküş yaşaması ilk başta şaşırtıcı gelebilir. Daha da şaşırtıcı olanı komünistlerin sanayiyi canlandırma çabalarının işe yaramaması. Komünist devlete geçişte sanayideki verimliliğin sürekliliğinin temel şart olduğuna inandığımdan, bu çöküşün nedenlerini irdelemeye çalışacağım, ayrıca başka yerlerde bundan nasıl kaçınılabileceği üzerinde de duracağım.

Çöküş yaşandığı konusunda şüphe yok. Komünist Parti'nin dokuzuncu Kongresi'nde (Mart-Nisan 1920), "kamu ekonomisindeki inanılmaz felaketlerden" söz ediliyor. Sorunun en temel unsurlarından biri olan ulaşım konusunda da "demiryolları ve ulaşımdaki korkunç çöküş" kabul ediliyor ve "daha fazla ertelenmeden alınması gereken tedbirlerle hem demiryolları tamamen felç olmadan sorunun çözülmesi hem de Sovyet Cumhuriyeti'nin çöküşünün önlenmesi" gerektiği ifade ediliyor. Rusya'yı ziyaret eden herkes, durumun vahametini kabul ediyor. Putilov ve Sornovo'nun şaheserleri dâhil fabrikalarda silah ve askeri teçhizat dışında çok az şey üretiliyor; makineler atıl, tesisler kullanılamaz halde. Rusya'da yeni üretilmiş ürün görmek çok zor. Kıyafet ve bot üretimi var ama orduya üretilenler dışında çok yetersiz. Gıda temininin zorluğu, köylülerin ihtiyaç duyduğu temel maddelerin eksikliğinin de en büyük kanıtı.

Bu noktaya nasıl gelindi? Bu durum neden hâlâ devam ediyor?

Birinci devrimden önce ve Kerensky döneminde büyük bir dezorganizasyon gerçekleşti. Rus sanayisi kısmen Polonya'ya bağımlıydı; savaş sırasında özellikle de demiryolu levazımı açısından kaynaklar düşüncesizce çarçur edildi. Kerensky yönetiminde, özgürlüğün çalışma zorunluluğunu ortadan kaldırdığı yanılsamasıyla bütün evrensel bayramlarda işleri tatil etme eğilimi vardı. Tüm bunları kabul etsek bile, Bolşeviklerin yönetimi altında sanayinin durumu Kerensky döneminde olduğundan çok daha berbat.

Sanayinin içler acısı durumunun en önemli ve açık sebebi, Rusya'nın fazlasıyla dış yardıma bağımlı olmasıydı. Fabrikalardaki makinelerin, demiryollarındaki lokomotiflerin yurtdışından geldiği yetmiyormuş gibi, sanayide organizasyon ve teknik işleri yürüten beyinler de büyük ölçüde ithaldi. İtilaf Devletleri Rusya'ya karşı düşmanca bir tutum benimseyince, Rus sanayisinde çalışan yabancılar ya ülkeyi terk etti ya da karşı devrimcilerin yanında yer aldı. Aslen rejime bağlı olanlara da doğal olarak şüpheyle yaklaşılır oldu; sorumluluk gerektiren mevkilere getirilmediler, savaş sırasında İngiltere'deki Almanlardan farkları yoktu. Teknik ve iş becerisi olan Rusların da yardımı olduğu söylenemez; Bolşevik rejiminin ilk günlerinde neredeyse hepsi sabotajlara kalkıştı. Hiçbir uzman maliyeci Bolşeviklerle çalışmayı kabul etmediğinden, sıradan denizcilerin karmakarışık hesaplarla boğuşmasıyla ilgili komik hikâyeler anlatılıyor.

Artık o günler geride kaldı. Hükümetin istikrarlı olduğunu gördükten sonra, eskiden sabotaj eylemlerine kalkışanlar bile şimdi kamuda kendi istekleriyle çalışıyorlar, çoğunlukla da dolgun maaşlar karşılığında. Uzmanların önemi kesinlikle anlaşılmış durumda.

Daha önce sözünü ettiğimiz Kongre'de alınan bir kararda şu ifadeler kullanılıyor (Bize Moskova'da dağıtılan belgedeki ifadeleri aynen alıntılıyorum):

> "Zorunlu çalışma en geniş şekliyle uygulansa bile, sanayide bilimsel bir organizasyona gidilmedikçe işçi sınıfının kahramanca verdiği emek, güçlü bir sosyalist üretimi sağlamaya yetmediği gibi, ülkenin yoksulluğun pençesinden kurtulmasını da sağlamayacaktır. Bu gerçekten hareketle Kongre, kamu ekonomisinin çeşitli bölümlerinde görevli bütün uzmanların sanayinin organizasyonu için görevlendirilmesinin zorunlu olduğuna inanıyor.
>
> Kongre, ülkenin karşı karşıya olduğu devasa boyuttaki ekonomik problemlerin hem sanayide hem genel siyasette ajitasyon ve propagandaya alet edilmesi sorunuyla ilgili işçi sınıfı kitlelerinin aydınlatılması gerektiği görüşünde. Teknik eğitim, idari ve bilimsel teknik deneyim de eşit derecede önem taşıyor. Kongre, partinin bütün üyelerinin bu rahatsız edici biçimle, işçi sınıfının en çok yükümlü olduğu durumlarda burjuva okulunun uzmanlarının ve idaresinin yardımını almadan tüm sorunları çözebileceğini varsayan cahil kibirle amansızca mücadele etmesini şart koşuyor. İşçi sınıflarımızın daha az gelişmiş kesimlerinde bu tarz önyargılar üzerine spekülasyon yapan demagojik unsurların bilimsel sosyalizm partisinin saflarında asla yeri yoktur."

Ancak ihtiyaç duyulan kalifiye iş gücünü Rusya'nın tek başına karşılayabilmesi mümkün değil, kalifiye işçi ve teknik eğitmen sayısı da yeterli değil. İyileşme için ilk adımın, lokomotiflere yedek parça temini olacağı defalarca söylendi. Bu parçaların Rusya'da üretilememesi garip. Aslında bir noktaya kadar üretim yapılabilir, zira bize cumartesi günleri gönüllü çalışanların tamir ettiği loko-

motifleri gösterdiler. Ancak ekseriyetle, yedek parça üretiminde kullanılacak makineler yok, yedek parçaları üretecek kalifiye iş gücü de. Bu açıdan dış dünyaya bağımlılık sürüyor; açlığı körükleyen, halkın moralini bozan, insanları umutsuzluğa sürükleyen abluka da ölümcül işlevini sürdürüyor.

Gıda sorunu sanayi sorunuyla yakından bağlantılı. Tam bir kısır döngü: Üretim mallarının yokluğu şehirlerde gıda kıtlığına yol açarken, gıda kıtlığı da işçileri güçten düşürüyor, üretim sürecini olumsuz etkiliyor. Gıda sorunu konusunda yönetimsel bazı hatalar olduğunu düşünmeden edemiyorum. Örneğin Petrograd'da, işçilere küçük bahçeler tahsis edilmiş. Sekiz saatlik rutin mesailerinden sonra, bu bahçelerde sekiz saat daha çalışıyorlar. Ancak bahçelerde üretilenler, üreticilere bırakılmıyor. İşçilerden alınan gıda, genel tüketim için ayrılıyor. Bu uygulama komünist teoriye uygun, ancak tabii ki çalışma şevkini fazlasıyla kırıyor, üstelik bir sürü kırtasiye işi ve bürokrasi demek.

Yakıt yokluğu da diğer bir ciddi sorun. Savaştan önce kömür büyük ölçüde Polonya ve Donetz Havzası'ndan geliyordu. Polonya Rusya'nın kontrolünden çıktığı sırada Donetz Havzası Denikin'in elindeydi. Denikin, geri çekilmeden önce madenleri öyle yerle bir etti ki, madenler hâlâ işlemiyor. Sonuç o ki hiç kömür yok. Rusya için aynı derecede önem taşıyan petrol de, Bakü'nün yakın zamanda geri kazanılmasına kadar yoktu. Volga'da gördüklerimden yola çıkarak şunu söyleyebilirim. Aslen petrolün nakliyesinde ilerleme sağlanmış ve bu hiç kuşkusuz sanayiyi canlandıracak. Ne var ki petrol büyük ölçüde İngilizler tarafından işleniyor ve rafinerilerde İngiltere yapımı makinelere ihtiyaç var. Rusya için kereste de çok önemli ve odunculuk hayli emek isteyen bir iş. Ev-

lerin birçoğu kışın ısınmıyor, insanlar sıfırın altındaki derecelerde yaşamak zorunda kalıyor. Yakıt eksikliğinin başka bir sonucu da su borularının patlaması. Öyle ki, Petrograd halkı su almak için Neva'ya gidiyor -zaten fazla mesai yapan bir kişinin günün sonunda su için yol kat etmesi, fazla mesaiye mesai ekliyor.

Hükümet daha verimli işleseydi bile gıda ve yakıt sorununda ciddi bir hafifleme olmazdı görüşüne katılmıyorum. Rusya'da ordunun ihtiyaçları karşılandıktan sonra bile hâlâ çok sayıda at var; Volga'da binlerce atlı süvari gördüm, galiba Kalmuk kabilelerine aittiler. At arabaları ve kızaklar yardımıyla sorunun vahameti için gerekenden daha fazla emek harcamadan Moskova ve Petrograd'a gıda ve kereste götürmek mümkün. Unutulmamalı ki iki şehir de ormanla çevrili ve hiç değilse Moskova'nın çevresinde tarıma elverişli bereketli topraklar var. Hükümet bugüne kadar bütün enerjisini savaşa ve propagandaya ayırdı. Gıda ve yakıt sorunu için ise daha az enerji harcanıyor, daha az kafa yoruluyor. Barış sağlanırsa, şüphesiz ekonomik sorunlarla şimdiye dek olduğundan daha fazla ilgilenilecek. Ancak Rus karakteri, büyük olaylarda kahramanca eylemlere daha yatkın; can sıkıcı, tekdüze işler pek Ruslara göre değil. Aslında son derece dayanıklılıklar, ancak anında harekete geçilmesi gereken işlerde çok azimli sayılmazlar. Yabancı işgal tehdidi ortadan kalktığında sanayinin yeniden yapılandırılması için gün be gün yeterli enerji sağlanabilecek mi, bu kuşkulu sorunun yanıtını ancak zaman verebilir.

Sonuç olarak şu söylenebilir -ki kanımca Rusya'nın en önde gelen kişilerinin çoğu da bu düşüncede- dış ekonomik yardım olmadan devrimi korumak çok zor olacak. Kapitalist ülkelerden gelen dış yardım komünizmin ilkeleri açısından tehlikeli, ayrıca yeni çe-

kişmelerin ortaya çıkması riskini de beraberinde getirir. Ancak yardım ihtiyacı elzem ve devrimi başka ülkelere yayma politikası tutarsa bu ülkeler geçici bir süre için Rusya'nın ihtiyaçlarını karşılayamayacak hale gelirler. Bu yüzden Rusya'nın İtilaf Devletleri ile barış ve Amerika ile ticaret yapmaya çalışmaktan kaynaklanacak riskleri ve belirsizlikleri göze alması gerekiyor. Rusya, savaşa devam kararıyla bize (özellikle de Asya'da) çok büyük zarar verebilir, ama içeride belirli bir refah düzeyine ulaşılmasını da yıllarca öteler. En dar bakış açısıyla bile bakılsa, barış bütün tarafların çıkarına görünüyor.

Ülke hakkında yalnızca yüzeysel bilgiye sahip bir yabancının, dış yardım almadan sanayiyi yeniden organize etme yönündeki çabaları değerlendirmesi zor. Bu çabalar daha ziyade sanayide mecburi hizmet etrafında odaklanıyor. Şehirdeki işçiler, gıda bulabilmek için kırsal kesime kaçmaya çalışıyorlar, ancak bu yasalara aykırı ve yakalananlar sert bir şekilde cezalandırılıyor. Daha önce de alıntı yaptığım Komünist Rapor'da, bu konuda şu ifadeler yer alıyor:

> "İşten kaçmak: İşçilerin ciddi bir bölümünün ya daha fazla gıda bulabilmek amacıyla ya da yalnızca spekülasyon amacıyla iş yerlerini kendi istekleri ile terk etmeleri, çalıştıkları yerleri değiştirmeleri ya da bir tesisten başka bir tesise gitmeleri, kaçınılmaz olarak üretim sürecini baltalıyor ve işçi sınıfının genel konumuna zarar veriyor. Kongre, Sovyet Hükümeti ve Sendika'nın önündeki en elzem sorunlardan birisinin, işten kaçmalara karşı katı, sistematik ve ısrarlı bir mücadele olduğunu düşünmektedir. İşten kaçmayla savaşmanın yolu cezaların liste halinde ilan edilmesi, işten kaçanların cezalandırılmasının sağlanması ve son olarak çalışma kamplarına gönderilmesidir."

Bu sistemin köylülere uyarlanması da planlanıyor:

> "Beyaz Orduların yenilmesi ve kamu ekonomisindeki inanılmaz felaketlerle bağlantılı barışçı inşa sürecinin önündeki sorunlarla mücadele, proletaryanın bütün güçleriyle olağanüstü bir çaba göstermesini ve köylü sınıfındaki geniş kitlelerin de kamu ekonomisine katılımının sağlanmasını gerektiriyor."

Can alıcı önemdeki ulaşım konusuna gelince, Komünist Parti, aynı belgede şunları dile getiriyor:

> "Ulaşım hizmetlerinin yakın gelecekteki durumu konusu, Sovyet hükümetinin dikkatinin ve çabalarının merkezini oluşturuyor. Ulaşımın iyileştirilmesi, üretimin bütün alanlarında, özellikle erzak temininde ortalama bir başarıya ulaşılmasının olmazsa olmaz koşuludur.
>
> Ulaşımın iyileştirilmesinin önündeki başlıca zorluk, Ulaşım Sendikası'nın zayıflığıdır. Bu bir ölçüde demiryolu sektöründeki personelin heterojen yapısından kaynaklanıyor. Bu personel içinde hâlâ işlerin düzensiz işlediği dönemden kalma kişiler bulunuyor. İkinci neden, demiryolu proletaryası arasında sınıf bilinci en yüksek, en iyi elemanların iç savaşta açılan çeşitli cephelerde görev yapması.
>
> Demiryolu işçilerine geniş çaplı sendika desteğinin Parti'nin birincil görevlerinden olduğu ve ulaşımın da ancak bu yolla istenilen noktaya gelebileceği düşüncesinden hareketle, Kongre özel ve olağanüstü önlemlerin (sıkıyönetim vb.) kararlı bir şekilde uygulanmasının önemini kabul eder. Bu zorunluluk, taşımacılığın ve demiryollarının çökmesinden kaynaklanmıştır. Demiryollarının tamamen felç olmasının ve bu felçle birlikte Sovyetler Birliği'nin yıkımının önüne geçmek için derhal harekete geçilmelidir."

Çalışma hayatının militarizasyonu yönündeki genel yaklaşımla ilgili karardaki tutanaklarda şunlar yer alıyor:

> "Dokuzuncu Kongre, Rusya Komünist Parti Merkez Komitesi'nin sanayide çalışan proletaryanın seferberliği, zorunlu çalışma hizmeti, üretimin militarizasyonu ve askerlikteki müfreze uygulamasının ekonomik ihtiyaçlara uyarlanmasıyla ilgili kararını onaylar.
>
> Kongre, yukarıdakilerle bağlantılı olarak parti örgütünün sendikalara ve meslek bölümlerine kalifiye işçi kaydı için her şekilde yardım etmesine karar verir. Kalifiye elemanların istihdamı uygulaması, tıpkı ordunun komuta yapısının mevcut durumda askeri ihtiyaçlar için yaptığı tutarlılık ve sertlikle sürdürülmelidir.
>
> Her kalifiye işçi, uzman olduğu konuda görevlendirilir. Kalifiye işçilerin başka bir Sovyet hizmetinde istihdamıyla ilgili istisnalar ancak ilgili merkezi ve yerel otoritelerin izniyle mümkündür."

Bolşeviklerin, bu önlemlerle birlikte, devrime esin kaynağı olan ideallerden hayli uzaklaştıklarını söylemeye gerek bile yok. Ancak durum o kadar vahim ki, önlemler başarılı olursa Bolşevikleri suçlamak kimsenin aklına gelmez. Gemi karaya oturduysa kurtarmak için herkesin el vermesi gerekir, bireysel özgürlüklerden dem vurmak böyle bir durumda komik kaçar. Vaziyetin en rahatsız edici yönü, bu katı yasaların çok az işe yarıyor olması. İlerleyen yıllarda Rusya belki dış yardıma ihtiyaç duymadan kendi kendine yeten bir ülke haline gelebilir, ancak bu noktaya gelinene kadar acı çekilmesi kaçınılmaz görünüyor. Devrimin baştaki umutları gitgide sönecek. İtilaf Devletleri, sanayideki her başarısızlığı, her zalimce kararı kendi politikalarını haklı çıkarmak için kullanacak. Eğer bir insan yemek ve su bulamazsa, gittikçe güçten düşer, aklını,

mantığını yitirir ve nihayet ölür. Genelde insanı açlıktan ölüme mahkûm etmek iyi bir şey olarak görülmez. Ama iş uluslara gelince güçten düşme ve mücadeleler ahlaki kusurlar olarak görülür ve söz konusu ulusu daha fazla cezalandırmak için gerekçe olarak elde tutulur. En azından Rusya'ya yapılan bu. Kızıl Ordu'nun gücü ve Asya'da devrim korkusu dışında hiçbir şey politikalarımızın doğruluğundan kuşkulanmamıza neden olamadı. İngiliz halkının insani duygularını ifade etmesi de her nedense Sovyet Rusya'da biraz soğuk karşılanıyor.

7

MOSKOVA'DA GÜNLÜK YAŞAM

Görebildiğim kadarıyla Moskova'da günlük yaşam, ne Northcliffe gazetelerinin yansıttığı gibi korkutucu öykülere sahne oluyor ne de ateşli genç sosyalistlerimizin hayal ettiği zevklere...

Bir yandan, hiçbir kargaşa yok, suç oranı çok düşük; politikadan uzak duranların başına bir şey gelme olasılığı da çok düşük. Herkes çok çalışıyor; eğitimliler şimdiye kadar çoktan hükümette iş bulmuşlar ya da eğitim gördükleri alanla bağlantılı idari görevlerdeler. Tiyatro, opera, bale eskisi gibi devam ediyor, hâlâ hayranlık uyandırıcı. Kimi koltuklar paralı, kimileri sendika üyelerine bedava. Ortada ayyaşlara rastlanmıyor ya da sayıları o kadar az ki, hiçbirimiz görmedik. Fuhuş oranı da çok düşük, en azından diğer başkentlere oranla kesinlikle çok daha az. Kadınlara sarkıntılık olayları da dünyanın başka yerlerine göre çok daha seyrek. İzlenimim genel olarak erdemli ve düzenli olduğu yönünde.

Öte yandan, iyi mevkilerde bulunan kimseler dışındakiler için hayat çok zor. Zorlukların başında gıda kıtlığı geliyor. Rusya'yı yakından takip eden herkes gıda kıtlığı konusuna aşina, bu yüzden bu konu üzerinde fazla durmaya gerek yok. Dikkatlerden kaçan bir konu ise çoğu kişinin İngiltere'ye kıyasla çok daha uzun saatler çalışıyor olması. Sekiz saatlik günlük mesai davul zurnayla kabul

edildi; ancak savaşın yol açtığı koşullar yüzünden çalışma saatleri bazı sektörlerde ona çıkarıldı. Ne var ki, insanların ek işte çalışmasını engelleyen bir yasa yok ve birçok kişi ek iş yapıyor, çünkü resmi kazançlar yaşamlarını sürdürmelerine yetmiyor. İnsanların ek işlerde çalışmaları tamamıyla hükümetin suçu değil, bunun başlıca sebebi savaş ve abluka. Mesai bittiğinde bu kez başta yemek ve su olmak üzere temel ihtiyaç maddelerinin bulunması için epeyce bir süre daha çalışılması gerekiyor. Bir ellerinde bir tomar para diğer ellerinde bir kutu konserveyle, eski püskü kıyafetleri içinde neredeyse hiçbir aracın bulunmadığı sokaklarda gidip gelen işçileri izlerken insan önemli bir başkentte değil de sanki çok büyük bir köydeymiş gibi hissediyor kendisini.

Örneğin tatile gitmek en yoksul kesim dışında bütün ülkede epey yaygın ama tatile gitme süreci çok zor. Tren yolculuğu için çok geçerli nedenler öne sürerek izin almak gerekiyor. Ulaşımın yetersizliği düşünüldüğünde, bu uygulama kaçınılmaz görünüyor. Tren kuyrukları Moskova'da sıradan bir manzara; izin almak için günlerce beklemek gerekiyor. İzin alındıktan sonra da trende yer bulmak için günlerce beklemek gerekiyor. Trenler tahayyül edemeyeceğiniz kadar kalabalık. Öyle ki, günün en yoğun saatlerindeki Londra trenlerinden bile daha kalabalıklar. Kısa mesafelerde insanlar tavanlarda, tamponlarda bile gidiyorlar ya da sinekler gibi vagonların yan taraflarına yapışıyorlar. Moskova halkı, izin alabildikleri, para bulabildikleri her vakit köydeki akrabalarının yanına kaçıyor, çünkü kırsal kesimde yeterli gıda var. Moskova'da bütün sınıflardan çoğu kişinin, özellikle de beden işçilerinin köylerde akrabaları var ve onların yanında kalıyorlar. Tabii ki, başka ülkelerde olduğu gibi gidip otellerde kalmak mümkün değil. Otellere devlet el koydu, hâlâ kullanılan otellerde de odalar polis ta-

rafından yetkililerin öncelik tanıdığı iş insanlarına tahsis ediliyor. Bu yüzden tatillerde bile rahat bir seyahat etmek imkânsız.

Yolculuklarda, trenlerin aşırı kalabalık ve yavaş olmasının yanı sıra başka sıkıntılar da çıkıyor. Polis, yolcuları karaborsacılık kanıtı bulmak için arıyor, özellikle de gıda söz konusu olduğunda. Polisin günlük yaşama müdahalesi, başka ülkelerdekine göre çok daha fazla. Örneğin, Prusya'da 25 yıl önce sosyalizme karşı büyük bir kampanyanın yürütüldüğü döneme göre bile çok daha fazla. Hemen herkes her gün yasaları çiğniyor, kimse tanıdıklarının arasında Olağanüstü Komisyon'un casusu var mı yok mu bilemiyor. Cezaevlerinde bile, tutuklular arasında casuslar var, özgürlüklerine kavuşamamakla birlikte, belli ayrıcalıklar tanınıyor bu casus tutuklulara.

Birkaç kişi dışında kimse eve gazete almıyor, ama kamuya açık yerlerde gazeteleri bulmak mümkün, gelip geçenler arada bir göz atıyorlar.[5] Okunacak fazla bir şey de yok zaten; kâğıt kıtlığından ötürü kitap çok az, kitap alacak para daha da az. İngiltere'de metroda gördüğümüz gibi kitap okuyan kişilere burada rastlamak mümkün değil meselâ. Neredeyse hiç sosyal hayat yok. Sosyal hayat yokluğu, kısmen gıda kıtlığından, kısmen bir kişi tutuklandı-

5 Komünist Parti 9. Kongresi (Mart-Nisan 1920) bu konuda şunları söylüyor: "Sovyet Cumhuriyeti'nin ekonomi dahil bütün alanlarda başarısının ilk koşulunun sistematik basılı ajitasyon olduğu gerçeğinden hareketle, Kongre Sovyet Hükümeti'nin dikkatini basın ve matbaanın içinde bulunduğu vahim duruma çekmek ister. Gazete sayısındaki düşüş o kadar ki, artık yalnızca köylüler değil, işçiler de gazete bulamıyor, elimizdeki teknik donanım da o kadar kötü ki, gazeteler zar zor okunabiliyor. Kongre, Kamu Ekonomisi Yüksek Konseyi'ne, ilgili Sendikalara ve diğer tüm ilgili kurumlara, kalitenin artırılması, matbaacılığa genel bir sistem ve düzen getirilmesi, böylece Rusya'nın işçi ve köylülerine yazılı sosyalist matbuat temini için gereğinin yapılmasını şiddetle tavsiye eder."

ğında polisin çevresindeki herkesi veya ziyarete gelenleri bile tutuklama eğiliminden kaynaklanıyor. Kadın ya da erkek olsun, bir kişi tutuklandıktan sonra masum bile olsa mahkemeye çıkmadan aylarca hapiste kalabiliyor. Biz Moskova'dayken 40 sosyal devrimci ve anarşist, yargılanma ve ziyaretçi taleplerinin kabul edilmesi için açlık grevindeydi. Açlık grevinin sekizinci gününde hükümetin yargılanma taleplerini kabul ettiği, ancak birkaçının suçlu bulunabileceği söylendi bana, ama bu bilgiyi doğrulatma şansım olmadı.

Sanayide zorunlu çalışma, sıkı sıkıya uygulanıyor. Bütün kadın ve erkeklerin çalışması şart; işten kaytaranlar sert bir şekilde ya hapis ya da para cezasına çarptırılıyor. Grev yasadışı, ama buna rağmen bazen grevler oluyor. Hükümet kendisini proletaryanın dostu ilan edince, Amerika'nın en zorba fabrikatörünün rüyasında bile göremeyeceği sıkı bir disiplin sağlama imkânı bulmuş. Hükümet bu işleyişi korumak için, başka ülkelerdeki sosyalistlerden de gördükleri nahoş durumları rapor etmemelerini istiyor.

Liderleriyle tanıştığım Tolstoycular, itikatları gereği her türlü mecburi hizmeti reddediyorlar, bununla birlikte kimileri uzlaşma yolunu bulmuş. Askerlikte vicdani retçilerle ilgili yasa, bizimkisinin aynısı, işleyiş ise vicdani retçinin çıkarıldığı mahkeme üyelerinin vicdanına kalmış. Bazı vicdani retçiler kurşuna dizildi; bazıları ise askerlikten tamamen muaf tutuldu.

Londra'yla karşılaştırıldığında Moskova sönük, sıkıcı, depresif bir şehir. Moskova'daki yaşamı tabii ki Londra'nın zenginleriyle değil, ortalama işçi sınıfı ailesiyle karşılaştırıyorum. En yüksek aylık ücretin 15 şilin olduğu düşünüldüğünde, bu şaşırtıcı değil. Aslında, Rusya gibi savaştan bitkin düşmüş bir ülkede, hangi sistem olursa olsun, eğlenceli bir yaşamın mümkün olacağını sanmıyorum. Bu

yüzden bunları Bolşevikleri eleştirmek için söylemiyorum. Ama yine de daha az polis müdahalesi olabilir, gereksiz ve sıkıcı yasaların sayısı da azaltılabilir, zararsız eğlencelerle sonuçlanan anlık dürtüler için daha fazla özgürlük tanınabilirdi.

Din hâlâ çok güçlü. Birçok kiliseye gittim, her hallerinden açlık çektiği belli olan görkemli cüppeleri içindeki rahipler ve hayli dindar bir cemaat hiç eksik olmuyor. Genelde cemaatin yarısı erkek, aralarında hayli asker var. Hem kırsal kesimde hem şehirde kilise manzaraları aynı. Moskova sokaklarında istavroz çıkaran insanları her daim görmek mümkün.

Moskova'da işçilerin kapitalist boyunduruktan kurtulduklarını düşündükleri, bu yüzden zorluklara seve seve göğüs gerdikleri şeklinde bir teori var. Aktif komünistler için bu teori doğru, ancak diğer işçiler için geçerli olduğunu sanmıyorum. Kabaca ilk izlenimlerime dayanarak söylersem: Ortalama işçi kendisini hükümetin kölesi gibi hissediyor, herhangi bir tirandan kurtarıldığına dair bir duygu taşımıyor.

Gelinen kötü noktanın gerçek nedenlerinin Rusya'nın uzak tarihine ve İtilaf Devletleri'nin yeni politikalarına uzandığını kabul ediyorum. Bununla birlikte, izlenimlerimi açıkça aktarmanın daha iyi olacağını düşünüyorum. Okurların, Rusya'nın yaşadığı sorunlarda Bolşeviklerin yalnızca küçük bir payı olduğunu unutmayacaklarına inanıyorum.

8

ŞEHİR VE KIRSAL BÖLGE

Köylüleri, şehirde yaşayanları da doyurmaya ikna etmeye çalışmak Rusya ile Orta Avrupa'nın ortak sorunu. Söylenenlere göre, Rusya bu sorunla mücadelede başka bazı ülkeler kadar başarısız sayılmaz. Sovyet hükümeti için sorun temel olarak Moskova ve Petrograd'da yoğunlaşıyor; diğer şehirler o kadar büyük değil, üstelik çoğu da bereketli tarım bölgelerinde yer alıyor. Ülkenin kuzeyinde, kırsal kesimde yaşayanların bile güney bölgelerinden gelen gıdaya bağımlı olduğu doğru; ama kuzeyde nüfus az. Moskova ile Petrograd'daki gıda sorununun aslen ulaşım sektöründeki sorunla bağlantılı olduğu söyleniyor, bence bu açıklama sadece kısmen doğru. Demiryolu teçhizatında ciddi bir eksiklik olduğu, özellikle lokomotiflerin elden geçmesi gerektiği doğru elbette. Ama Moskova'nın etrafında çok güzel bir arazi var. Bölgede yaptığımız bir günlük turda, Moskova'daki bütün çocuklara yetecek kadar süt veren inekler gördüm, tabii ben çocuk sanatoryumunu görmeye gitmiştim, çiftlikleri değil. Pazarda yüksek fiyata her türlü gıdayı temin etmek mümkün. Rusya demiryollarında bir hayli dolaştım ve iyi durumda olan trenler gördüm. Bu sebeplerden ötürü, gıda kıtlığında ulaşım sorununun payının abartıldığını düşünüyorum. Ulaşım sorununun kıtlığa etkisi Petrograd'da Moskova'ya göre daha belirgin, çünkü gıdanın büyük bölümü Moskova'nın güne-

yinden geliyor. Petrograd'da sokaklarda gördüğümüz insanların çoğu yetersiz beslenme belirtileri gösteriyor. Moskova sokaklarında, gıda kıtlığının etkileri gözle görülebilir değil, ama yine de bir yetersiz beslenme sorunu olduğu belli, ancak tam anlamıyla açlık çekmiyorlar.

Hükümet şehirlerde çalışan herkese günlük tayın veriyor, tabii çok düşük ve sabit fiyatlarda. Resmi söyleme göre, gıda hükümetin tekelinde, tayınlar da yaşamı sürdürmeye yetiyor. Gerçekte ise, tayınlar yetersiz ve Moskova'daki gıda ihtiyacının çok az bir kısmına tekabül ediyor. Ayrıca, ne kadarı doğru bilmiyorum ama halk tayınların düzensiz verilmesinden de şikayetçi; bazıları iki günde bir verildiğini söylüyor. Bu koşullarda, zengin yoksul herkes gıdalarını pazardan temin ediyor, hükümetin belirlediği sabit fiyatın neredeyse 50 katına. Yaklaşık yarım kilo tereyağı bir aylık ücrete eşit. İnsanlar fazladan gıda bulabilmek için çeşitli çarelere başvuruyorlar. Kimileri resmi mesaileri bittikten sonra ek iş yapıyor. Kanunen sekiz saatlik iş günü benimsenmiş olsa da, kritik iş kollarında süre 10 saate çıkabiliyor, işçilerin bu kadar çalışma karşılığında ellerine geçen ücret ise yaşamaya yetmiyor, bu koşullarda insanların boş zamanlarında ek iş yapması önlenemez. Ama asıl kaynak "karaborsa", yani alıp satma. Daha önceleri zengin olanlar kıyafet, mobilya ya da mücevher satıp gıda alıyor; alıcı eline geçenleri daha yüksek fiyata başkalarına satıyor; ürün nihayetinde hali vakti yerinde bir köylünün ya da *yeni zengin* bir karaborsacının eline geçene kadar belki yirmi el değiştiriyor. Daha önce söylediğimiz gibi, aşağı yukarı herkesin köyde akrabası var, köyde akraba ziyaretine gidenler un çuvallarıyla geri dönüyor. Özel kişilerin Moskova'ya gıda getirmesi yasak, trenler de aranıyor; ama rüşvet yoluyla ya da çeşitli kurnazlıklarda deneyimli yolcular aramadan kaçabiliyor.

Gıda pazarı da yasadışı, arada bir basılıyor ama genel olarak görmezden geliniyor. Velhasıl, özel ticareti bastırma girişimi, kapitalist ülkelerdekini bile aşan düzeyde bir amatör alım satım piyasası yarattı. Aslında çok daha yararlı işler için kullanılabilecek zaman bu ticarete ayrılıyor, ayrıca bütün Moskova halkını polisin merhametine bırakıyor. Dahası, büyük ölçüde eski zenginlerin elindeki malların ticareti yapılıyor, bu mallar bittiğinde bütün sistem çöker; tabii eğer sanayi sağlam bir temel üzerinde yeniden kurulamazsa.

Gidişat tatmin edici olmaktan uzak, ancak hükümet tarafından bakınca da yapılması gerekenleri görmek çok kolay değil. Kentte ve sanayide çalışan nüfus, hükümet için çalışarak orduya cephane temin ediyor. Bu zaruri görevlerin masraflarının vergilerden karşılanması gerekiyor. Köylülerden alınacak makul bir vergi Moskova ve Petrograd'ı rahatlıkla doyurabilir. Ama köylülerin savaşla da hükümetle de işi yok. Rusya uçsuz bucaksız bir ülke, bir taraf işgal edilse, diğer tarafların haberi bile olmaz. Ayrıca İngiltere, Almanya ve Fransa'dakinin aksine köylüler ulus bilinci geliştiremeyecek kadar cahil. Köylüler, ürettiklerinin bir kısmını ulusal savunma adına paylaşmaya razı olmazlar. Ürettiklerini ancak ihtiyaç duydukları kıyafet, tarım araçları vb. için paylaşırlar, hükümet ise savaş ve abluka yüzünden bu tarz ihtiyaçları temin edemiyor.

Gıda kıtlığının en kötü olduğu dönemde, hükümet köylülerin elindeki ürünlere bedelini ödeyerek el koymuştu. Kızıl Ordu'nun sert yöntemlerle gerçekleştirdiği uygulama hükümetle köylüyü karşı karşıya getirdi. Şimdi yöntem değişti, ama köylüler gıdalarını hâlâ gönülsüzce paylaşıyor. Tabii paranın bir anlamı yok, üstelik özel alıcılar çok daha yüksek fiyatlar ödüyor, bu yüzden köylülerin bu isteksizliği anlaşılabilir.

Bolşeviklere muhalefetin merkezinde gıda problemi var, ama bu koşullarda popüler bir politika izlemek mümkün mü bilmiyorum. Köylüler, gıdalarının çoğunu aldıkları gerekçesiyle, şehirdekiler de köylülerden yeteri kadar gıda almadıkları gerekçesiyle Bolşeviklerden hoşlanmıyor. Köylüler serbest ticaret, diğer bir deyişle tarımsal üretimde kontrolün kaldırılmasını istiyor. Bu politika kabul edilirse, şehirdekiler şimdiki gibi gıda sıkıntısı çekmenin ötesinde açlıktan ölme noktasına bile gelebilir. Köylülerin İtilaf Devletleri'ne düşmanca tutum beslediklerini varsaymak yanılgı olur. 13 Haziran tarihli *Daily News*'un başyazısında "Komünist veya Bolşevik olmayan Rus köylüsünün Müttefiklere, özellikle de bu ülkeye nefretinin arttığından" söz edilmiş. Yazı, bu ifadeler dışında mükemmel. Tipik bir Rus köylüsü ne Müttefiklerden, ne de özel olarak bu ülkeden haberdar; nerede kaldı ablukayı bilmek; tek bildiği şu: Bir zamanlar altı ineği vardı, hükümet daha yoksul köylülere yardım etmek amacıyla ineğini bire düşürdü, ailesinin ihtiyacına yetecek kadarı dışında mısırını, çok düşük bir fiyata elinden alıyor. Bu hareketlerin gerekçesi umurunda değil, zira bütün ufku kendi köyüyle sınırlı. Her bir köy inanılmaz ölçüde bağımsız bir birim. Öyle ki, hükümet ihtiyacı olan gıda ve askeri aldıktan sonra köye karışmıyor, ilkel bir kültürel döneme dayalı eski tarz köy komünizmine dokunmuyor. Bu yaklaşımın Bolşevizme hiç yakışmadığını söyleyelim.

Hükümet, kentli nüfusun ve sanayide çalışan kesimin çıkarlarını temsil ederken, etrafındaki köylü nüfusla ilişkileri, alışılageldiği üzere idari olmaktan ziyade diplomatik ve askeri. Orta Avrupa'da olduğu gibi, ekonomik durum kentlerin değil köylerin yararına. Rusya, çoğunluğun iradesini temsil eden demokratik bir sistemle yönetilseydi, Moskova ve Petrograd nüfusu açlıktan ölürdü. Dev-

letin bütün sivil ve askeri imkânları kendilerine tahsis edilmesine karşın bu haliyle bile Moskova ve Petrograd zar zor hayatta kalıyor. Rusya, taşrada refahın hüküm sürdüğü ancak merkezinde vahim bir yoksunluğun yaşandığı uçsuz bucaksız ve güçlü bir imparatorluk gibi. Refah düzeyi en düşük olanlar en fazla güce sahip; bu aşırı güç sayesinde hayatta kalabiliyorlar. Durum temelde iki noktaya bağlı: Nüfusun bütün sınai enerjisinin savaşa aktarılması gerekiyor; köylüler ise ne savaşın ne de abluka olgusunun önemini kavrıyor.

Kaçınılması imkânsız bu nahoş ve zor durum için Bolşevikleri suçlamak anlamsız. Bolşeviklerin sorunu ancak şu iki yoldan birisiyle çözülebilir: Savaşın ve ablukanın sona ermesiyle, ki böylece köylülere gıda karşılığında istedikleri malzemeler verilebilir ya da bağımsız Rusya sanayisinin yavaş yavaş gelişmesi yoluyla. Ancak ikinci yol hayli zorlu ve zaman alacak. Yine de hükümetteki en güçlü isimler barışın sağlanamaması halinde bunun mümkün olduğunu düşünüyor. Eğer barışı ve ticareti reddederek Rusya'ya bu yöntemi dayatırsak, dostane ilişkiler için tutunabileceğimiz tek teşvikten mahrum kalırız: Tartışmasız Sovyet Devleti'ne devrimi istediği her yere özgürce ihraç etme politikasını uygulama şansını tanımış olacağız. Sanayi sorununa gelince 6. bölümde ayrıca ele aldığımız gibi bu oldukça uzun bir konu.

9

ULUSLARARASI POLİTİKA

Şu ana kadar ele aldığım başlıklarda, zaman zaman Bolşevik rejiminin hoş olmayan yanlarına değindim. Yine de unutmamak gerekir ki, bu hoş olmayan yanlar temel olarak Rusya'da sanayi yaşamının felç olmasından kaynaklanıyor, tabii ordunun ihtiyaçlarının giderilmesi dışında. Ayrıca içerideki düşmanların tehdidi altındaki hükümet hem içeride hem dışarıda amansız ve belirsiz bir savaş veriyor. Acımasız uygulamalar, casusluk, özgürlüklerin kısıtlanması hep bu zorlukların kaçınılmaz sonucu. Rusya'nın şu an yaşadığı bütün dertlerin tek tedavisinin barış ve ticaret olduğuna eminim. Barış ve ticaret köylülerin düşmanca tutumuna son verecek, hükümetin güce başvurmak yerine halk desteğiyle hareket etmesini sağlayacak. Barış ve ticaretin olduğu bir ortamda hükümetin karakteri kısa sürede radikal bir değişim geçirecek. Şu anda sanayide katı bir şekilde uygulanan mecburi hizmete ihtiyaç kalmayacak. Daha özgür bir ruh arzulayanlar, "acaba karşı devrime ve içerideki düşmanlara mı hizmet ediyorum" hissiyatına kapılmadan seslerini özgürce duyurabilecekler. Gıda sorunu ortadan kalkacak, bununla birlikte şehirlerdeki otokratik sisteme duyulan ihtiyaç da...

Bolşevizm karşıtları arasında yaygın olduğu üzere, Rusya'da başka bir hükümetin hemen kurulabileceği varsayımı, büyük bir yanıl-

gıdan ibaret. Rusya'yı yakın dönemde ziyaret eden herkesin hükümetin istikrarını koruduğuna ikna olduğunu düşünüyorum. Hükümet içten bir değişiklik yaşayabilir ve Lenin olmasa, kolaylıkla Bonapartist bir askeri otokrasiye dönüşebilir. Ancak bu içeriden gelen bir değişim olur - pek müthiş bir değişim olmayacağı doğru - üstelik ekonomik sistemi de pek etkilemez. Rus karakteri ve muhalefet partileriyle ilgili gözlemlerimden yola çıkarak Rusya'nın demokrasinin herhangi bir biçimine hazır olmadığı sonucuna vardım, Rusya güçlü bir hükümete ihtiyaç duyuyor. Bolşevikler kendilerini, Batı tipi ileri sosyalizmin müttefikleri olarak sunuyorlar, bu açıdan ağır bir eleştiri gerekiyor. Uluslararası programlarına gelince bence bu konuda söylenecek bir şey yok. Ama ulusal hükümet olarak maskelerin ardına gizlenmeden Deli (Büyük) Petro'nun halefi gibi, sevimsiz ancak zorunlu bir işi gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Yapabildikleri kadarıyla, tembel ve disiplinsiz bir topluma Amerikan verimliliğini getirmeye çalışıyorlar. Kendi ülkelerinin doğal kaynaklarını devlet sosyalizmi yoluyla işlemeye hazırlanıyorlar, bu konuda Rusya'da söylenecek çok şey var. Orduda okuryazar olmayan kimsenin kalmamasına çalışıyorlar, eğer barış sağlanırsa bütün ülkede eğitim için çok önemli adımlar atacaklar.

Barış ve ticaretten mahrum bırakmaya devam etsek de Bolşeviklerin iflas edeceğini sanmıyorum. Rusya, eskiden olduğu gibi önümüzdeki yıllarda da büyük zorluklar çekecek. Ama Ruslar yoksulluğa hiçbir Batı ülkesinin olmadığı kadar alışkınlar; bizim tahammül edilemez bulduğumuz koşullarda çalışıp yaşayabilirler. Hükümet, giderek kendini koruma politikasından daha emperyalist bir politika izlemeye sürüklenecek. İtilaf Devletleri Polonya'nın savaşa dahil olmasına izin vererek ve Almanya'yı silahsızlanmaya zorlayarak, Almanya'yı Rus silah ve bildirilerinin işgal etmesi için el-

lerinden geleni yaptılar. Bolşevikler Asya'da istediklerini gerçekleştirebilirler. Asya'daki eski Rus İmparatorluğu'nun topraklarının hemen hepsi, Bolşeviklerin avcunun içinde. Trenler Türkistan'a makul bir hızla gidiyor ve oradan gelen pamuklar Volga'da buharlı gemilere yükleniyor. İran ve Türkiye'de Bolşevik desteğiyle isyanlar yaşanıyor. Hindistan'ın Kızıl Ordu'yla bağlantıya geçmesi taş çatlasa birkaç yıl alır. Bolşevikleri kendimize düşman etmeye (karşımıza almaya) devam edersek on yıl içinde bütün Asya'yı ele geçirmelerinin önünde hiçbir engel göremiyorum.

Rusya Hükümeti ruhen henüz mutlak surette emperyalist değil, işgalci olmaktansa barışı yeğleyecektir. Ülke savaş yorgunu, temel erzaklar bulunamıyor. Fakat Batılı güçler savaşta ısrar ederse, kendini yavaş yavaş göstermeye başlayan başka bir ruh baskın hale gelecek. Teslimiyetin karşısında tek alternatif olarak işgal kalacak. Asya'nın işgali Bolşevikler için hiç zor değil. Ama bizim için, emperyalist bir bakışla, bu nihai bir yıkım olur. Bu, kıta için de devrimler, iç savaşlar ve ekonomik felaketler demek. Bolşevizmi güçle ezme politikası her zaman aptalca olmuştu ve suç teşkil ediyordu; bu politika artık hem imkânsızdır hem de felaketle sonuçlanmaya mahkûmdur. Bizim hükümetimiz belli ki, tehlikeleri görmeye başlamış; ancak kendi görüşlerini muhalefete rağmen uygulamaya yetecek kadar değil.

Üçüncü Enternasyonal'in (Temmuz 1920) İkinci Kongresi'ne sunulan *Tezler*'de, Lenin tarafından kaleme alınmış, "*Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu Üzerine Tezler'in İlk Taslağı*" (*Tezler*, s. 40-47) başlıklı makale çok ilginç. Aşağıdaki paragrafların özellikle aydınlatıcı olduğunu düşünüyorum:

"Dünyanın bugünkü siyasal durumu, proletarya diktatörlüğünü gündeme getirmiştir. Dünyanın siyasal gelişmeleri kaçınılmaz olarak tek bir ağırlık merkezinde, dünya burjuvazisinin Sovyet Cumhuriyeti'ne karşı savaşımında yoğunlaşmaktadır. Bir yandan bütün ülkelerdeki ileri işçi sınıfının Sovyetçi hareketleri diğer yandan da Sovyet hükümetinin dünya emperyalizmi karşısındaki zaferinden başka bir kurtuluş şansları olmadığını geçirdikleri acı deneyimlerle öğrenen ezilen uluslarla sömürgelerdeki ulusal kurtuluş hareketleri kaçınılmaz olarak Sovyet Cumhuriyeti'nin etrafında toplanıyor.

Bu yüzden artık kendimizi dünyanın bütün işçilerinin birleşmesi gerektiği gerçeğini kabul etmek ve bunu ilan etmekle sınırlandıramayız. Bütün ulusal hareketlerin ve sömürgelerdeki kurtuluş hareketlerinin Sovyet Rusya ile çok yakın bir ittifaka girmesi olanağını sağlayacak bir politika izlenmelidir. Bu ittifakın biçimini, her ülkedeki proleter hareketin gelişme düzeyi ya da geri ülkeler veya geri ulusal topluluklardaki ileri işçilerle köylülerin burjuva demokratik kurtuluş hareketinin gelişme düzeyi belirler.

Bize göre federasyon, çeşitli uluslara mensup bütün işçilerin tam birliğine giden yolda geçici bir oluşumdur."

Bana göre Sinn Fein veya Mısır ve Hindistan ulusalcılığıyla işbirliğinin formülü bu. İleride daha da ayrıntılı bir şekilde dillendiriliyor. Lenin, geri kalmış ülkelere ilişkin olarak şunları göz önünde bulundurmamız gerektiğini söylüyor:

"Bu ülkelerde tüm komünistlerin burjuva demokratik kurtuluş hareketiyle işbirliği yapması gerekir."

Yine:

> "Komünist Enternasyonal geri kalmış ülkelerin burjuva demokrasileriyle geçici ittifaklar kurmalı, ancak asla birleşmemelidir." Sınıf bilinci olan proletarya "uzun süredir ezilmiş ülkelerdeki süregelen ulusal hassasiyete dikkatle yaklaşırken," "yarar sağlayacak belli ayrıcalıklara rıza göstermelidir."

Rus Hükümetinin Asya politikası hem Britanya İmparatorluğu'na karşı bir hamle olarak hem Britanya hükümetini barışa teşvik etmek üzere hayata geçirildi. Asya politikası, ileri gelen Bolşevik liderlerin tasarılarında İngiltere'de İşçi Partisi'nin tasarılarındakinden daha fazla yer tutuyor. Yöntem henüz komünizmi telkin etmek değil, çünkü İranlıların ve Hinduların Marx'ın öğretileri için yeterince olgun olmadığı düşünülüyor. Moskova, para yardımı ve ajitatörler aracılığıyla ulusal hareketleri destekliyor. Bolşevik koruması altındaki yarı bağımsız ülkeler yöntemi söz konusu. Bu politikanın, örtülü propaganda altında emperyalizm için fırsatlar yarattığı ortada; politikanın emperyalist boyutunun bazı Bolşeviklerin aklını çeldiğini de söylemeye gerek yok. Lenin'in Üçüncü Enternasyonal'in en son Kongresi'nde (Temmuz 1920) yaptığı konuşmanın kapanış kısmını Doğu politikasına ayırması da, Doğu politikasına verilen resmi önemi gösteriyor.

Rus olan diğer bütün şeyler gibi Bolşevizm de kısmen Asyalı bir karaktere sahip. İki ayrı politikaya evrilen iki ayrı eğilim kolaylıkla fark edilebilir. Bir tarafta Rusya'nın sınai gelişimini isteyen deneyimli Bolşevikler var. Devrimin ulusal kazançlarının korunmasını, Batı'yla ticaret yaparak adım adım normal bir devlet haline gelinmesini isteyen bu Bolşeviklerin gerekçeleri şu gerçeklere dayanıyor: Rusya'nın ekonomik tükenmişliği, yaşamın bu şekilde sancılı

devam etmesi halinde Bolşevizme karşı nihai bir ayaklanma tehlikesi ve halkın acılarını dindirmek isteyen doğal bir insaniyet duygusu; ayrıca devrimlerin başka ülkelerde de sanayide aynı şekilde çöküşe yol açması halinde, Rusya'nın acil olarak ihtiyaç duyduğu dış yardımı alması da imkânsızlaşacak. Hükümetin zayıf olduğu ilk günlerde, politikalar üzerinde tartışmasız söz sahibiydi bu grup, ancak başarı, konumlarının sağlamlığını biraz sarstı.

Diğer yanda ise, birbirinden tamamen farklı iki amacın harmanlanması söz konusu: Birincisi, devrimi Batı'ya komünist teoriye uygun olarak yayma arzusu, ki gerçek bir barışa ulaşmanın tek yolunun bu olduğuna inanılıyor; ikincisi Asya'da hakimiyet arzusu. Bazılarının aklına safirler, yakutlar, altın tahtlar ve ataları Süleyman'a ait diğer şaşaayı da düşüren bu arzu, Doğu politikasının terk edilmesi konusunda bir gönülsüzlüğü de beraberinde getiriyor. Ancak, Doğu politikası bir kenara bırakılmadığı sürece, kapitalist İngiltere ile barışın mümkün olmadığının da bilincindeler. Kimi İngilizlerin aklından, İngiltere'nin devrim trenine binmesi durumunda, Hindistan'ı Ruslara bırakmamız gerektiği düşüncesinin geçip geçmediğini bilmiyorum. Ancak, tersi olursa, yani Hindistan bizden alınırsa, emperyalist duyguların alacağı darbenin bizi bir devrime iteceğine inananlar olduğuna eminim. Her koşulda, iki politika da - yani Batı'da devrim ve Doğu'da (ezilen halkların kurtarılması kisvesi altında) fetih - iç içe ve ikisi birlikte, uyum içinde bir bütün oluşturuyor.

Toplumsal bir olgu olarak Bolşevizm, sıradan bir siyasi hareket olarak değil din olarak görülmelidir. Dünyaya bakışımızda genel olarak iki önemli ve etkili ruh halinden söz edilebilir: Dini ve bilimsel bakış açısı. Bilimsel tutum deneysel ilişki, parçalara ayırmak ve

kanıtı olan şeye inanmaktan ibarettir. Bilimsel tutum, Galileo'dan beri siyasi baskı, bireysel çıkar veya mizaç farkı gözetmeden kifayetli her insanın kabul edeceği önemli gerçeklerin ve yasaların ortaya çıkarılmasında etkili olduğunu gösterdi. En erken dönemlerden beri dünyadaki bütün kayda değer ilerlemeler, bilime ve bilimsel mizaca dayanır; bütün büyük kötülükler de dine dayanır.

Dogma olarak kabul edilen, yaşamı yönetmeye kalkan, kanıtların ötesine geçen ya da kanıtlara karşı gelen, entelektüel yöntemlerle değil duygusal veya baskıcı yöntemlerle telkin edilen inanç dizisine din diyorum. Bu tanım icabı, Bolşevizm de bir din; yani kanıtların ötesine geçen ya da kanıtlara karşı gelen dogmalardan söz ediyoruz. Bunu kanıtlamaya çalışacağım. Bolşevizmi kabul edenler bilimsel kanıtlara gözlerini kapayarak entelektüel anlamda intihar ediyorlar. Bolşevizmin tüm öğretileri doğru olsa bile, söylediğim şey yine de geçerlidir, çünkü bu öğretilerin tarafsız olarak incelenmesine izin verilmiyor. Özgür aklın, insanın ilerlemesinin lokomotifi olduğuna inanan bir kişinin, Roma Kilisesi'ne karşı olduğu kadar, Bolşevizme de aynı şekilde temelden karşı olması kaçınılmazdır.

Bolşevizm dinler arasından Hıristiyanlık ve Budizmden ziyade Müslümanlıkla karşılaştırılabilir. Hristiyanlık ve Budizm mistik öğretiler, derin düşünceye dalma aşkı içeren esasen kişisel dinlerdir. Müslümanlık ve Bolşevizm ise daha pratik, toplumsal, dünyevi, bu dünyanın imparatorluğunu kazanmakla ilgililer. Bu iki dinin kurucuları, Şeytan'ın üçüncü teklifine direnemeyecektir. İslam'ın Araplar için yaptığını Bolşevikler Ruslar için yapabilir. Nasıl ki Ali, Muhammed'in başarısının ardından yalnızca Peygamber'in peşinden giden siyasetçilere boyun eğdiyse, hakiki komünistler de Bol-

şeviklerin peşinden gidenlerin önünde eğilecektir. O vakit, bütün saltanat ve şatafatıyla Asya İmparatorluğu, gelişimin bir sonraki aşaması olabilir; tarih içinde geriye dönüp bakıldığında komünizm Bolşevizmin küçük bir parçası olarak kalabilir, tıpkı alkolden uzak durmanın Müslümanlığın küçük bir parçası oluşu gibi. Bir dünya gücü olarak Bolşevizmin ister devrim ister imparatorluk uğruna Amerika ile korkunç bir çekişmeye girmesi kaçınılmaz. Amerika, Müslümanların şimdiye kadar karşılaştığı her şeyden daha sağlam, daha güçlü. Ama komünizmin öğretilerine göre, uzun vadede Amerikalı emekçiler arasında ilerleme kaydedilmesi de neredeyse kesin, bu yüzden Amerika'nın muhalefetinin sonsuza kadar sürmesi beklenmiyor. Bolşevizm Rusya'da kaybedebilir, ama öyle bile olsa başka bir yerde tekrar ortaya çıkacaktır; çünkü Bolşevizm sıkıntı içindeki sınai nüfus için biçilmiş kaftan. Bolşevizmin kötü yanı, kökeninin halkın sefalet içinde olmasına dayanıyor oluşu; sorun iyiyi kötüden ayırabilmek. Çaresizliğin ve vahşetin pençesine düşmemiş ülkelerde de iyinin benimsenmesini sağlamak.

Rusya gelişmemiş bir ülke; Batı'nın siyaset ve sanayide keyfi güce dayalı uygulamaların yerine geçirmek istediği eşit ortaklığa dayalı yöntemler için henüz hazır değil. Rusya'da Bolşeviklerin uyguladıkları yöntemler az ya da çok kaçınılmaz görünüyor; her koşulda bu yöntemleri çok geniş hatlarıyla eleştirecek değilim. Ama bu yöntemlerin, daha ileri ülkelere uygun olmadığını söyleyebilirim ve eğer Bolşeviklerin prestiji, bizim sosyalistleri birebir taklide iterse bu bizim sosyalistlerimiz açısından gereksiz bir geri adım olur. Eğer gericiler, zeka fukaralıkları nedeniyle, şiddet içeren yöntemleri benimsemeye zorlanırlarsa bu affedilmesi çok daha zor bir hata olur. Sahip olduğumuz uygarlık ve karşılıklı hoşgörü mirasımız, hem bizim için hem dünya için önemli. Rusya'da ya-

şam bizimkiyle karşılaştırıldığında her zaman çok daha çetin ve zalimdi, savaş yüzünden ise bu zorluk ve zalimliğin bütün dünyaya yayılması tehdidi ortaya çıktı. İngiltere'de iki tarafın da daha ılımlı yaklaşımıyla bundan kaçınılabileceği yönünde umudum var. Ama bunun için öncelikle, Bolşeviklere bakışımızın yaşanan melodram tarafından belirlenmesine artık son vermek ve iyi tarafından da bakmak gerekiyor: Bolşevikler ne tapılması gereken melekler ne de yok edilmesi gereken şeytanlar. Bolşevikler, neredeyse imkânsız olan bir görevi büyük bir beceriyle yerine getirmeye çalışan cesur ve muktedir kişiler sadece.

KISIM II
BOLŞEVİK TEORİ

10

MATERYALİST TARİH TEORİSİ

Bilindiği adıyla materyalist tarihin kaynağı Marx'tır ve bu anlayış bütün komünist felsefenin temelidir. Tabii ki, insanın komünist olmak için bu anlayışı kabul etmesinin şart olduğunu söylemiyorum, ancak materyalist tarihin Komünist Parti tarafından kabul edildiği, siyaset ve taktik açısından Komünist Parti'nin bakışını derinden etkilediği bir gerçektir. İsim aslında teoriyle kastedileni tam olarak yansıtmıyor. Materyalist tarih, tarihteki bütün kitlesel olayların ekonomik dürtülerle belirlendiği anlamına geliyor. Bu bakışın felsefi anlamda materyalizmle temelde hiçbir ilgisi yok. Felsefi anlamda materyalizm, görünüşte zihinsel olan olayların ya aslen fiziksel olduğu veya her koşulda katıksız olarak fiziksel sebepleri bulunduğu teorisidir. Bu anlamıyla materyalizm hem Marx'ın öğretisinde yer alır hem de bütün ortodoks Marksistler tarafından da benimsenir. Materyalizm yanlısı ve karşıtı tartışmalar uzun ve karışıktırlar ve şu anda bizi ilgilendirmiyorlar. İşin aslı materyalizmin doğruluğu ya da yanlışlığının siyaset üzerinde hiçbir etkisi yoktur.

Özelde, felsefi materyalizm ekonomik nedenlerin siyasette temel olduğunu kanıtlamıyor. Örneğin iklimin belirleyici faktörlerden biri olduğunu söyleyen Buckle'ın görüşü de aynı şekilde materyalizmle bağdaşıyor. Her şeyi cinselliğe bağlayan Freudyen bakış

açısı da öyle. Tarihe bakmanın, felsefi açıdan materyalist sayılan ama ekonomik olmayan ya da Marksist formüle uymayan sayısız yolu var. Yani, materyalizm felsefi anlamda doğru olsa bile "materyalist tarih anlayışı" yanlış olabilir.

Öte yandan, materyalist felsefe yanlış olsa bile bütün siyasi olayların altında ekonomik sebepler yatıyor olabilir. Ekonomik sebepler, insanların mülkiyet arzusuyla harekete geçer ve mülkiyet arzusu ne denli güçlüyse ekonomik sebepler de o kadar güçlü olur; ancak bu mülkiyet arzusu felsefi açıdan materyalist kavramlarla açıklanamayabilir.

Her durumda felsefi materyalizmle "materyalist tarih anlayışı" olarak adlandırılan şey arasında mantıksal hiçbir bağlantı yoktur.

Bu tarz gerçekleri fark etmek önem taşır. Yoksa insanlar siyasi teorileri tamamen alakasız nedenlerle savunulabilir ya da bu teorilere yine alakasız nedenlerle karşı çıkabilirler ya da tamamen insan doğasına ait somut olgularla ilgili soruları, teorik felsefenin argümanlarıyla açıklamaya kalkabilirler. Bu karışım hem felsefeye hem siyasete zarar verir, bu yüzden kaçınılması gerekir.

Bir siyasi teoriyi bir felsefi öğretiye dayandırma çabasının arzu edilir bir yaklaşım olmamasının bir sebebi daha var. Materyalizmin felsefi öğretisinin, eğer bu öğreti doğruysa, her yerde ve her zaman doğru olması gerekir; Budizm ya da Hussite hareketi için bile istisnalar olamaz. Nihayetinde politikalarının kendi metafizik güçlerinin sonucu olduğuna inanan insanlar, her şeyi içeren kapsamlı bir anlayışla genel bir tarih anlayışının en iyimser bakışla sadece genel olarak ve ekseriyetle doğru olabileceğini kabul etmezler. Marksist komünizmin dogmatik karakteri, öğretinin temelinde olduğu varsayılan felsefeden destek alıyor; Marksist

komünizmde Katolik teolojinin kesinliği var, modern bilimin değişkenliği ve kuşkucu pratikliği yok.

Kesin bir metafizik yasa olarak değil de, pratik bir yaklaşım olarak ele alındığında materyalist tarihin çok geniş bir doğruluk ölçüsü var. Doğruluğuna örnek olarak sanayiciliğin fikirler üzerindeki etkisine bakalım. Kentte işçi sınıfının dini inancının çöküşüne Darwinizm ya da İncil eleştirileri değil, sanayicilik neden oldu. Sanayicilik aynı zamanda zengin kesimler arasında dini yeniden canlandırdı. 18. yüzyılda Fransız aristokratları çoğunlukla serbest düşünceyi benimseyen insanlardı; şimdi onların torunları çoğunlukla Katolik, çünkü devrimci proletaryaya karşı bütün gerici güçlerin birleşmesi şart olmuştu. Kadınların özgürleşmesini ele alalım. Plato, Mary Wolstonecraft ve John Stuart Mill harikulade argümanlar öne sürdüler ama etkileri güçsüz birkaç idealistle sınırlı kaldı. Savaş kadınların sanayide yaygın olarak işe alınmasına yol açınca kadınlara seçme hakkı verilmesi yönündeki argümanlara karşı gelmek imkânsızlaştı. Dahası geleneksel cinsel ahlak çöktü; çünkü bu ahlak kadının babasına ve kocasına bağımlılığına dayanıyordu. Cinsel ahlak gibi bir konuda yaşanan değişiklikler sıradan kadınların ve erkeklerin düşüncelerinde, duygularında derin değişimlere yol açtı. Yasalarda, edebiyatta, sanatta, ve ekonomiye uzak olan daha pek çok kurumda değişimler de bu sayede oldu.

Bu tarz olgular, Marksistlerin "burjuva ideolojisi" söylemlerini haklı çıkarıyor, yani bu tür bir ahlakın sermaye sahipleri tarafından dünyaya dayatıldığı argümanını. İnsanın haline şükretmesi, zenginlerin yoksullara öğütlediği erdemlerden birisidir. Zenginler haline şükretmenin erdem olduğuna samimiyetle inanıyor -en azından eskiden inanıyorlardı. Yoksullar arasında daha dindar

olanları da kısmen otoritenin etkisiyle kısmen de boyun eğme dürtüsüyle buna inanıyor; MacDougall'ın "negatif bencillik" adını verdiği bu duruma düşünülenden daha sık rastlanılıyor. Aynı şekilde erkekler kadınların iffeti üzerine öğüt verirken kadınlar da bu telkinleri kabul ediyordu; iki cins de bu öğretiye gerçekten inanıyordu ama namus söyleminin devamlılığı, ancak erkeklerin ekonomik gücüyle mümkün oluyordu. Bu da günahkâr kadınların dünyada cezalandırılmasına yol açıyor ama ahiretteki ceza da ayrıca muhtemel görünüyordu. Ancak ekonomik cezalandırma ortadan kalkınca günahkârlık da daha az mahkum edilir olmaya başladı. Bu tür değişimlerde "burjuva ideolojisinin" çöküşünü görüyoruz.

Ekonomik olguların, bir dönemin ya da ulusun politikalarını, inanç yapısını belirlemekte temel önem taşımasına karşın, ekonomik olmayan faktörlerin -pratikte ölümcül olabilecek hatalar yapma riski göze alınmadan- ihmal edilebileceğine inanmıyorum.

Ekonomik olmayan faktörler arasında en belirgin olanı milliyetçiliktir. Bu faktörü görmezden gelen sosyalistler, yanlış yola sapar. Tabii ki, bir ulus bir kez kurulduktan sonra politikalarını büyük ölçüde etkileyen ekonomik çıkarlara sahip olur; ama kural olarak hangi insan grubunun bir ulus oluşturacağını belirleyen şey ekonomik saikler değildir. Savaştan önce liman şehri olarak refahı tamamen Avusturya toprağı olmasından kaynaklanmasına karşın Trieste, kendisini İtalya'nın parçası olarak görüyordu. Hiçbir ekonomik sebep Ulster'le İrlanda'nın geri kalanı arasındaki karşıtlığı açıklamaya yetmez. Doğu Avrupa'da kendi kaderini tayin sonucu yaşanan Balkanlaştırma süreci, ekonomik açıdan bakıldığında felaketle sonuçlandığı gibi özünde duygusal nedenlerden kaynaklanıyordu. Savaş boyunca, yalnızca birkaç istisna dışında emekçiler,

milliyetçi duygulara teslim oldu ve geleneksel komünist tembihi göz ardı etti: "Dünyanın bütün işçileri, birleşin." Ortodoks Marksistlere göre, katliamdan nemalanan kurnaz kapitalistler tarafından yanlış yönlendirildiler. Ancak, psikolojik olguları gözleme yeteneği olan herhangi birisi, bu argümanın büyük ölçüde bir mit olduğunu görür. Savaş, sayısız kapitalistin yıkımına yol açtı, genç olan bir çoğu da proleterler gibi ölümden kaçamadı. İngiltere ile Almanya arasındaki ticari rekabetin savaşı tetikleyen en büyük etkenlerden birisi olduğu su götürmez; ama rekabet ile kâr peşinde koşmak aynı şey değildir. Alman ve İngiliz kapitalistleri muhtemelen birleşerek rekabetle kazandıklarından çok daha fazlasını kazanabilirlerdi ama rekabet içgüdüseldi, bunun ekonomide aldığı biçim de rastlantısaldı. "Kandırılmış" proletarya kadar kapitalistler de milliyetçi içgüdülerin pençesindeydi. İki sınıftan da savaşta kazananlar oldu; ama genel olarak savaş niyetinin arkasında kazanma umudu yoktu. Farklı bir dizi içgüdünün sonucuydu, Marksist psikoloji bu içgüdüleri tam olarak anlayamadı.

Marksistler, sürü içgüdüsü meselesinde bir insanın ait olduğu "sürünün" kendi sınıfı olduğunu, kişinin aynı çıkarları paylaştığı ekonomik sınıfla bir araya geleceğini varsayar. Aslında bunun yalnızca küçük bir kısmı doğrudur. Dünya tarihinde uzun dönemler boyunca insanın sürüsünü seçmesinde en belirleyici faktör din oldu. Şimdi bile Katolik bir işçi, inançsız bir sosyaliste oy vermek yerine Katolik bir kapitaliste verecektir oyunu. Amerika'da yerel seçimlerde oylar dini eğilimlere göre dağılıyor. Dinin belirleyiciliğinin kapitalistlerin işine geldiği, kapitalistleri daha fazla dindarlığa ittiği doğru; bununla birlikte bu sonucu tek başına kapitalistler doğuramazdı. Bu tabloyu yaratan şey, işçilerin kendi yaşamlarının iyileştirilmesinden çok inançlarının yayılmasını tercih etmeleri.

Bu ruh hali ne denli zavallı görünürse görünsün, illa ki kapitalist yalanların ürünü olduğu da söylenemez.

Bütün politikaları insanın arzuları yönetir. Son tahlilde materyalist tarih teorisi, siyasi bilinci olan herkesin tek bir arzuyla hareket ettiği varsayımını temel alır: Ticari mallardan kendine düşen payı artırma arzusu; üstelik bu arzuyu gerçekleştirme yöntemi genellikle, yalnızca bireysel olarak kendi payına düşeni değil kendi sınıfının payına düşeni de artırmaya yönelik olacaktır. Ancak bu varsayım gerçeklikten hayli uzak. İnsan, gururunun okşanması için ve öz saygı kazanmak için tatmin peşinde koşar, güç ister. Rakipleri karşısındaki zafer arzusu öyle güçlüdür ki, sırf bir zaferi mümkün kılmak için farkında olmadan bir rekabet yaratır kimi zaman. Bütün bu dürtüler, bazı önemli yanlarıyla saf ekonomik dürtülerin ötesine geçer.

Siyasi dürtülerin psikanaliz yöntemleriyle tedavi edilmesi gerekiyor. Siyasette de, tıpkı özel yaşamda olduğu gibi, insanlar davranışlarını haklı çıkaracak mitler icat ederler. İnsan eğer siyasetteki en makul dürtünün ekonomik ilerleme olduğunu düşünürse yapmak istediği şeylerin kendini zengin edeceğine inanır. Almanlarla savaşmak istediğinde, Almanlarla rekabetin kendi işini mahvettiğini söyler kendi kendine. Öte yandan kişi, politikalarının insan ırkını ileriye taşımayı hedeflemesi gerektiğini düşünen bir "idealist" ise işledikleri suçlar yüzünden Almanların aşağılanmayı hak ettiğini söyler kendisine. Marksist, ikinci örnekte örtünün arkasında gizlenen gerçeği görür, ancak ilk örnekte gerçeğin farkına varamaz. Kişinin kendi ekonomisinin gelişmesini istemesi nispeten makuldür; ortodoks İngiliz ekonomistlerden 18. yüzyılın rasyonalist psikolojisini miras alan Marx için, zenginleşme isteği kişi-

sel siyasi eylemlerin doğal hedefidir. Ama modern psikoloji, insan aklının üzerinde güvensizce süzüldüğü küçük teknenin altındaki delilik okyanusunda çok daha derinlere daldı. İnsan doğası üzerine çalışan çağdaş öğrenci için, mazide kalmış bir döneme ait entelektüel iyimserlik artık mümkün değildir. Zira bu entelektüel iyimserlik Marksizmde takılı kaldı ve içgüdüler dünyasına yaklaşımlarında Marksistleri katı ve zorba bir konuma getirdi. Materyalist tarih anlayışı bu katılığa önemli bir örnektir.

Bir sonraki bölümde, bana Marx'ınkinden daha doğru gelen bir siyasi psikolojinin hatlarını çizmeye çalışacağım.

11

SİYASETTE SONUCU BELİRLEYEN GÜÇLER

Dünya siyasetinde büyük olaylar, maddi koşullarla insan tutkularının etkileşimi sonucu ortaya çıkar. Tutkuların maddi koşullar üzerindeki işleyişi zekâ tarafından şekillendirilir. Tutkuların kendisi de yabancı tutkuların yön verdiği yabancı zekâyla şekillendirilmiş olabilir. Şimdiye kadar böyle bir değişiklik tamamen bilime aykırıydı, ama belki günün birinde mühendislik kadar kesin olabilir.

Hırsların sınıflandırılması siyaset teorisi açısından hayli elverişli olsa da psikolojideki sınıflandırma farklıdır.

Yaşamsal zorunluluklarla ilgili arzularla başlayabiliriz: Yemek, su, seks ve (soğuk koşullarda) barınma ve giyinme. Bunlar tehdit altındaysa insanın uygulayacağı şiddettin, kalkışacağı eylemlerin sınırı yoktur.

Bu ilkel arzuların üzerinde birçok ikincil arzu kök salmıştır. Temel siyasi önemi açık olan mülkiyet sevgisinin tarihsel ve psikolojik açıdan kökeni istifleme dürtüsüne uzanıyor olabilir. Başkalarının bizim hakkımızda iyi düşünmesini sevmek (ki buna kibir de diyebiliriz), insanın pek çok hayvanla ortak olan bir özelliği; kökeni belki kur yapmaya dayanıyordur, ama olası eşler sağlamanın yanı sıra, topluluk halinde yaşayan hayvanlar arasında hayatta kalmayı da

sağlayan çok değerli bir özellik. Rekabet ve güç sevgisi kıskançlıktan geliyordur belki; özdeş olmasalar da birbirine yakın iki duygu.

Açgözlülük, kibir, rekabet ve güç sevgisi, temel içgüdülerden sonra siyasette olan biten neredeyse her şeyin asıl taşıyıcıları olan dört tutkuyu oluşturuyor. Bunları güçlendiren ve düzenleyen ise sürü içgüdüsü. Ama sürü içgüdüsü tek başına bir taşıyıcı olamaz, çünkü sadece sürünün birlik içinde hareket etmesini sağlar, ortak hareketin ne olacağına karar vermeyi sağlayamaz. Sürü halinde yaşayan hayvanlarda olduğu gibi insanlarda da belirli bir durumda ortak hareket, kısmen sürünün ortak tutkusuyla kısmen de liderin taklit edilmesiyle belirlenir. Siyaset sanatı lideri taklidin, ortak tutkuya üstün gelmesine dayanır.

Saydığımız dört tutkudan sadece birisi, açgözlülük, doğrudan insanın maddi koşullarla ilişkisiyle bağlantılıdır. Diğer üçü, yani kibir, rekabet ve güç sevgisi, toplumsal ilişkilerle ilgilidir. Bence açgözlülüğü bütün siyasi eylemlerin kaynağı olarak varsayan Marksist tarih yorumunda hatalı olan şeyin kaynağı da bu. Pek çok kişinin şöhret ve güç uğruna servetini bir yana bırakacağı çok açık, ülkeler de zaman zaman rekabet uğruna zenginliklerini feda ederler. Bir çeşit üstünlük kurma arzusu, her aktif insanda mevcuttur. Bu arzuyu kösteklemeye çalışan hiçbir toplumsal sistem istikrarını koruyamaz, çünkü tembel çoğunluk asla aktif azınlığın dengi değildir.

"Erdem" denen şey de kibrin bir ürünü: diğerlerinin öveceği şekilde davranma alışkanlığı.

Dört büyük fetih hareketinin, Arabistan'daki kuraklık yüzünden, o ülkedeki göçebelerin meskûn yerlere taşınması sonucu meydana gelmesi maddi koşulların işleyişine örnek olabilir (Myers - Dawn of History (Tarihin Şafağı)). Bu hareketlerin dördüncüsü ve sonun-

cusu İslam'ın doğuşu oldu. Dört harekette de temel gıda ve su ihtiyacı olayları tetikledi; bu ihtiyaç sadece fetih yoluyla giderilebileceğinden ikincil dört tutku da kısa süre sonra tabloya dahil oldu. Modern sanayicilik dönemindeki fetihlerde ikincil tutkular neredeyse tamamen baskın durumda, çünkü bu fetihleri yönetenlerin açlık ya da susuz kalma korkusu yok. Sovyet Rusya'nın sınai geleceği için umut veren şey kibrin kudreti ve güç sevgisi. Bu ikisi, komünist devletin, yetenekleriyle kapitalist bir toplumda engin zenginliklere sahip olabilecek kişileri işe almasını sağlıyor.

Zekâ, maddi koşulların işleyişini derinden değiştiriyor. Amerika ilk keşfedildiğinde insanlar yalnızca altın ve gümüş peşindeydi; bu yüzden doğal olarak ilk yerleşilen bölgeler bugünkü en kârlı yerler değil. Bessemer süreci Almanya'da demir çelik sanayisini başlattı; petrole bağlı icatlar petrole talebi öyle bir artırdı ki, petrol uluslararası politikaları etkileyen temel unsurlardan birisi oldu.

Siyasette bu kadar derin izler bırakan zekânın kendisi politik değildir, bilimsel ve tekniktir: Doğanın insanın tutkularına hizmet etmesini sağlamanın yollarını keşfeden türden bir zekâdır. Bomba ve ampul üretimindeki yararı keşfedilene kadar tungstenin* hiçbir değeri yoktu; şimdiyse insanlar tungsten için gerekirse birbirlerini öldürmeye hazırlar. Bu değişimin sebebi bilimsel zekâdır.

---

* Tungsten: Akkor lamba filamalarının yapımında, elektrikli fırınların rezistanslarında, x ışını yayan antikatot tüplerin ve elektrik kontak parçalarının yapımında, radyasyon önleyici ekranların geliştirilmesinde, hızlı kesme çeliklerinin hazırlanmasında ve güçlendirilmesinde kullanılan; simgesi W olarak gösterilen adı itibariyle "ağır taş" olarak anlamlandırılan sert molibdene (gümüşümsü beyaz renkli metal) benzeyen bir metaldir. -y.h.n.

Dünyanın ilerlemesi ya da gerilemesi, geniş anlamda, açgözlülükle rekabet arasındaki dengeye bağlı. İlki ilerlemeye, ikincisi gerilemeye yol açıyor. Zekâ, daha iyi üretim teknikleri yarattığında bu teknikler mal üretimini artırmak için kullanılabileceği gibi rakipleri yok etmek amacıyla toplumdaki iş gücünün fazlasının kenara ayrılması için de kullanılabilir. Napoleon'un düşüşünden 1914'e kadar daha çok açgözlülük baskın oldu; geçen altı yılda rekabet içgüdüsünün üstünlüğüyle karşı karşıyayız. Bilimsel zekâ bu içgüdüyü ilkel insanlara göre daha fazla kullanma şansı veriyor, çünkü insanları temel ihtiyaçları üretmek için emek harcama zahmetinden kurtarıyor. Bilimsel zekânın ileride geleceği seviye, rekabetin bütün insan ırkının kökünü kazımasına yol açabilir. Bunun savaşa son verecek en etkili yol olduğu kesin.

Bu yöntem hoşunuza gitmediyse bir başka yol daha var: Bilimsel psikoloji ve fizyoloji üzerine çalışmak. Cannon (*Bodily Changes in Pain, Hunger, Fear and Rage* - Acı, Açlık, Korku ve Öfke Durumunda Bedende Meydana Gelen Değişimler) gibi isimlerin yaptıkları çalışmalar sayesinde duyguların fizyolojik kökenlerinden haberdar olduk. Belki bir gün gelecek, fizyolojik araçlar yardımıyla bir nüfusun bütün duygusal doğasını değiştirmek mümkün olacak. O vakit, bu gücün nasıl kullanılacağı yöneticilerin tutkularına bağlı olacak. Kavgacılığı içeride ihtilafa yol açmadan dışarıda savaş çıkarabilecek şekilde teşvik eden bir devlet başarıya ulaşacak. Yöneticilerin insanlığın iyiliğini istemesini güvence altına alacak bir yöntem yok. Bu yüzden insanın duygusal doğasını değiştirme gücünün ilerlemeye sebep olacağını varsaymak için de bir neden yok.

Eğer insan rekabete nokta koymak isterse bunun apaçık bir yolu var. Güç alışkanlığı rekabet tutkusunu kamçılar; dolayısıyla ikti-

darın tek merkezde yoğunlaştığı bir devlet, diğer koşulların birebir eşit olması kaydıyla, iktidarın tek merkezde toplanmadığı bir devlete göre daha savaşçıdır. İşte savaştan hoşlanmayanların diktatörlüğün her biçimine karşı çıkmaları için bir neden daha. Ama savaştan hoşlanmama hali, sandığımızdan çok daha küçük bir kesim için geçerli ve savaşı sevenler aynı argümanı diktatörlüğü desteklemek için kullanabilir.

12

BOLŞEVİKLERİN DEMOKRASİ ELEŞTİRİSİ

Sosyalizme ulaşma yöntemi olarak parlamenter demokrasiye karşı Bolşevikler güçlü bir argüman öne sürüyor. Ben bu argümana yanıtımı, Bolşeviklerin yönteminde hata olarak gördüğüm noktaları göstererek vereceğim. Buradan hareketle, sosyalizmin arzu edilir herhangi bir biçimine ulaşmanın kestirme bir yolu bulunmadığı sonucuna varıyorum. Ama önce Bolşeviklerin argümanının ne olduğuna bakalım.

İlk olarak, komünizmin etkileyeceği kişiler için bunun arzu edilir bir durum olduğundan o kadar eminler ki, komünizmi istemeyen bir halka bile gerekirse silah zoruyla komünizmi dayatmaya gönüllüler. Argüman şöyle devam ediyor: Propaganda araçlarını hâlâ kapitalizm kontrol ediyor, ayrıca yolsuzluk da bu sistemin parçası; parlamenter yöntemlerin komünizme Avam Kamarası'nda çoğunluk vermesi ya da çoğunluk elde edilse bile bunun etkili bir eyleme dönüşmesi mümkün görünmüyor. Komünistler insanların nasıl kandırıldığını, seçilmiş liderlerinin bu insanlara kaç kere ihanet ettiğini anlatıyorlar. Bu noktadan yola çıkarak, kapitalizmin ani ve feci bir şekilde yıkılması gerektiğini; kapitalizmi bir azınlığın yıkabileceğini; bu yıkımın anayasayla ya da şiddete başvurmadan gerçekleşmesinin mümkün olmadığını söylüyorlar. Bu yüzden Bolşeviklere göre kapitalist bir ülkede Komünist Parti'nin görevi

silahlı çatışmaya hazırlanmak, burjuvaziyi silahsızlandırmak için olası bütün önlemleri almak, komünizmi desteklemeye hazır olan proletaryayı da silahlandırmak olmalı.

Bu duruşta bir gerçekçilik ve aymışlık hali seziliyor. Bu yüzden de kendilerini kötümser sanan idealistlere çekici geliyor. Bana göreyse iddia ettiği kadar gerçekçi olmasını engelleyen birçok nokta var.

Öncelikle, anayasal hareketler sırasında İşçi Partisi liderlerinin ihanetine fazlaca vurgu yaparken devrimde komünist liderlerin ihaneti olasılığı üzerinde yeterince durulmuyor. Buna yanıt olarak Marksistler, anayasal hareketlerde insanların dolaylı veya doğrudan yollarla kapitalistlerin parasıyla satın alındığını, devrimci komünizmin ise kapitalistlerin bütün parasını alarak rüşvet vermelerinin de önüne geçeceğini söyleyecekler. Rusya'da bu başarıldı, başka yerlerde de başarılabilir. Ama insanın kendisini kapitalistlere satması tek ihanet biçimi değil. İktidarı ele geçiren bir kişinin elindeki gücü halkın yararına değil de kendi çıkarları için kullanması pekâlâ mümkün. Rusya'da yaşanacak olan bence şu: Yetkiyi kendi elinde toplayan bürokratik aristokrasi, kapitalizm kadar baskıcı ve zorba bir rejim yaratıyor. Marksistler, güç sevgisinin de para sevgisi kadar güçlü bir güdü ve büyük bir haksızlık kaynağı olduğunu bir türlü görmüyorlar, oysa bunu tarafsız bir siyaset öğrencisi bile fark edebilir. Azınlık diktatörlüğüyle sonuçlanan ve şiddet içeren bir devrimin despotluk alışkanlığı yaratacağı bilhassa ortada; bu despotluğun, kendisini doğuran krizi sürdüreceği de. Komünist siyasetçiler de, tıpkı başka partilerin siyasetçilerine benzeyebilir: Birkaçı dürüst kalır, ama büyük çoğunluk güç elde etme perspektifiyle halkı kandırmak üzere makul hikâyeler anlatma becerisi geliştirir. Bir sınıf olarak siyasetçileri iyileştirme-

nin tek akla uygun yolu, halka siyasi ve psikolojik eğitim vererek sahtekârlığı, hileleri, üçkâğıtları, dönen dolapları görebilmelerini sağlamaktır. İngiltere'de insanlar artık iyi bir hatipten kuşku duyma noktasına geldi, artık ağzı laf yapmayan insanların dürüst olduğu düşünülüyor. Ne yazık ki erdem, bu teoride ima edildiği kadar yaygın değil.

Komünist argümanın varsaydığı ikinci nokta şu: Evet, kapitalist propaganda çoğunluğun komünist olmasını önleyebilir, ancak kapitalistlerin kanunları ve polis güçleri komünistlerin azınlıktayken bile askeri üstünlüğü elde etmelerini engelleyemez. Seçimlerde Bolşeviklerin programına çoğunluğun oy vermeyeceği kabul edilirken gizli propaganda sayesinde ordu ve donanmanın içten fethedilebileceği sanılıyor. Bu bakış Rusya deneyimine dayanıyor. Rusya'da yenilgiye uğrayan ordu ve donanma beceriksiz Çarcı yetkililer tarafından da suistimal edildi. Bu argümanın işini bilen ve başarılı devletlerde hiçbir geçerliliği yoktur. Almanlar arasında yenilgi halinde bile, devrimi başlatan sivil halk oldu.

Bu Bolşevik argümanının içerdiği bir başka varsayım daha var ki, bence hiçbir şekilde mazur görülemez. Kapitalist hükümetlerin Rusya'daki deneyimden hiçbir ders almadığı varsayılıyor. Rus Devrimi'nden önce, hükümetlerin Bolşevik teori hakkında bilgisi yoktu. Ayrıca savaşın kaybedilmesi bütün bir Orta ve Doğu Avrupa'da devrimci bir ruh yarattı. İktidar güçleri artık tetikte. Bu iktidarların, yine Bolşevik teoriye göre, seçimlerde halkın çoğunluğu tarafından yeteri kadar desteklenirken ellerini kollarını bağlayıp silahlı kuvvetlerde üstünlüğün kendilerini devirmek isteyenlerin eline geçmesine öylece seyirci kalacaklarını düşünmek için hiçbir neden yok. Demokratik bir ülkede proletaryanın hükümeti

genel seçimle değil de silahla yıkmasının daha zor olduğu gün gibi açık değil mi? İsyancılarla mücadelede hükümetin sayısız avantajı düşünüldüğünde, çok büyük bir çoğunluk desteklemedikçe başarılı bir isyan şansının ne denli düşük olduğu da görülür. Tabii eğer ordu ve donanma özel olarak devrimciyse halkın desteğini almayan bir devrimin sonucunu değiştirebilirler. Rusya'da bunun bir benzeri yaşandı, ancak aynı tablonun Batı ülkelerinde yaşanmasını bekleyemeyiz. Bolşevik teorinin bütün bu varsayımlarına göre azınlığın devrimi ancak gizli bir planla başarılı olabilir, açıkça ilan edilip desteklenmesi halinde tamamen imkânsızlaşır.

Bolşevik devrim öğretisini karikatürize ettiğim söylenebilir. Bolşevik öğretinin savunucuları, bütün siyasi olayların azınlıklarca şekillendirildiğini, çünkü çoğunluğun siyasete kayıtsız kaldığını söylemekte haklılar. Ama, kayıtsız çoğunluğun rıza gösterdiği bir azınlıkla, kayıtsız çoğunluğun ürküp geç de olsa tepki verdiği, nefret ettiği bir azınlık arasında fark var. Bolşevik öğretinin makul olabilmesi için, çoğunluğun geçici bir süre için bile olsa sınıf bilincine sahip azınlığın gerçekleştireceği devrime rıza göstermeye ikna olması şart. Bu durum da Rusya deneyiminde yaşandı: Barış ve toprak özlemi, Kasım 1917'de Bolşeviklerin geniş bir halk desteği almasını sağladı ama aynı halk devrimin ertesinde komünizmden hoşlanmadı.

Bence burada, Bolşevik felsefenin önemli bir noktasına geliyoruz. Devrim anında komünistler popüler sloganlarla sadece komünizmin kazanabileceğinden daha fazla destek kazanıyorlar. Bu şekilde devlet aygıtını ele geçirdikten sonra onu kendi amaçları için kullanıyorlar. Ama bu yöntem de ancak ilan edilmediği sürece başarılı olabilir. Bu duruma siyasette sık rastlanır. Birlikçiler 1900'de

Boer Savaşı'nda çoğunluğu sağlamış, bu gücünü Kilise okullarını ve bira yapımcılarını gelire bağlamak için kullanmıştı. Liberaller 1906'da Çinli emekçilere üstünlük sağlamış, bunu Fransa ile gizli ittifak ve Çarcı Rusya ile ittifak kurmak için kullanmıştı. Başkan Wilson 1916'da tarafsızlık konusunda çoğunluğu sağladıktan sonra, bunu savaşa girmek için kullandı. Bu yöntem demokrasinin repertuvarında var ama başarısı doğru zaman gelene kadar inkar etmeye dayanıyor. Bolşevikler gibi kendilerine verilen gücü verilme amacından farklı olarak kullanma niyetlerini önceden beyan etme dürüstlüğünü gösterenlerin planlarını gerçekleştirme şansı pek bulunmuyor.

Bütün bu düşüncelerden çıkarılacak sonuç bence şu: Demokratik ve siyasi terbiyesi olan bir ülkede komünizm lehine bir silahlı devrimin hiç başarı şansı yok, tabii eğer anayasal yollarla komünist bir hükümeti iş başına getirecek bir çoğunluktan daha fazlasının desteğine sahip değilse. Ola ki komünist bir hükümet anayasal yolla iş başına gelir ve programını uygulamaya kalkarsa o vakit sermaye tarafından, ordu ve donanmadaki subayların çoğunun da dahil olduğu bir silahlı direnişle karşılaşacaktır. Ancak bu direnişi bastırmak için hukuka ve anayasaya saygı fikriyle hareket eden büyük bir kesimin desteğini alır. Aynı hipotezden hareketle ulusun çoğunluğunun komünizme ikna olduğu bir ülkede komünist hükümetin, işçilerin sadakatinden yana sıkıntısı olmayacak, böylece Rusya'daki Bolşevikler gibi nereye baksa ihanet görmeyecektir. Bu koşullarda kapitalistlerin direnişinin çok zorlanmadan bastırılabileceğini, üstelik komünistlerin ılımlı kesimden de az da olsa bir destek alacağını düşünüyorum. Ne var ki, kapitalist hükümete karşı azınlıktaki komünistlerin ayaklanması halinde, ılımlı kesimin tamamı kapitalist hükümetten yana olur.

Emekçilerin komünizmi benimsemesinin kapitalist propaganda tarafından önlendiği iddiası yalnızca kısmen doğrudur. Kapitalist propaganda İrlandalıları İngilizlere karşı oy kullanmaktan hiçbir zaman alıkoyamadı, üstelik bu amaç için yoğun bir propaganda yapıldığı halde. Neredeyse hiçbir parasal desteği bulunmayan milliyetçi hareketler karşısında da sayısız kereler başarısızlığa uğradı. Kapitalist propaganda dini duygularla başa çıkamadı. Sanayide çalışan ve sosyalizmden en çok faydalanacak olan nüfus da işverenin karşı çıkmasına rağmen ekseriyetle sosyalist görüşü kabul etti. Gerçek şu ki: Sosyalizm ortalama vatandaşta milliyetçiliğin, bir zamanlar da dinin uyandırdığı o tutkulu ilgiyi uyandırmıyor. Tabii koşullar hiç değişmez diye bir şey yok: Belki Reform Çağı'nın akabinde yaşanan din savaşlarına benzer ekonomik iç savaşlar dönemine yaklaşıyoruz. Böyle bir dönemde milliyetçilik bir kenara itilir: İngiliz ve Alman sosyalistleri ya da İngiliz ve Alman kapitalistleri birbirlerine muhalif siyasi kampta yer alan yurttaşlarından daha yakın hissederler kendilerini. O gün geldiğinde, ileri derecede sanayileşmiş ülkelerde sosyalist çoğunluğa ulaşmak zor olmaz; eğer sosyalizme kan dökülmeden ulaşılamıyorsa buna proletarya savunucularının dillerinden düşmeyen şiddet ihtiyacı değil, zenginlerin anayasal olmayan eylemleri sebep olur. Böyle bir fikrin yeşerip yeşermeyeceği mülkiyet sahibi sınıfların ne kadar inatçı veya uzlaşmacı olduğuna ya da tam tersine kökten ekonomik değişim isteyenlerin ne kadar ılımlı veya şiddete başvurma eğiliminde olduğuna bağlıdır. Bolşeviklerin ulaşamamaktan şikâyetçi oldukları çoğunluğun bu hale gelmesinde kendi acımasız taktiklerinin payı var.

Bütün bu detayların yanı sıra, demokratik bir toplumda şiddet içeren devrime karşı iki temel itiraz var. İlki şu, sandıkta çoğun-

luğa saygı ilkesi bir kez kenara atılırsa kişinin ait olduğu azınlığın, zaferi koruyabileceğine inanmak için fazla neden kalmıyor. Komünistlerden başka azınlıklar da var: Dini azınlıklar, yeşilaycılar, militarist azınlıklar, kapitalist azınlıklar.... Bu azınlık gruplarından herhangi birisi Bolşeviklerin iktidara ulaşmak için savunduğu yöntemi benimseyebilir ve her birinin de başarı şansı olur. Azınlıkları bugün için durduran şey hukuka ve anayasaya saygıdır. Bolşevikler açıkça dile getirmeseler de kendileri doludizgin devrim hazırlığı yaparken diğer bütün partilerin buna saygı göstereceğini varsayıyorlar. Ama Bolşeviklerin şiddet felsefesi bir kez popüler olursa bundan yararlı çıkacak grubun kendileri olacağının güvencesi yok. Komünizmin halkın çoğunluğunun yararına olduğuna inanıyorlar; bu hususta çoğunluğu ikna edebilecekleri konusunda kendilerine güvenmeleri gerekir, ayrıca propaganda yoluyla kazanmak için kolları sıvarken sabırlı olmayı öğrenmeliler.

Azınlık şiddetine karşı ikinci temel itiraz şu: Yasaların görmezden gelinmesi yaygınlaşırsa bir vahşi hayvanı da serbest bırakmış oluruz; uygarlığın bir ölçüde dizginleyebildiği ilkel arzular ve bencillik şaha kalkar. Ortaçağ felsefesi üzerine çalışan her öğrenci, bu devirde yasalara verilen olağanüstü önem karşısında şaşkınlık yaşamıştır. Haramilerin her yanı sardığı ülkelerde ilerlemenin biricik koşulu yasalardı. Biz modern dünyada çoğunluğun yasalara uyduğunu baştan kabul ediyoruz, bu varsayımı mümkün kılan yüzlerce yıllık çabanın ise farkında değiliz. Cinayet, tecavüz, silahlı soygun tekrar ortalığı kasıp kavurursa doğal olarak beklediğimiz pek çok şeyin nasıl birdenbire hayatımızdan çıkacağını da unutuyoruz. Ayrıca, bu noktaya ne kadar kolay gelinebileceğini de unutuyoruz. Son savaşın ardından kısıtlamalar hafifleyince Üçüncü Enternasyonal'in ilan ettiği evrensel sınıf savaşına ek ola-

rak anayasal hükümetin ve yasaların çiğnenmesinin açıkça teşvik edilmesi, insanların ekmek için birbirlerini öldürmelerine, kadınların ancak silahlı koruma altında kendilerini güvende hissetmelerine neden olabilir, ki bence olacaktır. Medeni ülkeler demokratik hükümetleri iç tartışmaları şiddete başvurmadan halletmek için benimsediler. Demokratik hükümetler, kendilerine atfedilen bütün o kusurları barındırıyor olabilirler; ama önemli bir meziyetleri var, insanlar siyasi kavgalarda iç savaş yerine hükümeti tercih ediyor. Bu kabulü zayıflatmaya kalkışan herkes ister Ulster, ister Moskova'da olsun büyük bir vebalin altına girer. Medeniyet, hiçbir zaman yıkılamayacak kadar istikrarlı bir noktada değil; kanunsuz şiddet ortamından kimseye hayır gelmez. Başka bir sebepten olmasa bile sırf bu yüzden, demokratik bir ortamda devrimci şiddet son derece tehlikelidir.

13

DEVRİM VE DİKTATÖRLÜK

Bolşeviklerin komünizme ulaşmak için çok kesin bir programları var. Lenin, bu programı defalarca ortaya koydu, son olarak da Üçüncü Enternasyonal'in Bağımsız İşçi Partisi'nin sorularına yanıt olarak verdiği belgede yer alıyor bu program.

Kapitalistlerin ayrıcalıklarını korumak için hiçbir şeyden çekinmeyeceği söyleniyor. Sınıflar devam ettiği sürece, siyasi bilinci olan her insanın doğasında kendi sınıfının çıkarları için mücadele etmek vardır. Çekişme uçlara çekilmezse gerçek anlamda fiziksel savaşın yerine uzlaşma ve siyasi aldatmaca yöntemleri tercih edilir; ama proletarya kapitalistlere karşı gerçekten yaşamsal bir saldırıya kalkışırsa işçileri bekleyen şey silah ve süngü olur. Bu durum kaçınılmaz ve kesin olduğundan bu saldırıya karşı hazırlıklı olmak, propagandayı ona göre yürütmek gerekir. Pasifist yöntemlerle de komünizmin gerçekleşebileceğini iddia edenler, emekçilerin sahte dostlarıdır, kasten ya da farkında olmadan burjuvazinin örtük müttefikleridirler.

O halde, Bolşevik teoriye göre, mevcut ekonomik sistemdeki adaletsizliklere bir gün çare bulunacaksa silahlı çatışma er ya da geç yaşanacaktır. Silahlı çatışmanın gerçekleşmesini varsaymakla kalmıyorlar, nasıl yürütüleceğine dair oldukça net bir fikirleri var.

Bu fikir Rusya'da hayata geçirildi ve çok geçmeden bütün medeni ülkelerde uygulanacak. Sınıf bilinci olan emekçileri temsil eden komünistler, olayların mevcut hükümetten hoşnutsuzluğa neden olarak devrimci bir ruh yaratacağı uygun anı bekliyorlar. Sonra bu hoşnutsuzluğun liderliğini üstleniyor ve başarılı bir devrimin ardından silahları, demiryollarını, devlet hazinesini, velhasıl modern hükümetin gücünün dayanacağı bütün kaynakları ele geçiriyorlar. Sonra siyasi erki, bütün ulus içinde ne kadar azınlıkta olduklarına bakmaksızın komünistlere ayırıyorlar. Propaganda ve eğitimin kontrolünü ellerinde tutmaları sayesinde sayılarını artırmaya çalışıyorlar. Bu arada mümkün olduğu kadar kısa sürede ekonomik yaşamın her alanına komünizmi getiriyorlar.

Nihayetinde, koşullara göre uzun veya kısa vadede ulus komünizme dönecek, kapitalizmin yadigârları yok edilecek, o vakit özgürlüğü tesis etmek mümkün olacak. Alıştığımız siyasi çatışmalar bir daha tekrar ortaya çıkmayacak. Komünistlere göre zamanımızın şiddetli sorunlarının hepsinin kaynağı sınıf çatışması, sınıfsal ayrımlar ortadan kalktığında bu sorunlar da ortadan kalkacak. Devlet sınıf savaşında zaferi bir tarafa vermek için tasarlanmış bir iktidar motoru olduğundan artık devlete ihtiyaç kalmayacak. Sıradan devletler zaferi kapitalistlere vermek üzere tasarlanmışlar; proleter devlet (Sovyet Rusya) zaferi emekçilere vermek üzere tasarlandı. Toplum sadece emekçilerden oluştuğunda o zaman devletin bir fonksiyonu kalmayacak. Böylece bir diktatörlük döneminin ardından nihayet anarşist komünizmin hedeflediği koşullara çok benzer bir duruma varacağız.

Ütopyaya bu yolla ulaşılmasıyla ilgili üç soru var. İlki şu: Bolşeviklerin habercisi olduğu nihai devlet istenilir bir devlet olacak mı?

Bu devlete Bolşevik yöntemiyle varılırken yaşanacak çatışma çok uzarsa ve savaşın ortaya çıkardığı kötülükler nihai iyiliğe baskın çıkarsa ne olur? Üçüncüsü, bu yöntemle gerçekten sonuçta Bolşeviklerin arzu ettiği devlete mi varılır, yoksa yolun bir noktasında tamamen farklı bir sonuca mı ulaşılır? Biz Bolşevik olacaksak, bütün bu sorulara programımıza uygun şekilde yanıt vermemiz gerekir.

İlk soruya gelirsek, bu soruya hiç çekinmeden komünizmi destekleyecek şekilde yanıt verebilirim. Mevcut sermaye dağılımındaki eşitsizlikler ve adaletsizlikler ortada. Belki sanayi için yararlı bir teşvik oluşturdukları savunması yapılabilir ama bu savunmanın bizi pek ileriye götüreceğini sanmıyorum. Ancak ben bu soruyu daha önce, *Özgürlük Yolu** kitabımda tartışmıştım, o yüzden burada soru için vakit harcamayacağım. Bu meselede Bolşeviklerin duruşunu uygun buluyorum. Benim tartışmak istediğim, diğer iki soru.

İkinci sorumuz şuydu: Bolşeviklerin hedeflediği nihai iyilik, kendi teorilerinin öngördüğü üzere ödenmesi beklenen bedeli karşılayacak kadar büyük mü?

Bu soruya insanın kendinden emin olarak olumlu yanıt verebilmesi gerekir. Bir kez ulaşılırsa komünizmin getireceği faydaların kalıcı olması bekleniyor; daha sonraki değişimlerin de iyiye doğru olacağını, eski kötülükleri canlandırmayacağını umut etmek meşru bir beklenti. Ama komünist devrimin sonucunun bir dereceye kadar belirsiz olduğunu kabul edersek, ki bunu kabul etmek gerekir, o zaman bedeli de hesaba katmak gerekir; çünkü bu bedelin çok büyük kısmı belirli değil.

---

* *Özgürlük Yolu*, çev: Şebnem Duran, bgst Yayınları, 2015. -y.h.n.

Ekim 1917 devriminden beri Sovyet hükümeti neredeyse dünyanın tamamıyla savaşta, ayrıca içeride de bir iç savaş var. Bunu bir tesadüf ya da öngörülemeyen bir talihsizlik olarak kabul etmek mümkün değil. Marksist teoriye göre, yaşananlar zaten olmak zorundaydı. Gerçekten de Rusya daha vahim sonuçlarla karşılaşmadığı için şanslı. Her şeyden önce savaştan bitap düşen dünyanın, askerî macera arayacak hali yok. İkinci olarak Çarcı rejim, Avrupa'nın en kötü rejimiydi, bu yüzden başka bir kapitalist hükümetin alabileceğinden çok daha az destek aldı. Yine hatırlatalım: Rusya'nın uçsuz bucaksız bir tarım ülkesi oluşu işgale ve ablukaya karşı direnişi, Büyük Britanya, Fransa veya Almanya'ya göre çok daha kolaylaştırıyor. Aynı başarıyla direniş gösterebilecek bir ülke daha var, o da ABD. ABD ise proletarya devriminden şu anda çok uzakta ve daha uzun süre kapitalizmin ana kalesi olmaya devam edecek gibi duruyor. Benzer bir devrime kalkıştığında İngiltere'nin, ABD önderliğindeki bir abluka politikası sonucu açlıkla dize getirileceği ve birkaç ayda teslim bayrağı çekeceği ortada. Aynı şey bir dereceye kadar kıta ülkeleri için de geçerli. Bu yüzden uluslararası devrim mümkün olana kadar Rusya örneğini izleyen herhangi bir ülke Rusya'nın ödediğinden çok daha ağır bir bedel ödeyecek.

Rusya şu anda çok ağır bir bedel ödüyor. Neredeyse bütün ülkenin çektiği yoksulluk, nihai kazancın yanında küçük bir sorun gibi görülebilir, ancak yoksulluk çok daha büyük kötülükleri beraberinde getiriyor. Bu gerçeği hiç yoksulluk çekmemiş, bu yüzden de meseleyi hafife alan kimseler bile kabul ediyor.

Açlık yüzünden bütün enerjisini gıda peşinde koşmaya ayıran çoğu kişi için yaşam vahşi doğadakinden farksız. Her alandaki kıtlık ne-

deniyle insanlar öfkeli, bu durum siyasi atmosfere de yansıyor. Komünizm telkini zorunluluğu ise bir çeşit sera etkisi yaratıyor; temiz havaya yer yok. İnsanlara belirli bir şekilde düşünmeleri öğretiliyor, özgür akıl tabu sayılıyor. Ülke, Cizvit Okulu'nun hayli büyük bir hali sanki. Her türlü özgürlük "burjuva" diye yaftalanarak yasaklanıyor. Düşüncenin özgür olmadığı yerde aklın çürüdüğünü anımsatmaya gerek bile yok.

Ama Üçüncü Enternasyonal'in liderlerine göre, bütün bunlar mücadelenin başlangıcındaki küçük bir adıma tekabül ediyor ve bu mücadelenin zafere ulaşması için bütün dünyaya yayılması gerekiyor. Bağımsız İşçi Partisi'ne verdikleri yanıtta şöyle söylüyorlar:

"Kapitalist hükümetlerin zincirlerinden kurtulan Avrupa'nın devrimci proletaryasının Anglo-Sakson başkentinde abluka yanlısı İngiliz ve Amerikan kapitalistlerinin direnciyle karşılaşması muhtemel. Ancak o zaman Avrupa'nın devrimci proletaryasının Doğu'nun insanlarıyla birlik olup ayaklanması, bu ayaklanmanın bütün dünyaya yayılması ile İngiliz ve Amerikan kapitalizmine nihai darbe indirilmesi mümkün olur." (*The Times*, 30 Temmuz 1920).

Kehanet edilen savaşın çıkması durumunda, son savaştan daha kötü sonuçlara yol açacağı söyleniyor. Son savaşın yıkıcılığının, getirdiği sefaletin, tahribatın, geniş alanlarda medeniyeti nasıl alaşağı ettiğinin farkında olanlar; barbarlığın ve nefretin nasıl yükseldiğini, barış zamanında frenlenen hayvani dürtülerin nasıl dizginlerinden boşaldığını, bütün bunları görenler, daha korkutucu olaylara sebep olmak konusunda tereddüt edecektir, komünizmin ne kadar arzu edilen bir sistem olduğuna inansalar bile... Ekonomik sistem, bu sistemi uygulamaya geçiren halktan bağımsız düşünülemez ve Moskova'nın sakin sakin üzerinde düşündüğü

gibi böyle bir dünya savaşının ardından gelen nüfus daha vahşi, daha kana susamış ve zalim olacağından gelecek herhangi bir sistemin, baskı ve zulüm aracı olmak dışında bir seçeneği bulunmaz.

Bu da bizi üçüncü soruya getiriyor: Uyguladıkları yöntemleri benimsemek, komünistlerin amaçladıkları sisteme ulaşılmasını sağlayacak mı? Üç soru içinde en can alıcı olanı bu.

Komünizmin, Bolşevik yöntemlerine inananlar tarafından yapılan savunusu, ekonomik kölelik dışında başka bir kölelik olmadığında ve her şey ortak olduğunda mükemmel özgürlüğe ulaşılacağı varsayımına dayanıyor. Korkarım ki bu bir yanılsamadan ibaret.

Komünist devlette de yönetim ve dağıtımın kontrolünü sağlayan memurlar olacak ve gücü de bu kişiler ellerinde toplayacak. Rusya'da şimdi olduğu gibi orduyu kontrol ettikleri sürece, küçük bir azınlık bile olsalar despotik bir güç olmaları ihtimali var. Komünist sisteme geçilmesi -bir dereceye kadar- özgürlükle eş anlamlı değil. Komünizm tam anlamıyla sağlanmış olsa bile, bu daha fazla özgürlük anlamına gelmiyor; yine gıda temininden sorumlu yetkililer olacak, bu yetkililer askerlerin desteğini aldıkları sürece istedikleri gibi yönetecekler. Bu yalnızca bir teori değil: Rusya'nın mevcut durumundan çıkan tescilli ders. Bolşevik teoriye göre küçük bir azınlık iktidara el koyar ve komünizm bütün dünyada uygulanana kadar iktidarda kalır, bunun uzun bir süre olduğunu kendileri de kabul ediyor. Ama iktidar tatlıdır, güce gönüllü olarak teslim olanlar her zaman çıkar. Özellikle de alışkanlık haline gelince daha tatlıdır iktidar, hele ki bu halkı destekle değil süngüyle yönetiyorlarsa bu alışkanlık daha da içlerine işler. Rusya'da iktidara yerleşen Bolşevikler gibi, sosyal devrimin başarılı olduğu her yerde komünistlerin iktidara yerleşmeleri kaçınılmaz. Bu kişilerin

iktidarı bırakmak istememeleri, ta ki bir başka devrim onları koltuklarından edene kadar iktidarda kalmak için bahane bulmaya çalışmaları hiç mi akla yatkın değil? Ekonomik yapıyı değiştirmeden hükümette üst düzeylerde çalışanlara yüksek maaşlar bağlamaları, böylece eski eşitsizlikleri yeniden canlandırmaları çok kolay olmaz mı? Niçin böyle davranmasınlar ki? İdealizm, insan sevgisi ve Bolşeviklerin sürekli tekrarladığı diğer ekonomi dışı sebepler dışında hangi saik onları koltuğa yapışmaktan alıkoyabilir? Şiddet ve azınlığın güç kullanarak yarattığı bir sistem ister istemez sömürüye ve zulme açıktır: İnsan doğası da Marksistlerin söylediği gibiyse yöneticiler şahsi menfaatler elde etmelerini sağlayacak bu tarz fırsatlara niye sırtlarını dönsünler?

Sovyet Rusya gibi büyük bir imparatorluğun yöneticilerinin bir kez iktidara alıştıklarında, proleter ruh halini koruyacakları, sıradan işçilerle kendilerinin ortak sınıfsal çıkarlara sahip olduklarını düşünecekleri iddiasını satmaya çalışmak düpedüz zırvalık. Rusya'da şimdi böyle bir durumun yaşandığını söylemiyorum, ama gerçek, bir takım süslü ifadelerin arkasına saklanabilir. Hükümetin sınıf bilinci ve sınıf çıkarları, gerçek proletaryanınkinden çok farklı; bu gerçek proletaryayı Marksist tasarımda kağıt üzerindeki proletarya ile karıştırmamak gerekir. Kapitalist bir devlette, hükümetle kapitalistler birlikte bir sınıfı oluşturur; Sovyet Rusya'da hükümetin idari zihniyetle kapitalist zihniyeti kaynaştırmasıyla ortaya çıkan birleşim, üst sınıfın gücünü arttırdı. Böyle bir sistemden özgürlük veya eşitlik beklemek için herhangi bir neden görmüyorum, tabii eğer suni bir psikoloji ile siyasi gücün kaynaklarının yanlış analizinden kaynaklanan sebepleri saymazsak.

İki nedenden ötürü Bolşevizmi reddetmek zorundayım: Birincisi,

insanlığın komünizme Bolşevik yöntemlerle ulaşmak için ödeyeceği bedelin çok ağır olması; ikincisi bu bedel ödendikten sonra bile ulaşılan sonucun Bolşeviklerin arzuladıkları gibi olacağına inanmıyor oluşum.

Peki, Bolşeviklerin yöntemlerini reddedersek daha iyi bir ekonomik sisteme nasıl ulaşırız? Bu soruya yanıt vermek zor, yanıtı ayrı bir bölümde ele alacağım.

14

MEKANİZMA VE BİREY

Mevcut ekonomik sistemi, Bolşevizmden başka bir yöntemle kökten bir reformdan geçirmek mümkün mü? İdealistlerin proletarya diktatörlüğü fikrine kapılmalarının başlıca nedeni, bu soruya yanıt vermenin güçlüğü. Eğer şiddet içeren devrim ve komünist iktidar, benim iddia ettiğim gibi idealistlerin arzuladığı sonucu vermeyecekse çaresizliğe sürükleniriz; tabii eğer başka yöntemlerde umut göremezsek. Diğer yöntemlere karşı geliştirilen Bolşevik argümanlar son derece güçlü. İtiraf edeyim, Rusya'nın bugünkü manzarası Bolşevik yöntemlere inancımı kırdığında, kapitalizme ait o kötülüklere deva olacak başka çözüm de ilk başta gelmemişti aklıma. İçimden ilk geçen, siyasi düşünceyi toptan terk etmek, güçlü ve acımasız olanın halkın daha zayıf ve daha iyi niyetli kesimlerini her zaman sömüreceği sonucuna varmaktı. Ne var ki mizaç itibarıyla umutlu ve coşkulu birisinin bu tutumu uzun süre benimsemesi mümkün değil. Tabii eğer bu sonuç gerçek olsaydı, gerçeğe katlanmaktan başka çaremiz kalmayacaktı. Ekşimiş süt diyetiyle ölümsüzlüğe ulaşılacağına inananlar var. Bu tarz iyimserlikler basitçe çürütülebilir, ileriye giderek ölümden kaçmanın başka yollarına işaret etmek gereksizdir. Aynı şekilde, Bolşevizmin altın çağına ulaşamayacağı argümanı, bu altın çağa başka bir yolla ulaşılamayacağı kanıtlansa bile geçerliliğini korur. Ama toplumsal

meselelerde gerçek, fizyoloji veya fizikteki gerçek gibi değildir, çünkü insanın inançlarına dayanır. İyimserlik, insanı kaçınılabilir kötülükler karşısında tahammülsüz kılarak kendi kendisini doğrular; umutsuzluk ise, dünyayı insanın inanmak istediği kadar kötü kılabilir. Bu yüzden Bolşevizme inanmayanların, Bolşevizm yerine bir umut koyması şarttır.

İki noktanın kabul edilmesi gerektiğini düşünüyorum: Birincisi, kapitalizme ait pek çok kötülük komünizmde de var olmayı sürdürebilir; ikincisi bu kötülüklere birdenbire çözüm bulmak mümkün değil, ortalama zihniyette değişim yaşanması için zamana ihtiyaç var.

Mevcut sistemdeki başlıca kötülükler nelerdir? Varlığın adaletsiz bölüşümünün kendi başına çok büyük bir kötülük olduğunu düşünmüyorum. Herkes için yeteri kadar olsa, bazılarının yeterinden fazlasına sahip olmasının bir önemi kalmaz. Savaş veya savaşa hazırlık koşulları dışında kapitalist sistemde bile, üretim yöntemlerindeki küçük bir değişiklikle herkesin yeteri kadar edinmesini sağlamak mümkün. Psikolojik faktörler ve gücün eşitsiz dağılımı dikkate alındığında bu sistemde yoksulluk sorunu hiçbir şekilde çözülmez değildir.

Kapitalist sistemdeki daha büyük kötülükler, gücün eşitsiz dağılımından kaynaklanıyor. Sermaye sahipleri, sayıları ya da topluma olan hizmetleriyle oransız bir nüfuza sahip. Neredeyse bütün eğitim sistemiyle basını kontrol ediyorlar; ortalama insanın neyi bilmesi neden haberdar olmaması gerektiğine karar verenler sermaye sahipleri; sinema onlar için yeni bir propaganda aracı, boyalı basını takip edemeyecek kadar boş kafalı olanların bile desteğini alıyorlar böylece. Dünyada gerçekten özgür akıl da az kaldı: Çoğu

doğrudan ya da dolaylı yollarla ticari şirketler ya da zengin hayırseverler tarafından maaşa bağlandı. İnsanlar kapitalistlerin çıkarlarını tatmin etmek için, olması gerekenden daha zor veya daha monoton koşullarda çalışmak zorunda kalıyorlar, eğitimleri de baştan savma. Barbar ya da yarı uygar ülkelerdeki gibi emekçinin kendisini koruyamayacak kadar güçsüz ya da örgütsüz olduğu yerlerde, özel kişilerin çıkarları için dehşet verici bir zulme tanıklık ediliyor. Ekonomik ve siyasi örgütler büyürken bireysel gelişim ve girişimler için alan daralır. Modern dünyadaki en temel kötülük, bireyin makineye feda edilmesidir.

Bu kötülüğü yok etmek kolay değil, çünkü uzun vadede olmasa bile belirli bir anda ordu ya da fabrikalar gibi büyük örgütlerin pürüzsüz işleyişi adına bireyin feda edildiği bir verimlilik anlayışı pompalanıyor. Savaşta ve ticari rekabette bireysel dürtüleri kontrol etmek, insanlara sanki farklı zevkleri ve kapasiteleri olan farklı kişiler topluluğu olarak değil de çok sayıdaki "süngü", "kılıç" ya da "el" olarak davranmak bir zorunluluktur. Düzenli toplumun var olabilmesi için bireysel dürtülerin bir kısmının feda edilmesi tabii ki yaşamsal önem taşır, bireyin kendisi için de bu fedakârlık o kadar üzücü değildir. İç güvenlik, ülke savunması gibi meselelerde endişe taşımayacak kadar güçlü, zorlu fetihlere kalkışmayacak kadar ılımlı, tüketim eşyalarının artışındansa daha uygar bir var oluşa ve boş vakte değer veren bir toplum, bireye daha fazla özgürlük tanıyabilir.

Ancak, bireysel özgürlüğe daha fazla izin veren bir toplum için somut koşullar bulunsa bile iktidar olabildiğince topluma yayılmadıysa, psikolojik koşullar bulunmuyor demektir. Gücün birkaç kişinin elinde toplandığı yerlerde, bunlar çok istisnai kişiler de-

gillerse, daha iyi eğitim ve boş vaktin birleşiminden doğan daha az görünür iyileşmeler yerine ticarette artış, imparatorluğun büyümesi gibi elle tutulabilir başarılara değer verirler. İktidar sahipleri zafer sarhoşluğu yaşarken mekanik organizasyonun bütün kötülükleri ise sadece daha az nüfuzlu kesimlere düşer. Bu yüzden iktidarın belli bir zümrede toplandığı herhangi bir toplumun, uzun vadede, bireydeki en değerleri şeylerin kurban edilmesiyle sonuçlanacak bir çatışmadan kaçabileceğine inanmıyorum. Rusya'da ekonomik ve askeri mücadelenin ağırlığından ötürü bugün bireyin feda edilmesi neredeyse kaçınılmaz. Ama Bolşeviklerde bu talihsizlikten haberdar olduklarına dair bir emare göremedim ya da devletin karşısında bireyin önemine dair bir farkındalık. Atılan bütün adımların özgürlük karşıtı olduğu bir dönemde, bireyin önemini gören birisinin başarılı olabileceğini ya da yukarılara tırmanabileceğini de sanmıyorum. Bolşevik teori, her ülkenin öyle ya da böyle Rusya'nın şimdi yaşadıklarından geçmek zorunda olduğunu söylüyor. Tabii bu koşullardaki bir ülkede hükümetin, doğası itibarıyla özgürlük sevgisinden mahrum, diktatörlükten özgürlüğe geçiş için aceleye gerek görmeyen zorbaların eline düşmesi beklenebilir. Bu tür kişiler daha ziyade gücün daha da yoğunlaşmasını gerektiren, araç olarak gördükleri halkın kurtuluşunu sonsuza dek erteleyen yeni girişimlere kalkışmaya teşne olurlar.

Bu sebepler yüzünden, iktidar eşit dağıtılmadan varlığın eşit dağıtılması bana istikrarlı bir kazanımmış gibi görünmüyor. Tabii iktidarın hemen bir gün içinde eşitlenmesi beklenemez. Bunun için ciddi bir ahlaki, entelektüel, teknik eğitime ihtiyaç var. Hoşgörülülük ve iyi huyluluk gibi alışkanlıkların yerleşebilmesi için, olağanüstü krizlerin yaşanmadığı uzun bir süre gerekiyor. İktidarı ele geçirenlerin bunun için istekli olması şart, pastadan aldıkları pay-

ları azalanların da gözlerini karartıp direniş göstermemesi gerek. İktidarın eşitlenmesi için, iktidarı elinde tutanların çok acımasız olmaması, muhaliflerini yıkım ve ölümle tehdit etmemesi gerekiyor. Bu öyle çabucak yapılacak bir şey değil, çünkü kestirme yollar bireyin biat etmesine dayanan ve bizim önlemek için mücadele etttiğimiz mekanizmayı çağırıyor.

Üstelik, iktidarın eşitlenmesi bile siyaseten yeterli olmayacak. İnsanların farklı amaçlarla doğru gruplarda bir araya gelmesi de bir o kadar önemli. Örneğin daha iyi bir toplum için sanayide öz yönetim olmazsa olmazdır. Bir grubun ya da bireyin, ilgili topluluk dışındakiler için hiçbir anlam ifade etmeyen davranışlarına o birey ya da grup tarafından özgürce karar verilmelidir. Bu din konusunda kabul ediliyor, ancak daha geniş bir alana yaymak gerekir.

Bolşevik teorinin bence yanılgısı, bütün dikkatini tek bir kötülük yani varlığın dağılımındaki eşitsizlik üzerine vermesi ve bunu bütün kötülüklerin anası olarak görmesi. Ben kötülüklerin tek tek cımbızlanabileceğini düşünmüyorum, yine de en büyük siyasi kötülüğü seçmek zorunda kalsam, iktidarın eşitsiz dağılımı derdim. Bu eşitsizliğin sınıf savaşıyla ve Komünist Parti diktatörlüğüyle giderilebileceğine inanmıyorum. Yalnızca barış ve uzun vadede kademeli bir iyileşme sağlayabilir iktidarın eşit dağılımını.

Bireyler arasında iyi ilişkiler, nefret, şiddet ve baskı gibi duygulardan kurtulmak, eğitimin genele yayılması, akıllıca değerlendirilen boş zamanlar, bilimin ve sanatın ilerlemesi bana göre bir siyasi teorinin tasavvurunda olması beklenen en önemli hedefler olmalı. Bu saydıklarıma devrim veya savaş yoluyla ulaşılabileceğini pek düşünmüyorum; şu anda da ancak savaşın ortaya çıkardığı acımasızlığın azalması halinde gelişmeleri mümkün olur. Bütün bu

nedenlerle, Bolşevizmin Rusya için gerekliliğini, hatta faydasını kabul etmekle birlikte, Bolşevizmin yayıldığını görmek ya da felsefesinin Batı uluslarının ileri partileri tarafından kabul edilmesini teşvik etmek istemem.

15

RUS KOMÜNİZMİ NEDEN BAŞARISIZ OLDU?

Uygar dünya, toplumun komünist temelde örgütlenmesi girişimleri için eninde sonunda Rusya örneğinin izlenmesi gerektiğinden neredeyse emin görünüyor. Böyle bir girişimin önümüzdeki birkaç yüzyılda insanlığın mutluluğu ve ilerlemesi için hayati önem taşıdığını düşünsem de geçiş döneminin ürkütücü tehlikeleri olduğuna da inanıyorum. Eğer Bolşevik teorinin geçiş yöntemi Batı uluslarındaki komünistler tarafından benimsenirse ucu komünizme ya da da başka bir uygar sisteme değil, Karanlık Çağ'ın barbarlığına çıkan uzun süreli bir kaos yaşanacak. Uygarlığın çıkarları kadar komünizmin de çıkarları adına, Rusya'daki başarısızlığın kabul ve analiz edilmesini zorunlu buluyorum. Başka bir nedenle değilse de bu yüzden, Rusya'yı ziyaret eden pek çok Batılı sosyalistin şart olarak gördüğü, olayların üstünü kapama komplosuna katılamam.

Öncelikle, Rus deneyimini başarısızlık olarak görmeme sebep olan olguları yineleyeceğim, ardından bu başarısızlığın nedenlerini ele alacağım.

Rusya'daki en temel başarısızlık gıdayla ilgili. Bir zamanlar ihracat yapacak kadar çok tahıl ve tarım ürünü yetiştiren ve nüfusun yalnızca yüzde 15'inin tarım dışında istihdam edildiği bir ülkenin, çok da fazla zorlanmadan şehir nüfusunu doyurabilmesi gerekirdi.

Ancak hükümet bu açıdan fena halde başarısız oldu. Karneler yeterli değil ve düzensiz dağıtılıyor, yasadışı pazarlardan karaborsa fiyatlara alınan gıdayla sağlığı ve enerjiyi korumak mümkün değil. Ulaşımın çökmesinin soruna katkıda bulunmasına rağmen, kıtlığın niçin ana sebebi olmadığını daha önce anlatmıştım. Temel sebep, sanayinin çökmesi ve gıdalarına zorla el konması nedeniyle köylülerin düşmanlık beslemesi. Sözgelimi mısır ve un için hükümet köylünün kendisi ve ailesi için gereken minimum miktarın üzerindeki ürüne el koyuyor. Bunun yerine kira olarak sabit bir miktar belirleseydi, hem köylünün üretim hevesini kırmayacaktı, hem de köylülerin ürünlerini saklamaları için bu kadar güçlü bir motivasyon yaratmayacaktı. Ne var ki köylülerin zenginleşmesini sağlayacak bu plan komünist teoriden aleni vazgeciş anlamına gelecekti. Bu yüzden yöntem olarak zor kullanmanın daha iyi olacağı sonucuna varıldı, zor kullanmak da haliyle felakete yol açtı.

Sanayinin çökmesi yaşanan gıda sorununun temel sebebiydi, uygulanan yöntemlerle sorun daha da ağırlaştırıldı. Kısral bölgelerdeki gıda bolluğu yüzünden, sanayide ve kentte çalışan işçiler, tarımla uğraşmak için işlerini bırakmaya çalışıyorlar. İşi bırakmak yasadışı ve cezası ağır, işlerini bırakanlar ya hapse gönderiliyorlar ya da çalışma kampına. Ağır cezalara rağmen işçiler tarıma kaymaya devam ediyor ve Rusya gibi uçsuz bucaksız bir ülkede bunu önlemek mümkün değil. Bu yüzden de sanayideki istihdam gittikçe azalıyor.

Savaş için mühimmat üreten fabrikalar dışında, Rusya'da sınai çöküş olağanüstü düzeyde. Komünist Parti'nin Dokuzuncu Kongresi'nde alınan kararlarda (Nisan 1920) "kamu ekonomisindeki inanılmaz felaket"ten söz ediliyor. Kullanılan dil çok güçlü

değil, yine de Bakü petrolünün ıslahı Volga havzasını biraz canlandırdı.

Ulaşım dahil, ulusal ekonominin sanayi ayağının tamamen çökmesi, Sovyet hükümetinin diğer başarısızlıklarının da sebebi. Öncelikle komünistlerin hem şehirde hem kırda popüler olmamasının temel nedeni bu. Kentte popüler değiller çünkü insanlar aç; köyde popüler değiller çünkü karşılığında verilen para sayılmazsa köylülerin gıdalarına zorla el konuyor. Eğer sanayide dört başı mamur bir üretim olsaydı köylülerin de kıyafetleri ve tarım makineleri olurdu; o vakit şehrin ihtiyaçları için bir miktar yiyeceği kendi istekleriyle verirlerdi. Şehir nüfusu biraz daha rahat bir yaşam sürerdi; hastalıklarla başa çıkılabilirdi ve halktaki o genel bitkinlik hissine son verilebilirdi. Bilimsel veya sanatsal yeteneği olanlar da yeteneklerini kullanacakları işleri bir yana bırakıp beceri gerektirmeyen bedensel işlerde çalışmak zorunda kalmazdı. Komünist Cumhuriyet'te yaşamak, en azından daha önce çok yoksul olanlar için tercih edilir bir şey olurdu.

Bolşevikler için aslen sanayinin çökmesiyle başlayan popülarite kaybı, hükümetin aldığı önlemlerle daha da arttı. Petrograd ve Moskova'da halka yeterli gıda temini mümkün olmadığından, hükümet önemli kamu görevlerinde çalışanların verimliliklerinin korunması için yeterince beslenmeleri gerektiği yönünde karar aldı. Komünistlerin ya da önemli halk komiserlerinin bizim standartlarımızla lüks içinde yaşadıklarını söylemek büyük bir iftira olur; ama yönettikleri insanlar gibi akut açlık çekmedikleri, güçten düşmedikleri doğru. Bunun için kimse onları suçlayamaz, çünkü hükümetin işlemeye devam etmesi gerekir; bununla birlikte aslında ortadan kaldırılması planlanan sınıfsal ayrımlardan birisinin

bu noktada yaşandığını söyleyebiliriz. Moskova'da aç olduğu her halinden belli olan bir işçiyle konuştum, Kremlin'i işaret ederek "Orada yeteri kadar gıda var" dedi. Komünizmin yaratmaya çalıştığı idealist çağrının çanına ot tıkayan genel hissiyatı dile getiriyordu.

Popülariteleri bu kadar düşük olunca Bolşevikler de orduya ve Olağanüstü Komisyon'a bel bağlıyorlar, bu yüzden Sovyet sistemini içi boş bir forma dönüştürmek zorunda kaldılar. Proletaryayı temsil etme iddiası her geçen gün biraz daha basmakalıp, içi boş bir ifadeye dönüşüyor. Resmi gösteriler, törenler ve toplantılar arasında gerçek proletarya kayıtsız, hayal kırıklığına uğramış görünüyor. Tabii içlerinde hâlâ enerji ve hırs bulunan işçiler, kapitalizminkinden daha beter bir kölelik sisteminden kurtulabilmek için sendikacılığa ya da Dünya Sanayi İşçileri*'ne yöneliyor. Düşük ücret, uzun çalışma saatleri, zorunlu çalışma, grev yasağı, aylaklığın cezalandırılması, üretimin yetkililerin beklentilerinin altına düştüğü fabrikalarda zaten yetersiz olan karnelerin azaltılması, herhangi bir siyasi hoşnutsuzluğu ihbar etmeye, taraftarları hapse göndermeye hazır casuslar ordusu -işte proletarya adına yönetme iddiasındaki sistemin gerçeği bu.

Aynı zamanda iç ve dış tehlikeler, savaştan artık tamamen bıkmış, sırf barış sözü verdikleri için Bolşevikleri iktidara taşımış bir halkın yine zorunlu hizmete dayalı devasa bir orduyu ayakta tutmasını gerekli kılıyor. Bunun eskisinden tek farkı komünist bir öz taşıması. Militarizm, kaçınılmaz olarak sert ve diktatörce bir ruh yaratmış: İktidardakiler, üç milyon silahlı kişiye komuta ettikleri-

* IWW: Industrial Workers of the World - Dünya Sanayi İşçileri. Tüm işçilerin ortak bir sendika altında toplanmasını, sınıf ve kâr sisteminin ortadan kaldırılmasını amaçlayan uluslararası bir sendika. -y.h.n.

nin ve kendilerine yönelik herhangi bir sivil muhalefeti kolayca ezilebileceklerinin bilinciyle hareket ediyorlar.

Böylece ortaya acı bir şekilde eski Çarlık hükümetini andıran bir sistem çıkmış: Merkeziyetçi bürokrasisi, gizli servisi, hükümetin gizemli havası ve boyun eğdiren terörüyle Asyatik bir sistem. Pek çok açıdan Hindistan hükümetini andırıyor. Tıpkı Hindistan hükümeti gibi uygarlık, eğitim, sağlık ve Batılı ilerlemeci felsefeyi savunuyor; ekseriyetle, yönettikleri kişileri hor gören, sahip olduğu değerli şeyleri istemeseler bile halka iletmekle kendilerini yükümlü hisseden çalışkan dürüst insanlardan oluşuyor. Hindistan'daki hükümetimiz gibi, halk isyanlarından korkuyorlar ve iktidarlarını korumak için zorba baskı yöntemlerine başvurmaya mecburlar. Hindistan'daki gibi, halka yabancı bir yaşam felsefesini temsil ediyorlar, halbuki bu felsefe, alışkanlıklarda, içgüdülerde ve derin geleneklerde bir değişiklik olmadan halka dayatılırsa militan bir aydınlanmacılığın cahil kurbanlarını umutsuzluğa ve rehavete sürükler. Belki Rusya'nın her şeyden çok katı ve disiplinli olmaya ihtiyacı var; belki ilerleme için Büyük Petro'nun yöntemlerine dönmek şart. Bu bakış açısıyla Bolşeviklerde eleştirilebilecek her şeye bir savunma getirilebilir; ama bu bakış açısının komünizmle pek yakınlığı yok. Bolşevizm, geri bir ulusun hızla sanayileşmesini sağlayan bir disiplin olarak pekâlâ savunulabilir; ama bir komünizm denemesi olarak başarısızlığa uğramıştır.

Rusya'daki mevcut durumun kötülüğü yüzünden Bolşevizmin başarısızlıkla sonuçlandığı argümanına karşı Bolşevikleri savunanların söyleyebileceği iki şey var. Deneyimi yargılamak için henüz erken olduğunu söyleyebilirler ya da başarısızlığın sorumluluğu dış dünyanın düşmanca tutumuna yüklenebilir.

Yargılamak için henüz erken olduğu tezini ele alırsak, bir anlamda tabii ki bu tez yadsınamaz. Öte yandan, herhangi bir tarihsel hareketi yargılamak için her zaman erkendir, çünkü sonuçları ve gelişimi sonsuza dek sürer. Ama geçen üç yıl, süreci yargılamak için elimize biraz malzeme verdi, tabii daha kesin yargılarda bulunmak için beklemek gerekir. Önceki bölümlerde saydığım nedenlerden ötürü, ilerideki gelişmelerin bizi komünist ideale biraz daha yakınlaştıracağına inanmakta zorluk çekiyorum. Eğer dış dünyayla ticaret başlarsa, özel sektörün geri dönüşüne kimse karşı koyamaz. Eğer dış dünyayla ticaret başlamazsa o zaman Asya'nın fethi planları olgunlaşacak, Cengiz Han ve Timur hortlayacak. Her iki durumda da komünist inancın saf haliyle hayatta kalması mümkün görünmüyor.

İtilaf Devletleri'nin düşmanca tutumuna gelince, eğer dostane bir yaklaşım olsa Bolşevizmin çok daha farklı bir gelişme göstereceği doğru. Ama dünya devrimini teşvik arzuları göz önünde bulundurulursa, kimse kapitalist hükümetlerin dostane olmasını bekleyemez, zaten Bolşeviklerin de böyle bir beklentisi olmadı. Eğer savaşı kazansaydı, Almanya'nın göstereceği düşmanlık İtilaf Devletleri'ninkini katbekat geçerdi. Batılı hükümetleri izledikleri politikalar yüzünden ne kadar suçlarsak suçlayalım, şunu da fark etmeliyiz ki, Bolşeviklerin ekonomik determinizm teorilerine göre, Batı'dan başka bir politika beklenemezdi. Herkes Churchill'in, Clemenceau'nun, Millerand'ın tutumlarını öngörememekle suçlanabilir; ama Marksistlerin bahanesi yok, çünkü bu liderlerin tutumu kendi formülleriyle birebir örtüşüyor.

Bolşeviklerin başarısızlığının semptomlarını açıkladık; şimdi bunların derinlerde yatan nedenlerini sorgulayacağım.

Rusya'da gördüğümüz her olumsuzluğun ucu, sanayide yaşanan çöküşe gidiyor. Sanayi niye tamamen çöktü? Eğer komünist devrim bir Batı ülkesinde yaşansaydı sanayi yine de böyle çöker miydi?

Rusya'da sanayi hiçbir zaman tam anlamıyla gelişmemişti, Rusya tesisler için hep dış yardıma muhtaçtı. Dünyanın ablukayla kendini gösteren düşmanca tutumu, Rusya'nın savaşta harap olan lokomotifleri ve makineleri yenilemesini önledi. Öz savunma ihtiyacı, Bolşeviklerin en iyi işçilerini cepheye sürmelerine neden oldu, çünkü bu işçiler aynı zamanda en güvenilir komünistlerdi. İşçilerin kaybı fabrikaların Kerensky zamanından çok daha verimsiz hale gelmesine yol açtı. Bu soruna, Rus işçisinin yetersizliği ve tembelliği eklenince Bolşevikler başka ülkelerdekine göre çok daha özel zorluklarla karşı karşıya kaldı. Öte yandan Rusya'nın gıdada kendi kendine yetebilmesi bir avantaj sağlıyordu; başka hiçbir ülke sanayinin çöküşü karşısında bu kadar uzun süre dayanamazdı ve Birleşik Devletler dışında başka hiçbir Büyük Güç, uzun yıllar süren ablukaya bu şekilde dayanamazdı.

Dünyanın düşmanlığı, Ekim devrimini yapanlar için sürpriz değildi; genel teorilerine uygundu, bu yüzden devrimi yaparken bu düşmanlığın sonuçlarını da dikkate almalıydılar.

Dış dünyanınki dışında başkalarının, yani köylülerin ve sanayide çalışan nüfusun büyük bölümünün düşmanca tutumuna da Bolşevikler göz göre göre kendileri sebep oldu. Malum, uzlaşmacı yöntemleri hor gören Bolşevikler, insanları çalışmaya teşvik etmek için ödül yerine terörü kullandılar. Bazı iyimser sosyalistler, özel kapitalistler ortadan kaldırıldığında insanların, topluma karşı yükümlülük duygusuyla çalışacağının hayalini kuruyordu. Bolşe-

viklerin bu tür duygusallıklara karnı tok. Dokuzuncu Komünist Kongre'de alınan kararlardan birisi şöyle:

> "İster kölelik, ister feodalizm, ister kapitalizme dayansın, bütün toplumsal sistemlerde, zorunlu emek ve sömürücülerin çıkarları doğrultusunda işçilerin eğitimi söz konusudur.
>
> Sovyet sistemi, emeğin yoğunluğunun ve sağlıklılığının artırılması için kendi yöntemlerini geliştirme zorunluluğuyla karşı karşıya; bu yöntem kamu ekonomisinin bütün ülke çıkarları doğrultusunda toplumsallaştırılmasına dayanmalıdır.
>
> İnsanları etkilemeye yönelik propagandaya ek olarak, bütün aylaklara, asalaklara ve halkın şevkini kırmaya çalışan düzen bozucularına baskı uygulamalıdır -üretimin artırılması için kullanılacak temel yöntem, zorunlu çalışma sisteminin getirilmesidir.
>
> Kapitalist toplumda rekabet yarış biçimini almış ve insanın insan tarafından sömürülmesine yol açmıştır. Üretim araçlarının kamulaştırıldığı bir toplumda, emekte rekabet, dayanışma ruhunu çiğnemeden üretimi artıracaktır.
>
> Fabrikalar, bölgeler, loncalar, atölyeler ve bireysel işçiler arasındaki rekabet sendikalar ve ekonomik kuruluşlar tarafından dikkate alınmalı, dikkatle örgütlenmelidir.
>
> Uygulamaya konması beklenen prim sistemi, rekabeti artırmanın başlıca yolu olmalıdır. Gıda karnesi uygulaması da benzer şekilde düzenlenmelidir; Sovyet Rusya erzak kıtlığı çekerken, üretken ve dürüst işçinin dikkatsiz işçiden daha fazla alması adildir.
>
> "Daha üretken ve dürüst işçinin" bile, verimliliğini korumak için gerekenden daha az gıda aldığını anımsamak gerekir."

Ekim Devrimi ertesinde Rusya'da ve Bolşevizmde yaşanan bütün gelişmelerin karşısında trajik bir felaket gelişmekteymiş sanki. Dışarıya yönelik başarıya rağmen içerdeki başarısızlığın kademe ka-

deme artmasına engel olunamadı, oysa bu başarısızlık yeterli sezgiyle en başta öngörülebilirdi. Dış dünyanın düşmanca tutumunu provoke eden Bolşevikler köylülerin düşmanlığını, kent ve sanayi nüfusunun da umursamazlığını kazandılar. Tüm bu düşmanlıklar maddi felakete yol açtı, maddi felaket de ruhsal çöküntüyü getirdi. Bu kötülükler zincirinin asıl kaynağı, Bolşeviklerin hayata bakışında yatıyor: Dogmatizm derecesinde düşmanca tutumları ve insan doğasının güçle değiştirilebileceğine inanç duymaları. Komünizmin nihai hedefi kapitalistlere zarar vermek değildir. Ama bu kişilerin benliğini kaplayan nefret hareketlerine de şevk verir. Dünyanın düşmanlığı ile karşı karşıya kalmak kahramanca görülebilir, ancak bu kahramanlığın bedelini yöneticiler değil bütün ülke ödüyor. Bolşevizmin ilkelerinde, eskinin kötülüklerini yok etmek yeni iyiler inşa etmekten daha fazla yer tutuyor; bu yüzden yapıcılıktan çok yıkıcılıkta başarılı oldular. Yıkmak isteği nefretten ilham alıyor, bu hiç de yapıcı bir ilke değil. Bolşevik zihniyetinin bu ana karakteri, Rusya'yı şehit haline getirme isteğini körükledi, ki mevcut durum budur. Daha mutlu bir dünya ancak çok daha başka bir zihniyetle mümkün.

Bu noktadan hareketle bir sonuca daha varıyoruz. Bolşeviklerin hayata bakışını, Çarlık rejiminin zulmü, Büyük Savaş yıllarında yaşanan şiddet şekillendirdi. Yıkımın pençesindeki, açlık çeken ülkede nefret her yere sirayet etti. Başarılı bir komünizmin kurulması için farklı bir zihniyet gerekiyorsa, bunu çok daha başka bir konjonktür başlatmalı; insanlar çaresizlikle değil umutla yola çıkmalılar. Kapitalistlerin ve onların hükümetteki uydularının cezalandırılmasından çok insanlığın mutluluğunu isteyen bütün komünistlerin amacı da bu olmalı.

16

KOMÜNİZMİN BAŞARISI İÇİN GEREKEN KOŞULLAR

Komünizmin temel fikirlerini hayata geçirmek imkânsız değil ve bu fikirler bir kez hayata geçirildikleri takdirde, insanlığın iyiliğine ölçülemez bir katkıları olacak. Komünizm yolundaki zorluklar temel fikirlerden değil, kapitalizmden geçiş sürecinden kaynaklanıyor. Mevcut sistemden kâr elde edenlerin bu sistemi korumak için savaşacağı kesin ve verecekleri kavga, mücadele sırasında komünizmin içindeki bütün iyi şeylerle birlikte, modern uygarlıkta kayda değer her şeyi yok etmeye yetecek kadar şiddetli olabilir. Geçiş dönemine ilişkin bu sorunun ne kadar ciddi olduğunu Rusya'da gördük. Bu sorun Üçüncü Enternasyonal'in yöntemleri ile çözülemez. Sovyet hükümeti hâlihazırda kapitalist ülkelerde üretilmiş malları satın almaya hazır, Üçüncü Enternasyonal ise başka ülkelerde devrimi teşvik etme gayretinde. Eğer bu gerçekleşirse söz konusu ülkelerin sanayilerini felç ederek Rusya'nın ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmelerine neden olacak.

Komünist devrimin başarıya ulaşmasının en birincil koşulu, sanayinin felç olmaması. Eğer sanayi felç olursa, modern Rusya'nın karşı karşıya kaldığı kötülükler ya da şimdi aklımıza gelmeyen başka kötülükler kaçınılmaz hale gelir. Köy-şehir çatışması, açlık, şiddet, ayaklanmalar ve militer tiranlık yaşanır. Bütün bu sorunlar ölümcül bir diziyi takip ediyor ve bunların sonucu gerçek ko-

münistlerin arzuladığı şeyden farklı olmaya neredeyse kesinkes mahkum.

Eğer komünist devrim sırasında sanayi ayakta kalacaksa, bunun için bir dizi koşulun yerine getirilmesi gerekiyor, ama şimdiye kadar hiçbir yerde bu koşullar sağlanmış değil. Meseleyi daha açığa kavuşturmak için varsayalım yarın İngiltere'de bir Komünist devrim olsun. Amerika derhal bizimle olan bütün ticarete ambargo koyacak. Pamuk sanayisi çökecek, nüfusun en üretken 5 milyonluk kısmı atıl kalacak. Yeterli gıda bulunamayacak ve eğer Donanma düşmanca bir tutum alırsa ya da subayların sabotajları neticesinde dağılırsa devrim felaketle sonuçlanacak. Sonuçta, eğer bir karşı devrim yaşanmazsa nüfusun yaklaşık yarısı ilk 12 ay içerisinde ölecek. Böyle bir temel üzerine başarılı bir komünist devlet kurmanın imkânsız olduğu açık.

İngiltere için geçerli olan durum, şu veya bu biçimde bütün Avrupa ülkeleri için de geçerli. İtalyan ve Alman sosyalistleri devrimci bir düşünce yapısında ve eğer karar verirlerse ciddi ayaklanmalar başlatabilirler. Moskova da onları ayaklanmaya yöneltiyor ancak ayaklandıkları takdirde İngiltere ve Amerika'nın ülkelerini açlığa mahkûm edeceğinin farkındalar. Fransa, pek çok nedenden ötürü İngiltere ve Amerika'yı bir dereceye kadar rahatsız edebiliyor. Bu yüzden Amerika dışında kalan bütün ülkelerde ekonomik ve siyasi koşullardan ötürü başarılı bir komünist devrim imkânsız. Maddi koşullar itibarıyla kendi kendine yeterli, güçlü bir ülke olan Amerika başarılı bir devrime ulaşabilir; ancak Amerika'da psikolojik koşullar açısından rüzgâr tersten esiyor. Yeryüzünde Amerika dışında kapitalizmin bu kadar güçlü olduğu, devrimci sosyalizmin de bu kadar zayıf olduğu bir başka medeni ülke yok. Yani mevcut

durumda, Kıtada devrimlerin yaşanması imkânsız değilse de, bu devrimlerin gerçek anlamda başarıya ulaşamayacağı neredeyse kesin. Devrimler, Amerika ve muhtemelen İngiltere ile savaş, sanayinin felç olması, açlık, militarizm ve Rusya'nın bizi tanıştırdığı diğer bütün kötülüklerin ortaya çıkması demek.

Nerede ve ne zaman kabul edilirse edilsin bu tarz bir komünizmin, burjuvazi ile mücadeleyle başlaması kuvvetle muhtemel. Mesele bir mücadele yaşanıp yaşanmayacağı değil, bu mücadelenin ne kadar süreceği ve ne kadar şiddetli olacağında. Komünizmin çabuk ve kolay bir zafer kazanacağı kısa bir savaş, az hasar verir. Komünizmin arzu edilir şekliyle var olabilmesi için uzun, acı ve sonu belirsiz bir savaştan kaçınmak gerekir.

Bu sonuçtan iki önemli yargıya varılabilir: Birincisi, Amerika komünizmi seçene ya da en azından tarafsız kalmaya razı olana kadar hiçbir kalkışma başarıya ulaşamaz; ikincisi, çoğunluğun komünizme düşman olduğu ya da daha doğrusu aktif muhaliflerin aktif destekçiler kadar güçlü olduğu bir ülkeye Komünizmi getirmeye çalışmak hata olur, çünkü böyle bir ortamda kanlı bir iç savaş çok muhtemeldir. Devrimle ya da iyi kötü anayasal yollarla Komünist bir devlet kurabilmek için komünizm lehine genel bir kanaat ve nispeten zayıf bir muhalefet şart.

Komünizmin başlangıcında, üst düzey teknik kadroların ve iş dünyasının kapitalistlerin yanında saf tutarak devrimi sabote etmeye çalışacağını varsaymak gerekir, ta ki karşı devrim umutları tükenene kadar. Bu nedenle, teknik eğitim ve iş eğitiminin mümkün olduğunca emekçilerin geniş bir kesimine yayılması önemli, eğitim olabildiğince geniş kesime ulaşmalı ki, büyük sanayi komplekslerinin yönetimini olabildiğince çabuk üstlenebilsinler. Rusya

bu açıdan hayli fukaraydı, İngiltere ve Amerika ise talihliler.

Sanayide öz yönetim, bence İngiltere'yi komünizme en çok yaklaştıracak yol. İşe üretim açısından bakarsak, demiryollarının ve madenlerinin, birazcık pratikle işçiler tarafından kapitalistlere nazaran çok daha verimli işletileceğine hiç kuşkum yok. Bolşevikler sanayide öz yönetime karşılar, çünkü bu yöntem Rusya'da çöktü, ulusal gururları da bunun Rusya'nın geri kalmışlığından kaynaklandığını kabul etmelerine engel oluyor. Rusya'nın her açıdan dünyaya model olması gerektiği varsayımında yanıldıkları noktalardan birisi bu oldu. Diyebilirim ki, demiryolları ve madencilik gibi sanayilerde öz yönetimin kazanılması komünizmin başarısı için olmazsa olmazlardan birisidir. Özellikle İngiltere için bu söylediğim geçerli. Sendikalar işi yürütmek için gereken teknik beceriye hâkim olabilirler; öz yönetim talebi genelde sempatiyle karşılanıyor, yeterli propagandayla öz yönetime destek daha da artırılabilir; dahası (İngiliz mizacına uygun olarak) öz yönetim kademeli olarak tanıtılabilir, hem bir sektörde dikey olarak hem de sırayla diğer sektörlerde yatay olarak. Kapitalistler iki şeye değer verir, iktidarları ve paraları; çoğu sadece paraya. Bu yüzden önce iktidar üzerine odaklanmak gerekir, kapitalistin gelirine el koymadan öz yönetime geçmek iyi bir yöntemdir. Bu sayede kapitalistlerin ne kadar asalak olduğu, sanayideki aktif fonksiyonlarının aslında bir hiçten ibaret olduğu açıkça ortaya çıkar; yerlerinden oynamalarına gerek kalmadan ve başarılı bir mücadeleye girişme şansları kalmadan mülksüzleştirilebilirler.

Öz yönetim yoluyla ilerlemenin bir diğer avantajı da komünist rejimin, Rusya'daki gibi korkunç düzeyde bir merkezileşmeye gitmesini önlemek olur. Rusya'da merkezileşmenin nedeni kısmen

savaştan kaynaklanan sorunlar, ama asıl neden beceri gerektiren işlerde yaşanan eleman sıkıntısı. Kalifiye eleman sıkıntısı, işinde ehil bir avuç insanın her birinin on kişinin işini üstlenmesine neden oluyor, ancak bütün kahramanca çabalara rağmen tatmin edici bir sonuca ulaşılamadı. Önce sendikacılık ardından Bolşevizm yüzünden demokrasi fikrine inanç kayboldu. Ama demokrasiden iki farklı şey anlaşılıyor olabilir: Parlamenter hükümeti kastediyor olabileceğimiz gibi, halkın yönetime katılmasını da kastedebiliriz. İlkine inancın kaybolması yerindedir, parlamentoyu ideal bir kurum olarak sunmak niyetinde değilim. Ama bir kafa karışıklığından ötürü, parlamentolar kusurlu olduğu için öz yönetime de ihtiyaç olmadığı fikrine kapılmak talihsizlik olur. Öz yönetimi desteklemek için ortaya konacak gerekçeler gayet açık: Öncelikle en hayırsever despota bile, vatandaşlarının çıkarlarını korumaları, hatta bu çıkarların farkında olmaları konusunda güvenilemez; ikincisi öz yönetim siyasi eğitimin en etkili yoludur; üçüncüsü ağırlığın anayasaya doğru kaymasını sağlayarak düzene ve istikrarlı bir hükümete yardımcı olur. Başka nedenler de bulunabilir, ama bunlar aklıma gelen başlıca nedenler. Rusya'da Komünist Parti teşkilatı dışında öz yönetim kayboldu. Başka bir ülkede komünist devrim sırasında öz yönetimin kaybolmasını istemiyorsak, önemli sanayi kollarının işçilerinin yönetimde olması önem taşıyor.

Bolşevik felsefesini desteklemek için daha ziyade, aşamalı yöntemlerin işe yaramaz olduğu tezi kullanılıyor. Ancak bu işe yaramazlık daha çok bir tahammülsüzlüğün göstergesi, gerçeklere dayanmıyor. Yakın gelecekte İngiliz demiryollarında ve madenlerde anayasal yöntemlerle öz yönetime geçilmesi hiç de imkânsız değil. Mevcut uluslararası konjonktürde, dört dörtlük bir komünist devrimde yaşanacak bir Amerikan ablukası ya da iç savaş veya başka

bir felaketi beraberinde getirecek bir yöntem de değil. Sanayide öz yönetim uygulanabilir bir yöntem olduğu gibi, komünizm yolunda da önemli bir adımdır. Hem komünizmle bağlantılı pek çok avantajı beraberinde getirecek hem de üretimde teknik aksama olmaksızın çok daha yumuşak bir geçişi sağlayacaktır.

Üçüncü Enternasyonal'in desteklediği yöntemlerde başka bir kusur daha var. Önerilen türden bir devrim, ulusal felaket dönemleri dışında hiçbir zaman makul bir yol değildir; hatta savaşta yenilmek kaçınılmaz bir koşul gibi görünüyor burada. Sonuç olarak, bu yöntemle yalnızca yaşam koşullarının zor olduğu, morallerin çöktüğü, kargaşanın başarıyı neredeyse imkânsız kıldığı, insanların sanayide yeni bir başlangıç için gereken duyguların tam tersi bir çaresizlik yaşadığı yerlerde komünizm gelebilir. Eğer komünizme adil bir başlangıç şansı verilecekse, komünizm müreffeh bir ülkeye getirilmeli. Ancak müreffeh bir ülke, Üçüncü Enternasyonal'in nefret argümanları ve evrensel isyan söylemiyle öyle hemencecik harekete geçmez. Müreffeh bir ülkeye seslenirken çaresizlikten çok umuda vurgu yapmak, vahim düzeyde refah kaybı olmadan bir geçiş yaşanabileceğini anlatmak şarttır. Bütün bunlar daha az şiddet ve yıkım, daha çok sabır, yapıcı propaganda gerektirir, kararlı bir azınlığın silahlı gücüne daha az ihtiyaç duyulur.

Kahramanca, uzlaşmaz bir tutum, insana cazip gelir, özellikle de dramatik içgüdülere hitap eder. Ancak ciddi bir devrimin amacı şahsi kahramanlıklar ya da şehit olmak değil, daha mutlu bir dünya yaratmaktır. Kalbinde dünyanın mutluluğuna yer ayıranlar, böyle bir tutumdan sakınacak, ucuz "düşmanla barış masasına oturulmaz" histerisine kapılmayacaktır. Ülkelerinin acı çekmesi ve ideallerine olan inançlarının kaybolmasıyla sonuçlanacak gi-

rişimlerden ne denli zor, çetin olursa olsun uzak duracaklardır. Belki daha az gösterişli ama daha yavaş yöntemlerle inşa edilmeli yeni dünya: Özellikle Amerika'daki emekçiler arasında öz yönetim sonrasında yapılan sınai hamleler, proletaryaya teknik eğitim ve iş eğitimi verilmesi, uluslararası durumun iyice analiz edilmesi, taktiklerden ziyade, fikirlerin uzun soluklu, özverili bir propaganda yöntemiyle işlenmesiyle inşa edilebilir bu yeni dünya. Komünizmde hiçbir şekilde aşamalı yaklaşım olamayacağı doğru değildir: Aksine sanayide öz yönetim çok önemlidir. Amerika'nın düşmanca tutumu ve ekonomik üstünlüğü sebebiyle, mevcut koşullarda herhangi bir Avrupa ülkesinin ya da tüm Kıta'nın, savaşın getirdiği yıkımın ardından komünizmi başarılı bir şekilde hayata geçireceği yaklaşımı doğru değildir. Bu ve benzer görüşleri dile getirenlerde kusur bulmak, bu kişileri pısırıklıkla suçlamak, yapabileceğimiz iyilikler pahasına kendi duygularımızı tatmin ettiğimiz sığ bir vurdumduymazlıktan başka bir şey değildir.

Rusya'daki mevcut koşullarda bile hâlâ komünizmin asıl ruhunun verdiği o ilhamı, yaratıcı umudun ilhamını hissetmek mümkün. Bu ilham, insan ruhunun gelişmesinin önündeki haksızlıkları, tiranlığı, açgözlülüğü ve diğer bütün engelleri aşıp yıkmak için bir yol arıyor kendisine; bireysel rekabetin yerine kolektif eylemi, efendi-köle ilişkisinin yerine özgür iradeye dayalı işbirliğini getirecek bir yol. Rusya'nın yaşadığı çetin, zorlu yıllarda komünistlerin ayakta kalmasını sağlayan bu umuttu, bütün dünyaya da bu umut ilham verdi. Bu umut boş bir umut değil, ama daha sabırlı bir yaklaşım, olguların daha iyi analiz edilmesi ve hepsinden önemlisi geçiş sürecinin öneminin emekçi kesimlerin büyük bölümüne anlatıldığı daha uzun soluklu bir propaganda ile hayata geçirilebilir. Rusya'da komünizm deneyimi başarısızlıkla sonuçla-

nabilir, ama komünizmin kendisi hiçbir zaman ölmeyecek. Ve eğer komünizmi savunanlar nefretle değil umutla beslenirlerse o vakit Moskova'nın öngördüğü gibi büyük bir felaket olmadan da ulaşabiliriz komünizme. Savaş ve sonrasında yaşananlar kapitalizmin yıkıcılığını gösterdi; önümüzdeki dönemde komünizmin daha da yıkıcı olduğunu görmemek için elimizden geleni yapalım, komünizmin eski kötücül sistemin insan ruhuna açtığı yaraları saran, iyileştirici gücünü gösterelim.

DİZİN

A

abluka 19, 71, 78, 84, 86, 121, 122
Almanya 20, 31, 84, 88, 102, 107, 121, 137
Amerika 18, 29, 47, 59, 60, 67, 73, 80, 94, 102, 107, 142-4, 147
anarşistler 24
anayasa 64, 110-17, 145
azınlıklar 116

B

Bakü 25, 71, 134
barış 29, 35, 67, 73, 87-8, 122, 130, 135, 146
Beyaz Ordu 26,74
birlikçiler 113
Budizm 93, 99
burjuvazi 26, 30, 37, 62, 90, 111, 118,143
bürokrasi 65-6, 71, 136

C

Carmagnole 51
Churchill 137
Cromwell 27-8

Ç

Çarcı 112,114,121
Çarlık 20,27,48,64-6, 136, 140
Çiçerin 26

D

Dağdaki Vaaz 16-7
demiryolları 68, 74, 82, 119, 144-5
Denikin 26, 41, 71
din 11, 17, 28, 39, 49, 81, 92-3, 100, 102, 115, 130
Diocletianus 37
Dünya Komünü 49, 53-4

E

eğitim 55, 57-60, 70, 77, 88, 112, 127, 129, 136, 143, 147

Ekim Devrimi 13, 29, 138-9

ekonomi 22, 35, 45, 79, 100, 102-3, 124, 134, 139

Engels 11

F

Fransa 27, 84, 114, 121, 142

Fransız Devrimi 9, 27, 44

G

gıda kıtlığı 71, 77-8, 80, 82-4

gıda sorunu 20, 71, 82, 87, 133

Gorki 38-9

H

halk komiserleri 61, 64, 134

Hindistan 12, 22, 31-2, 43, 89, 90, 92, 136

hıristiyan 37-8

Hıristiyanlık 56, 93

İ

İngiltere 12, 21-2, 27-8, 30, 34, 69, 71, 77-8, 80, 84, 91-2, 95, 102, 112, 121, 142-4

İran 89

İrlanda 12, 101

işçiler 51-2, 54, 57-8, 64, 67, 71, 73-4, 78-9, 81, 83, 90, 102, 114, 118, 124, 133, 135, 138-9, 144

İşçi Partisi 23, 29, 30-1, 34, 37, 62, 91, 111, 118, 122

İslam 9, 93, 107

İtilaf Devletleri 12, 21, 35, 41, 43, 53, 69, 73, 75, 81, 85, 88, 137

İttifak Devletleri 12

K

Kamenev 24, 63

kamu ekonomisi 68, 70, 74, 79, 133, 139

kapitalizm 18-9, 20, 29-30, 35, 50-1, 110-11, 119, 121-2, 127, 135, 139, 141-2, 148

Kerensky 53, 69, 138

Kızıl Ordu 31, 47, 53, 66, 76, 84, 89

Kolçak 26, 41

komüncüler 51, 54

Komünist Parti 19, 21, 26, 28, 61-2, 64-5, 68, 74-5, 79, 98, 110, 130, 133, 145

köylüler 24-5, 34-6, 43-4, 47, 64-6, 68, 74, 79, 82, 84-6, 90, 133-4, 138, 140

Köylü Müzesi 47

ORHAN KEMAL
İL HALK KÜTÜPHANESİ

L

Lenin 11, 24-6, 28, 30-1, 33-8, 43, 88-91, 118

Lunaçarski 57

M

Marksizm 21, 34, 104

Marx 9, 11, 27, 29, 91, 98, 103, 104

materyalist tarih 33, 98-9, 100, 103-4

menşevikler 24, 62

militarizm 135, 143

Moskova Sovyeti 63

Muhammed 27, 93

Müslümanlık 93

N

Napolyon 27, 38

Northcliffe 37, 77

O

Olağanüstü Komisyon 29, 66, 79, 135

Ortaçağ 11, 42-3, 46, 48-9, 55, 116

Ö

özel mülkiyet 26-7

P

Petrograd 23-4, 26, 29, 38, 49, 55, 71-2, 82-6, 134

Platon 28

plütokratlar 18

Polonya 31, 69, 71, 88

Prens İgor 51

Presidyum 63

proletarya 23, 25-6, 30, 37, 53, 58, 61-2, 74, 80, 90-1, 100, 102, 111-2, 115, 118, 121-2, 124, 126, 135, 147

R

Rönesans 11

Rousseau 9

Rus Devrimi 9, 44, 53, 112

S

sanat 11, 13, 17, 39-47, 50, 55, 57-8, 60, 100, 106, 130

sanayi 17, 27, 35, 44-6, 57-8, 67-72, 75, 80, 84-7, 92, 100, 107, 115, 120, 130, 133-5, 138, 140-7

Sosyal Devrimciler 24

Sovyet 7, 12, 19, 23, 25, 29, 41, 53, 61, 63-5, 68, 73-4, 76, 79, 82, 86, 90, 107, 119, 121, 124, 134-5, 139, 141

Sverdlov 25

T

tayın 83

tiyatro 29, 41, 47-9, 50, 55-7

Tolstoycular 80

Troçki 24, 31, 38, 43

Tüm Rusya Sovyet Kongresi 61, 64

Türkiye 55, 89

Ü

Üçüncü Enternasyonal 10, 30, 34, 49, 54, 89, 91, 116, 118, 122, 141, 146

üretim 46, 55, 68, 70-1, 73-4, 85, 107-8, 127, 133-4, 144, 146

ütopya 119

W

Wilson 114

Y

Yudeniç 41

Z

zorunlu çalışma 70, 75, 80, 135, 139

1917 DEVRİMİ'NİN ARDINDAN BOLŞEVİZM TÜM DÜNYADA OLDUĞU GİBİ İNGİLİZ SOLUNDA DA İLGİYLE KARŞILANIR. B. RUSSELL, 1920'DE BOLŞEVİZMİ YERİNDE İNCELEMEK İÇİN İŞÇİ PARTİSİ'NDEN BİR HEYETLE RUSYA'YA GİDER. RUSSELL'IN BU ZİYARET SIRASINDAKİ İZLENİMLERİNİ AKTARAN ELİNİZDEKİ KİTAP, SOVYET DENEYİMİNİN İLK YILLARI HAKKINDA BİR BAŞVURU KAYNAĞI OLARAK KABUL EDİLİR.

"BU ÇALIŞMA, RUSYA'YA YAPTIĞIM BİR ZİYARETİN ÜRÜNÜDÜR... İZLENİMLERİMİ, BOLŞEVİKLERE KARŞI VEYA BOLŞEVİKLERİN YANINDA BİR TUTUMLA DEĞİL, OLABİLDİĞİNCE TARAFSIZ ŞEKİLDE NAKLETMEYE ÇALIŞTIM. BOLŞEVİZM O KADAR ÖNEMLİ Kİ, BÜTÜN SİYASİ MESELELERDE KİŞİNİN KENDİ TUTUMUNU BOLŞEVİZMİ GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURARAK TARİF ETMESİ GEREKTİĞİNİ DÜŞÜNÜYORUM. UMARIM BEN DE BAŞKALARINA KENDİ TUTUMLARINI TARİF ETMELERİNDE YARDIMCI OLABİLİRİM, SIRF BENİM YAZDIKLARIMA MUHALEFET ETMEK YOLUYLA OLSA BİLE."

BERTRAND RUSSELL

ISBN-13: 978-975-6165-74-4
9 789756 165744

THG
0758263
FZN